

ne spotikati konja

(foto Miško Kranjec)

Sprejemanje resolucije o razvoju v prihodnjem letu napreduje, kot zahteva uradni postopek. Zdaj so pripravili njen predlog, ki pa prinaša obilo sprememb. Osnutku so v razpravi marsikaj očitali. Glavni očitki pa je najbrž bil ta, da bodo morali, če bodo hoteli na podlagi resolucijskih določil doseči kvalitete premike gospodarjenja, načrt za doseg teh kvalitativnih dejavnikov v resoluciji šele vgraditi.

Ker je zveza komunistov na republiškem in na zveznem kongresu ugotovila, da je treba gospodarjenje izboljšati, je bilo pričakovati, da bodo objavili podrobnejši program teh sprememb. Kaže, da se je to zgodilo na zadnjem kongresu zveze sindikatov, ki se je zavzel za večjo stabilizacijo gospodarstva.

Ta načela je seveda treba izpolniti v praksi. To pa pomeni, da jih je treba vgraditi tudi v proračune, osebno porabo, posojilno denarno politiko in nato tudi zapisati v resolucijo.

Zato je zanimivo, kaj bodo za manjšo porabo storili proračuni od zveznega, preko republiških do občinskih in računov posameznih skupnosti.

Prav gotovo ima pri tem zvezni proračun glede na to, da je večji kot je osmina letnega družbenega proizvoda Jugoslavije, veliko nalogo. Še zlasti zato, ker se zdaj kar za več kot 10 odstotkov njegovih potreb ni bilo moč zbrati s trdnim denarjem in so ga zato izdajali iz neposredne emisije, torej brez pokritja. Lani je bilo takšnega emisijskega denarja vsaj 9,5 milijarde dinarjev, letos ga bo še več in to kljub temu, da je zakon o narodni banki prepovedal takšno ravnanje.

Z neposredno emisijo pa se okoriščajo tudi drugi, o čemer govori zgornjo že vsakoletna rast cen, čeprav je znano, da bi

bila ta povečanja še večja, če bi cen upravnost ne zavirali. Če se cene povečajo za 14 odstotkov na leto, to pomeni, da znaša vrednost takšne enoletne porabe nad možnostmi več, kot znaša en letni zvezni proračun.

Potemtakem ustvari seštevek vseh nesmotnosti gospodarjenja v naši družbi dokajšnjo denarno luknjo. Mašenje te luknje bi torej zahtevalo resnejše napore na različnih področjih, ki segajo od krepkejšega zmanjšanja porabe do večje proizvodnje, storilnosti in kvalitete, smotrnejšega zaposlovanja ipd. Pošteno pot do porabe in večje porabe bi torej moral omogočiti trden denar, torej denar iz resničnega dohodka. Ta denar pa morejo zbrati le davki in prispevki. Takšen način zbiranja seveda ni priljubljen, ker bi se ob njem morala družba vsak dan soočiti z resničnimi možnostmi. Morala bi biti s seboj marsikaj nepopustljiva in kruta. Prav te krutosti se, kot kaže, hočejo ne le pri nas, ampak tudi družbe drugod v svetu izogibati. Zato si države pomagajo s skrivnim jemanjem s pomočjo inflacije.

Torej bi morali ob tako razpasli porabi marsikaj storiti, da bi po eni strani izboljšali gospodarjenje, po drugi pa dosegli, da bi ob tem zdravljenu ne upadel dohodek. To bi namreč zlasti ob ohranjenju oziroma ob premalo upadli porabi še okrepilo inflacijo.

Ker so posamezni deli Jugoslavije različno razviti, so tudi mnenja o tem, kaj zavira nadaljnji razvoj in kaj bi bilo treba v gospodarstvu in porabi spremeniti med posameznimi republikami dokaj različna. Ne gre pozabiti, da so te različnosti zbrane navsezadnje tudi v partijskih ocenah o tem, kaj bi kazalo v gospodarstvu urediti.

Tako zoper dvig storilnosti in kvalitete dela načelno ni ugovorov. Kadar pa ugotovimo, da izdelave ne bomo napihovali z umetnimi posojili, pomeni, da jo bo treba s smotrnejšim delom in zaposlovanjem, ker pa drugače niti statistično niti praktično ni mogoče. O takšnemu počasnejšem zaposlovanju pa republike, ki imajo večji delež prijavljenih nezaposlenih nočejo slišati. Ob tem ne gre pozabiti tudi na ugotovitve poznavalcev, da je med skoraj pet in pol milijoni zaposlenih v Jugoslaviji več deset tisoč takšnih, ki so zaposleni, čeprav jih zdajšnji obseg dela še ne potrebuje. Tudi ti pre malo oziroma po številu preveč zaposleni s svojimi plačami nižajo konkurenčno sposobnost gospodarstva.

Prav tako bi najbrž težko našli koga, ki bi bil načelno zoper večji izvoz. Ko pa se začne razprava, kdo in koliko bo dal za spodbujanje večjega izvoza, ki zaradi nestvarnega tečaja dinarja oziroma zaradi manjše konkurenčne sposobnosti sam od sebe ne poskoči, pa navdušenje za večji izvoz pri marsikom v veliki meri splahni.

Gospodarska rast in nemotena prodaja je po dosedanjih izkušnjah iz stabilizacijskih in manj stabilizacijskih obdobjih najpomembnejše sredstvo za pokrivanje porabe in preprečevanje inflacije. Pa vendar se v določenih obdobjih gospodarski politiki zazdi škoda uvažati zadostno količino surovin in delov, namreč tolikšno, da bi delo potekalo čim bolj nemoteno. Od tega uvoza pa je po izkušnjah in po dolgotrajnih primerjavah rast proizvodnje odvisna neposredno. V skoparjenju s tovrstnim uvozom jo vsekakor sili neodločnost pri takšnem ali drugačnem spodbujanju izvoza in pridobivanju drugih deviznih virov, zaradi česar ji ob neugodni devizni bilanci zmanjka deviz za uvoz.

Ob takšnih različnih mnenjih je seveda zanimivo, kakšno pot k stabilizaciji bo gospodarska politika ubrala tokrat. Podrobnejšo vsebino zdajšnje stabilizacijske zamisli, ki jo nameravamo uveljaviti v slovenskem gospodarstvu, kot kaže, lahko razbe-

remo iz zdajšnjega predloga resolucije za prihodnje leto. Zato je zanimivo primerjati cilje, ki so si jih bili načrtovalci naložili v osnutku slovenske resolucije za prihodnje leto s tistimi, ki so jih postavili zdaj po najavljenem načrtu stabilizacije v predlogu te resolucije.

Po tej primerjavi bi na splošno lahko ugotovili, da so se zdaj v predlogu slovenske resolucije znašle v glavnem brez vmesnih prehodov večina tiste številčne opredelilne razvoja, ki jih je bil osnutek navajal kot pomožne in najnižje ter take, izpod katerih po takratnem mnenju načrtovalcev ne bi smeli seči, če bi hoteli še smotro gospodariti. Nekaj razlik s to drugo inačico je le pri opredelitvi rasti naložb, zaposlovanja in uvoza.

Naj ne bi pozabili, da so predlagalci osnutka tedaj razglašali prvo inačico kot napredno in stabilizacijsko pogumno in tako, ki naj hitreje razreši težave zaradi premajhne konkurenčnosti. Zato zdaj preseneča, da ponujajo kot bolj stabilizacijsko drugo inačico. Tako naj bi se v prihodnjem letu slovenski družbeni proizvod povečal po prvi inačici realno za 6,4 odstotka, po drugi in po zdajšnjem predlogu resolucije pa naj bi se povečal za 5 odstotkov. Industrijska proizvodnja naj bi se po prvi inačici povečala kar za 8,5 odstotka, po drugi in po zdajšnjem predlogu pa za 6 odstotkov. Kmetijskih pridelkov naj bi bilo po vseh treh načrtih za 5 odstotkov več. Število zaposlenih naj bi se po osnutku povečalo za 3 odstotke, po zdajšnjem predlogu pa za 2,5 odstotka. Storičnost dela bi se naj po prvi inačici povečala za 3,5 odstotka, po drugi za 2,4 odstotka, po predlogu pa za 2,5 odstotka. Povečanje naložb naj bi usahnilo od 6,6 odstotka po prvi inačici in 5,5 odstotka po drugi na 5 odstotkov po predlogu.

Na višini druge inačice je obvisel tudi izvozni načrt, ki naj bi se po prvi inačici povečal za 13 odstotkov, po drugi pa za 8 odstotkov. Uvoz naj bi bil po prvi inačici za 10 odstotkov večji, po drugi za 4, po predlogu resolucije pa za 4,5 odstotka večji.

Za oceno kvalitete zamišljenega gospodarjenja po zadnjem predlogu je najbrž zelo pomembno, kako se bo gibal storilnost. Nerazumljivo je, zakaj je prav pri tem napravil predlog korak nazaj od osnutka. Predlog je v primerjavi z osnutkom prikril bolj kot zamišljeno povečanje števila zaposlenih. To pa je šlo seveda na škodo storilnosti, s tem pa tudi na škodo konkurenčnosti. Najbrž bo takšen umik težko prikazati kot prizadevanje in kot prispevek k večji stabilnosti, še zlasti, ker so resnična razmerja pri rasti storilnosti v zadnjih letih skoraj praviloma precej drugačna od predvidevanj.

Manj visokoleteče predvidevanje povečanja izvoza v predlogu je pravzaprav še naprej sorazmerno zahtevno, še zlasti, ker se že vrsto zadnjih let izvoz giblje precej skromneje. Seveda pa bo manjša prizadevanost in uspešnost pri izvozu prinesla tudi manjše povečanje možnosti za uvoz, s tem pa tudi za rast izdelave.

Že ob osnutkovih predvidevanjih, da se bo slovenski uvoz povečal prihodnje leto za 10 odstotkov – medtem ko je zvezni osnutek resolucije predvideval le za 3 odstotke večji uvoz – smo se spraševali, na račun katere republike se bo mogel zaradi tega nesorazmerja povečati slovenski izvoz. Ker so po osnutku zvezne plačilne bilance zvezna uvozna pričakovanja skrčili le na 1,5-odstotno povečanje, lahko ob zdajšnjem slovenskem pričakovanju, da se bo slovenski uvoz povečal za 4,5 odstotka, to vprašanje ponovimo.

Glede na zdajšnje izčrpavanje zalog uvoženih surovin in delov ter ob tako nizkih zveznih uvoznih načrtih pa nas lahko zaskrbi, ali

bo tudi te skromnejše proizvodne cilje moč doseči. To pa je tisto kočljivo vprašanje ob katerem se znajdemo pri vseh načrtih utrjevanj oziroma stabilizacij. Nastane namreč nevarnost, da gospodarska politika z utrjevalnimi ukrepi, če že ne ubije, pa vsaj spotakne tistega konja, ki sploh more potegniti napredek in ki more doseči, da se kaj izboljša. Ta nevarnost je še večja, če ji zaradi političnih in socialnih ovir ne uspe veliko pri omejevanju negospodarske porabe.

Zato moramo ob tem pozdraviti obljubo, da se bo prihodnje leto zvezni proračun nekoliko skromneje povečal. Če bo na račun teh zmanjšanj kaj nižja tudi obveznost republik od tega proračuna, lahko pričakujemo, da bo že to omogočilo tudi skromnejše povečanje republiških proračunov in verjetno tudi drugih.

Kljub temu pa je le še hudo resna nevarnost, da bodo ta povečanja – ob nemajhnem deležu prevlečke porabe, ki je že zdaj »uzakonnjena« – prineslo preveliko za znatnejšo udritev in povečanje konkurenčne sposobnosti neposrednega gospodarstva. O resnosti te nevarnosti govore navsezadnje tudi zadnje ugotovitve predsedstva CK ZKJ, da inflacija ponovno narašča.

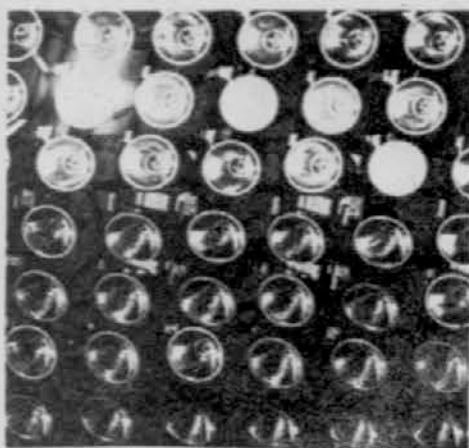
Seveda bo prihodnost pokazala, kaj od teh načrtov se bo zgodilo v resnici, kaj pa bo ostalo pri obljubah oziroma zamislih. Verjetno pa lahko ugotovimo, da ne bo moč povečati izvoza za 8 odstotkov zgolj na račun manjše prodaje doma. To še zlasti, ker tudi predlog resolucije ne zmanjšuje osnutkovih obljub o rasti življenjske ravni in realnih osebnih dohodkov. To ponovno opozarja na to, da zadostne rasti izdelave gospodarska politika ne bi smela zanemariti.

Ilija Popit

●	Evropski monetarni sistem	
●	Trdnjava pred dolarjem in inflacijo	24
●	Poštni predal	29
●	Pogovor z Lojzeto Blenkušem	22
●	Tri četrt cestnega križa v desetih letih?	in 31
●	Janko Tedeško	
●	Kaj je to kriza kapitalizma?	
●	Stane Ivanc	
●	Trenja med francoskimi socialisti	23
●	Stane Krašovec	
●	Politika varstva okolja na Japonskem	
●	Bogdan Osolnik	
●	Prva mednarodna pravila množičnih občil	26
●	Anton Rupnik	
●	Komu pripada bogastvo ZRN?	25

●	Janko Kostnapfel	
●	»Bolje nič vedeti kot površno«	
●	Vesna Marinčič	
●	Tiha sovražnica, naprodaj za denar	29
●	Leon Schwartzberg, Pierre Viansson Ponté	
●	Rak ali kako spremeniti smrt	
●	Marjan Gabrijelčič	
●	Ob 150-letnici smrti Franza Schuberta	
●	Branimir Nešović	
●	Arhitekturna podoba skopskega kulturnega centra	28

●	Jože Božič	
●	Solidarnost z narodnoosvobodilnimi gibanji	30
●	Bruno Ribes	
●	Novi pogledi na staranje in smrt	
●	Charles-Noël Martin	
●	Drvimo v oblak zvezdnega prahu	32

poštni predal 29

Odmevi na:

Delo, 21. novembra

Sladkor za čebelje roje

Vsak čebelar, ki je prebral informativni članek, objavljen v Delu 21. novembra, se je grenko in žalostno nasmehnil. Vprašal se je, komu je ta informacija potrebna, ali čebelarju strokovnjaku ali široki javnosti?

Človek, ki je pripravil informacijo, je uporabil smešne strokovne podatke o uporabi sladkorja v čebelarstvu. Čebele ne krmijo s sladkorjem zaradi pomanjkanja cvetnega prahu. V hladnih dneh nima čebelar rojev in tudi ne krmi čebel. Kdo je sestavljal informacije iz te strokovne podatke? Čemu se smešimo? Čemu neodgovorno zavajamo javnost?

Vendar to ni toliko bistveno, kar me je izpodbudilo, da vam napišem nekaj misli o problemu krmilnega sladkorja v naši čebelarjski proizvodnji.

Sladkor bodo torej razdelili na organizacije združenega dela, ki se ukvarjajo s čebelarstvom. Kaj bo s čebelarji, ki niso vključeni v OZD? Imamo namreč samo čebelarstvo zadrugo v Žalcu in čebelarstvo kooperantsko enoto pri podjetju Medex ter zavod za čebelarstvo v Ljubljani, ki pa je ustanovljen kot znanstvena ustanova. Ostali čebelarji so organizirani v čebelarjskih društvih, veliko jih pa je, ki sploh niso organizirani.

V slovenskih čebelarjskih društvih razpolagajo člani s približno 100.000 produktivnimi čebeljami družinami in verjetno s kakšnimi nekaj tisoči rezervnimi čebeljami družinami. Te čebelje družine bolj ali manj pokrivajo celotno Slovenijo in opravljajo poleg neposredne čebelarke proizvodnje tudi še pomembnejšo biološko funkcijo opraševanja žukocvetnih rastlin. Letos je bila čebelarica letina zelo slaba. Čebelarji smo morali verjetno v povprečju porabiti za dodajanje zimске zaloge hrane več kot 10 kg sladkorja na čebeljo družino. To hrano mora čebelar dati čebelam pravočasno, da jo čebele lahko predelajo in uskladiščajo za zimsko zalogo, pri nas v Sloveniji najkasneje do konca septembra. Torej je moral slovenski čebelar seči v žep in nabaviti sladkor v trgovini po regularni tržni ceni. Čebele za leto 1978 so že nakrmiljene. Sladkor, ki sedaj prihaja, bo lahko čebelar uporabljal šele v letu 1979. Zakaj tako pozno? Naše čebelarstvo je vplačalo sladkor pri Zvezi čebelarjskih društev za Slovenijo v Ljubljani že v začetku septembra, pa ga še do danes nismo dobili. Nekdo je očito nesproval, da dobi sladkor čebelarica organizacija (društva) ker ni organizacija združenega dela in kot taka ni registrirana za nakup in prodajo. Zjad bomo verjetno ta sladkor dobili in plačati bomo morali tistemu, ki je zavrnil pravočasno dobavo sladkorja, primerno maržo. Komu je to potrebno in kakšne bodo posledice? Doklej bomo še čebelarji in predvsem čebele še žrtve trgovine?

Odgovorni dejavniki bi se morali zavedati in ob tem zamisliti. Čakati, da se bo v bazi premaknilo in da bomo čebelarji dali hitro pobudo, da bo nastala ustrežna organizacija v čebelarstvu proizvodnji, je navajno. Naše čebelarstvo je tehnološko razdobljeno in zelo ekstenzivno obremenjeno z velikimi proizvodnimi stroški. Potrebno ga je organizirati, modernizirati in pomladiti. Skrajni čas je, da se osnuje proizvajalna čebelarica skupnost. Čebelarstvo je potrebno takoj vključiti v družbene načrte in ga upoštevati kot vejo kmetijstva.

Ivan Suša, Laško

Delo, 18. novembra

Bavbav elitizma

Peterica Slovenec se je javno izpovedala glede nekaterih slovenskih kulturnih vprašanj beogradskega tednika Nin. To izpoved je ponatisnilo Delo dne 18. novembra letos.

Dotaknil se bom le nekaterih izjav, ki jih je izrekel Taras Kermauner. Zdravka Čičmirko-Pokrajčič, Ninova izvedenka za slovenska kulturna vprašanja, je omenila Kermaunerja, da njegovi odnosi z Josipom Vidmarjem niso ravno najboljši in da se konec koncev njuna gledanja na kulturno politiko razločujejo. To vprašanje je zastavila po Kermaunerjevih trditvah, da ga ne vabijo na pomembne simpozije, ki jih prireja Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Iz te trditve zvenita očitna užaljenost in zamera. Kermauner je neskromno preprčan, da je dolžnost akademije, da ga vabi na pomembnejše simpozije. Potemtakem bi bila lahko užaljena (nemara bolj upravičeno) dolga vrsta slovenskih duhovnih ustvarjalcev, ki jih akademija ne vabi na svoje simpozije...?

Brž ko pa je Kermauner izdal, da je zaradi tega užaljen, se vse njegove trditve in sodbe, ki jih je zatem izrekel o (tedanjem) predsedniku akademije Josipu Vidmarju, hudo problematične in otroško zamerljive. Iz Kermaunerjevih ust izvemo, da je Vidmarjevo stališče izrazilo elitistično in nihilistično za slovensko kulturo, ker da Vidmar odklanja literaturo, ki je nastala v določenem obdobju, a to pomeni – vso moderno literaturo.

Tu naj pripomnim, da pri nas vse doslej še nismo objektivno razjasnili, kaj je to moderna literatura. Vemo pa, kaj razglaja Kermauner in somišljeniki za moderno. Vemo tudi, da se je Vidmar vedno boril proti kvazimoderni literaturi in da ni bil nikdar proti vsem modernim avtorjem, ki so ga prepričali s svojim delom. (Priznal je recimo Dominika Smoleta in njegovo dramatik.)

Kermauner ugotavlja, da je Vidmar pre malo pogumen, da bi sprejemal nove dogodke in tokove. Tu bi lahko zapisali, da je Kermauner v nasprotju z Vidmarjem pretirano pogumen pri priznavanju modernih »veličin« v sodobni slovenski literaturi. Nekega pesnika je celo imenoval za boga. In to z veliko začetnico! To je že pravi mit mit čaščenja moderne literature!

Kot dokaz Vidmarjeve nedostopnosti novim tokovom navaja Kermauner Vidmarjevo nasprotovanje Jovanovičevi drami »Osvoboditev Skopja«, drami, ki so jo v Srbiji nekateri umetniški krogi zelo lepo sprejeli...

To, da so jo sprejeli v Srbiji, najbrž še ne more biti ovira, da je ne bi smeli v Sloveniji kritično pretresati. Poznam primer, ki je bil popolnoma nasproten: Partijčev burko »Ščuke pa ni« so v Sloveniji izredno naklonjeno sprejeli poleg občinstva tudi kritiki, v Srbiji pa so ji na okrogli mizi Sterijinega pozorja ravno srbski kritiki peli hude in ostre umetniške in politične levitete...

Zakaj ne bi smel imeti Vidmar o Jovanovičevi dramy svojega mnenja? Zakaj naj bi bil zaradi takega in podobnih svojih stališč nihilist? Ali ni taka izjava (že prej sem pokazal na izvor Kermaunerjeve užaljenosti) nesmiselna, zaletava, predvsem pa krivična, če priznamo, da je Vidmar za slovensko kulturo v svojem plodnem življenju storil veliko in da ni nikoli menjal svojega resda strogega in nepopustljivega umetniškega nazora!

Morda je nihilist tudi Franček Bohanec? V »TV-15« je zapisal, da je Dušanu Jovanoviču uspelo obnoviti zgolj moro vojnega razredanja, da pa je zapravil v svoji dramy »Osvoboditev Skopja« mnoge prednosti, da bi ljudje zagrebli globlje – v lastne pore resničnosti in se morda – ob vojni stiski – srečali s tistim, kar jim je ostalo povsem tuje – s čistočo in gonom revolucionarne vsebine ob konkretni, enkratni, mogočni podobi resničnosti.

In potem izvemo še iz Kermaunerjevih ust, da je Ivan Potrč bivši pisatelj. »Dobri pisatelj, vendar tak, ki ne piše več, leta in leta ni nič napisal.«

Torej, če še ne veste: vsak pisatelj, ki nekaj let ne piše več, ni več pisatelj, temveč je bivši pisatelj. Se pravi, da Ciril Kosmač ni več pisatelj, ampak samo bivši pisatelj, Bratko Kreft je bivši dramatik, Mile Klopčič pa bivši pesnik...

Pravi, se pravi sedanj, živi pisatelj je na primer Taras Kermauner (ki mimogrede omenjen pisatelj je tako, da piše o pisateljih pa tudi o »bivših«, ti so mu nenehna hrana za njegovo pisanje), ki piše v nemom iz dneva in dan in nenehno objavlja v vseh revijah, publikacijah in knjigah...

Dobro vemo, da o nazivu pisatelja ne morejo odločiti nobene norme in pravila. Tu je mogoče samo eno: ali si ali nisi pisatelj. Lahko napišeš v življenju eno samcoto knjigo, toda če je tista dobra in pomembna, si pisatelj in ostaneš pisatelj za vse življenje. To je jasno vsakomur, samo Kermaunerju ne...

Po Kermaunerjevi logiki bodo morali literarni zgodovinarji odsej pisati kakole: Prežihov Voranc je bil bivši pisatelj, ki je napisal Jamnico, Oton Zupančič je bil bivši pesnik, ki je napisal Dugo, Ivan Cankar je bil bivši dramatik, ki je napisal Kralja na Betajnovi... In na gledališkem lepaku bomo brali: »Ljubljanska Drama uprizarja dramo »Dogodek v mestu Gogi« bivšega slovenskega dramatika Slavka Gruma.«

Kaj so moderna umetnost, elitizem, nihilizem, pisateljstvo (»pravo« ali »bivše«), ostaja kljub izjavam Tarasa Kermaunerja oziroma po njegovi zaslugi namensko enostransko in zasebniško interpretirano. S takimi izjavami ne bomo pravičnega pomagala razširjevati sodbene slovenske kulturne situacije, temveč jo bomo kvečjemu še bolj zameglili.

Delo, 25. novembra

Še o jami pod vasjo

Kraška jama v Gabrju je bila odkrita v letu 1931, ob kopanju jarkov za vodovod, ki je bil dograjen 1932. leta. Sam sem kot domačin sodeloval pri kopanju teh jarkov in prav čez vas, podolgem in počez, smo naleteli na trde skale. In če smo hoteli priti do željene globine teh jarkov, smo lahko pršli le z razstreljevanjem skal. Tako lahko z gotovostjo trdim, da je bilo v sami vasi več kot sto miniranj. Ob neki momečnejši eksploziji se nam je na dnu grabna pokazala manjša odprtina, ki je peljala navzgor, v globine. Ko smo to odprtino potem še nekoliko razširili, smo pršli do omenjene jame. To je bilo prav na koncu p. d. Pipanove hiše, na gornjem koncu Sajevo, ob cesti na levi strani, če greš v vas. Po malem smo se začeli spuščati v jama. Jama je bila lepa, čista in zame prečudovita. Imela je veliko čudovitih kapnikov različnih velikosti. Spominjam se, da sem jih še sam nekaj prinesel iz jame (v jami sem bil 5 ali 6krat) in jih kot spomin hranil doma. Žal se ti kapniki niso ohranili, ker so v juliju 1942 domačijo požgali Italijani.

Ker takrat še ni obstajalo društvo jamarjev ali takega društva ni bilo v bližini, se je po položitvi vodovodnih cevi ob dograditvi vodovoda leta 1932 vohod v jama zadelal, četudi je bilo nam, takrat mladim, krato žal. Nato je nastopila huda gospodarska kriza, zanjo pa potem še vojna in tako je šla jama v pozabo.

Ob branju članka o jami v Delu pa tudi o prikazanih slikah na TV me nekaj stvari moti. Na televiziji je bilo nekako povedano, da nima smisla popravljati cestišča čez vas, češ, saj se bo vse tako enkrat sesulo. Po mojem pa ni tako. Kot sem že prej omenjal, je bilo ob kopanju jarkov za vodovod opravljenih več kot sto miniranj. Tudi med vojno so samo Italijani do svoje kapitulacije štirinajstkrat s topovi obstreljevali vas Gabrje, in sicer iz Novega mesta. Vas so tudi trikrat bombardirali iz letal.

Tudi druge ujme, npr. potrese, je vas prestala kakor drugi kraji in vendar ni nikjer sledu, da bi se kjer koli nad jama udroč ali znižalo zemljišče. Kot v Škocijanski ali Postojnski jami je tudi jama v Gabrju iz skladov ogromnih skal, naslonjenih druga ob drugo z neomejeno močjo nad seboj. Zato brez skrbi naredimo asfaltno cesto, pa ne samo nad vasjo, pač pa vse od Rata-za v Gabrje, saj je po tolkih letih res žalostno, da »partizanska Moskva« še do danes nima asfaltne povezave. Tudi članek v Delu me čudi, ko pisec navaja, da je v jami vse črno in umazano od gnojnice. Ko sem jaz z vrtniki pred dobrih 46 leti prihajal v jami, je bila čista, suha, imela je prečudovite kapnike, ki so nas prevzeli od lepot.

Dolga leta sem pričakoval kakšno vest o jami pod vasjo Gabrje, sedaj pa sem o vseh teh novicah le razočaran. Čudi pa me tudi, da ni nič povedanega o jami v časih, ki jih jaz omenjam, saj je vsekakor še živih nekaj kopačev vodovodnih jarkov in obiskovalcev jame v tistem času. Vsekakor so ti dali osnovne podatke sedanjim jamarjem.

Janez Božič, Celje

Delo, 28. novembra

Čebelarji ustanovili zadrugo

V »Delu« z dne 28. 11. letos je bila na drugi strani objavljena vest o ustanovitvi Čebelarke zadruga Ljubljana.

Vsebinsko omenjene obseje je pozorno in temeljito ocenil izvršni odbor Zveze čebelarjskih društev Ljubljana na svoji seji 7. 12. 1978. Spritno ugotovitev, da nekateri deli vsebine omenjene objave presegajo pristojnosti ustanoviteljev zadruga in ker so tudi politično sporni, je izvršni odbor menil, da ima pravico in dolžnost obvestiti čebelarje in široko javnost o naslednjem:

Zveza čebelarjskih društev Ljubljana se je v minulem obdobju in se bo tudi v prihodnje aktivno zavzemala za vse tiste progresivne usmeritve in konkretne rešitve, ki bodo krepile samoupravno organiziranost, javnost in učinkovitost dela čebelarjskih potreb in pravic čebelarjev kot aktivnih subjektov pri oblikovanju politike, razreševanju čebelarke in širše družbene problematike in vrednotenja čebelarstva kot pomembne gospodarske panoge.

V zvezi s tistim delom vsebine objave, ki govori o tem, da je »zadruga najprimernejša oblika organiziranja čebelarjev za uresničevanje družbenih in ekonomskih interesov«, moramo opozoriti na naslednje. Zagotoviti je spodbudna usmeritev zadruga v tem, da bo skrbela za razvoj čebelarstva, neposredno prodajo čebelijih pridelkov in preskrbo z repromaterialom, zlasti s krmilnim sladkorjem, saticinami in z raznimi drugimi potrebščinami. To pa je samo del nalog, ki naj bi jih opravljala zadruga. Ta usmeritev mora zadovoljevati potrebe širokega kroga čebelarjev in ne le interese nekaterih skupin posameznikov.

Preseneča nas ocena ustanoviteljev zadruga o tem, da so bili čebelarji »doslej v glavnem prepuščeni sami sebi«. V tem pogledu moramo spomniti avtorje teh enostranskih ocen še na naslednje. V Ljubljani, tudi je tudi sedež naše zveze, posluje Medex, ki odkupuje čebelje pridelke, se vključuje v vzgojno-izobraževalne procese, nudi svoje storitve pri nabavi sladkorja, razvija mrežo kooperantov in opravlja druge za čebelarje pomembne naloge. Prav z njihovo pomočjo in naporu Zveze čebelarjskih društev Slovenije smo v nekaj zadnjih letih zagotavljali čebelarjem določene količine hvariranega sladkorja, uporabnega za krmiljenje čebel.

Zveza čebelarjskih društev Ljubljana ima svoja pravila in druge samoupravne akte, ima voljene samoupravne organe, je vpisana v register društev. V to zvezo je vključeno 11 čebelarjskih društin, ki delujejo na

območju 5 ljubljanskih občin in šteje le nekaj nad 700 članov. Zadruga, ki je bila ustanovljena, pa vsaj po številu ustanovnih članov šteje 40 čebelarjev. Ta skupina ne more nastopiti v imenu ljubljanskih čebelarjev in ocenjevati čebelarjski razmer v Sloveniji, kar je zapisano v omenjeni objavi.

Če k temu dodamo še podatek, da samo čebelarica družina Ljubljana šteje nad 200 članov, potem to je bolj spodbujajo trditve v objavi, da se je ustanovnega zbora zadruga »udeležila večina ljubljanskih čebelarjev«.

Izvršni odbor se zaveda tudi pomanjkljivosti v svojem delu, težav, s katerimi se sooča. Vendar številna predavanja, oblikovanje samoupravnih aktov za zvezo in družine, vse aktivne vključevanje čebelarjev v širša družbena dogajanja, krepitve vezi s krajevnimi skupnostmi in drugimi družbenimi subjekti ter druge pomembne aktivnosti najbrže demantirajo ocene o prepuščeni čebelarjev samim sebi.

Ne želimo polemizirati, to ni naš namen. Želimo povedati, da ravnanje, na kakršno kaže vsebina prve objave, ne prispeva k zadovoljstvu družbenih potreb čebelarjev. Nasprotno, neodgovorno oblikovanje ocen, ki se ne skladajo z resničnim stanjem, vsaj kar zadeva razmere v Zvezi čebelarjskih društev Ljubljana, vnaša med čebelarje zmedo, slabi organiziranost in napore k razreševanju problematike, ki zadeva čebelarstvo na širšem slovenskem prostoru.

Če je temu tako, bi najbrž bilo prav, da so bili legitimni predstavniki čebelarjskih društin in ljubljanske zveze vabljani na ustanovni zbor zadruga oz. vsaj obveščeni o ustanavljanju zadruga.

Izvršni odbor Zveze čebelarjskih društev Ljubljana

PRIPIS: V zvezi s trditvijo, da se je ustanovnega zbora Čebelarke zadruga Ljubljana udeležila večina ljubljanskih čebelarjev, dajem pojasnilo, da je v informaciji, ki jo je poslal v uredništvo Zavod za čebelarstvo Ljubljana, zapisano, da se je ustanovnega zbora Čebelarke zadruga Ljubljana udeležilo 54 udeležencev, od tega je bilo dve tretjini čebelarjev iz območja ljubljanskih občin.

Rajko Očepček

Delo, 4. decembra

Peš po jezeru in po Pohorju

V »Delu« z dne 4. t. m. ste poročali, da je bila na Golteh dan prej, v nedeljo, smuka »možna edinole v Muldi«. Rad bi vas opozoril, da do ime Mulda skovalci celjski nemurčki med oboje vojnama, in sicer za pritojno kotanje nad Mozirsko kočjo na Golteh. Staro slovensko ime za to kotanje je Kebrova murava. Tako Slovenski pravopis (DZS 1962) kakor Slovar slovenskega knjižnega jezika II (SAZU – DZS) navajata, da je murava mehka, nizka trava ob poti, Slovar slovenskega knjižnega jezika pa navaja kot primer: »murava okrog hlevov«. Za prav takšno muravo v tem primeru gre, saj je v omenjeni kotanji še danes sicer nekoliko prenovljen pastirski stan kmeta Kebra iz Radegunde nad Mozirjem, v bližini pa so pred desetletji stale tri velike staje za živino, od katerih je danes uporabna samo še ena.

Nemška beseda »die Mulde«, iz katere je očitno nastala spakedranka »Mulda«, pomeni kotanje, kakršnih je v hribih, tudi na Golteh, nič koliko. Redke pa so murave, se pravi kotanje, porasle z mehko, sočno travo. Ravno zaradi takšne trave je v omenjeni muravi možna smuka že ob prvem snegu. Žal je beseda »mulda« prešla v jezik tudi marksitarke Slovenca, bil pa bi skrajni čas, da jo dokončno izbrisemo iz slovarja našega pogovornega pa tudi novinarskega jezika!

Jože Goričar, Ljubljana

Delo, 13. decembra

Matej Bor: Televizijski epigrami

Vsak epigram (kot dnevnik) naj bi bil kar najbolj aktualen, zanimiv; če pa prispevek ni ne to, ne to, čemu potem naj sploh priobčen bo?

Če se različna e-ja v rimo tlači, da je že dolgčas, kritika krtači, potem se zdi, da ekološka vnema za avtorja je res bolj prava tema.

Dušan Velkaverh, Ljubljana

Delo, 9. decembra

Trdnější temelji so le v produktivnosti

Če beremo članke, ki jih piše beogradska dopisnica Bojana Jager, in tudi članke, ki jih pišejo drugi novinarji s področja gospodarstva, želimo dobiti predstavlo o tem, kako stoji naše gospodarstvo. Moramo pa priznati, da je pogosto na osnovi ocen in številnih podatkov, ki jih posredujejo, težko priti do neke bolj zanesljive sodbe o stanju v našem gospodarstvu. Ne gre samo zato, da so ocene dokaj različne – gibljejo se od pozitivnih do izredno kritičnih – ampak so tudi podatki, ki nam naj služijo za lastno oceno, dokaj različni.

Prav je, da nam novinarji posredujejo podatke, toda včasih je težko vedeti, kaj veliko število podatkov sploh pove. Ni možno vedeti, ali so vsi podatki statistično in analitično prečiščeni. Npr. neka števil-

ka, ki je pokazatelj določene gospodarske gibanja, zelo malo pove, če ni od nje odšteta inflacija. Bolje je operirati z manjšim številom podatkov, vendar morajo biti le-ti zanesljiv pokazatelj določenih gospodarskih gibanj.

V tem kratkem sestavku želim z nekaterimi primeri pokazati na problem statističnih pokazateljev, na osnovi katerih ocenjujemo gospodarska gibanja. S tem ne želim izraziti kritike novinarjev, ki o gospodarstvu pišejo. Zavedam se, da je problem pokazateljev metodološko izredno zahteven in presega okvire novinarskega pisanja.

Obstaja določeno število dominantnih pokazateljev, na osnovi katerih si je mogoče ustvariti predstavlo o gospodarskem stanju. To so: stopnja rasti družbenega proizvoda in produktivnosti dela, akumulacija, stopnja prispevka produktivnosti k rasti proizvodnje, stopnja rasti zaposlenosti, stopnja rasti izvoza, stopnja rasti investicij v osnovna sredstva in še kaj.

Če se pravilno spominjamo, zadnjih nekaj let beremo, da je rast produktivnosti dela zelo nizka in da znaša od 1, do 2 odstotka. V zadnji sobotni prilogi Dela pa Bojana Jager poroča, da je rast produktivnosti dela celotnega gospodarstva »znašala v letu 1976 2,9%, v letu 1977 6,3%, v letu 1978 pa 4,6%. Rast produktivnosti dela v družbenem sektorju pa je navedenih letih znašala 0,7%, 3,5% in v letu 1978 3,2%.« Omenjeni podatki pa niso tako slabi, svaj imajo v večini industrijsko razvitih evropskih državah okoli 5-odstotno stopnjo rasti produktivnosti dela. To pomeni, da smo imeli v letih 1977 in 1978 v povprečju 5,4-odstotno rast produktivnosti dela v celotnem gospodarstvu. Takšno rast imajo tudi druge evropske države. Temu dokaj ugodnemu podatku sledi tale dokaj neučuden podatek: »V zadnjem času se vsa konkurenčnost domačega gospodarstva zmanjšuje za približno 16 odstotkov na leto.« To pomeni, da se bodo v približno sedmih letih naši proizvodi podražili za 100% v primerjavi z visoko konkurenčnimi gospodarstvi, če bi se ta trend nadaljeval. Že sedaj pa je večina naših proizvozdov dražjih. Vprašanje je, kako je mogoče, da se konkurenčna sposobnost zmanjšuje kar za 16 odstotkov na leto, če imamo približno isto stopnjo rasti produktivnosti dela celotnega gospodarstva kot industrijsko razvite države?

Vzemimo še drug podatek: prispevek produktivnosti dela k rasti družbenega proizvoda je znašal 34 odstotkov namesto planiranih 53 odstotkov.

Iz podatkov ekonomskega inštituta pri pravni fakulteti pa je viden naslednji prispevek produktivnosti k rasti proizvodnje: 1971 (50%), 1972 (33%), 1973 (44%), 1974 (49%), 1975 (41%), 1976 (2%). Res je, da se v enem primeru podatki nanašajo na družbeni proizvod, v drugem primeru pa na industrijsko proizvodnjo, vendar so razlike za zadnja leta v raznih podatkih kar velike.

Stopnja rasti produktivnosti dela je v Jugoslaviji v primerjavi z drugimi državami zadovoljiva. Če pa vzamemo štartna izhodišča, so podatki manj zadovoljivi. V »Delu« beremo, da se je vrzel med razvitimi državami in Jugoslavijo zelo zmanjšala. Leta 1977 so bile države kot ZDA, Švedska, ZRN, Francija, Nizozemska, Italija in Avstrija po celotni družbeni produktivnosti samo za enkrat do dvainpolkrat pred nami, leta 1955 pa je bilo to razmerje kar štirikrat do osemkrat v škodo Jugoslavije. Iz tega poročila je razvidno, da je razlika v produktivnosti dela med nami in industrijsko razvitimi državami še vedno velika, da pa se zmanjšuje. Podatki s posvetovanja o produktivnosti dela v Peči pa nam kažejo nekoliko drugačno sliko. Po teh podatkih se je razlika v produktivnosti dela v odnosu do Nizozemske, Francije, Belgije, Sovjetske zveze, Italije, Madžarske in Švedske povečala. Tako je bila npr. produktivnost dela v Švedski leta 1960 za 3,4-krat, leta 1974 pa za 3,5-krat večja kot v Jugoslaviji. Razlika v produktivnosti dela se je v odnosu do petih držav zmanjšala. Najbolj se je zmanjšala v odnosu do ZDA. V letu 1960 je bila produktivnost dela v industriji v ZDA za 5,3-krat večja kot v Jugoslaviji, v letu 1974 pa 3,1-krat večja. Če bi produktivnost dela v Jugoslaviji – po podatkih, ki so jih na tem posvetovanju prikazali – rasla s 4-odstotno stopnjo, bi potrebovali 32 let, da bi dosegli raven, ki jo je Švedska dosegla leta 1974.

Kot vidimo, so navedeni podatki precej različni. Kateri so pravilni? Ker produktivnost dela ne merijo povsod z istim metodološkim postopkom, je tudi vprašljivo, v koliki meri so podatki medsebojno primerljivi oziroma kolikšna je natčnost teh primerjav.

ln še zadnji primer, ki zadeva stanje našega tehnološkega razvoja. V Delu beremo, da premoremo industrijo s 70 odstotki opreme, stare manj kot 10 let, oziroma v kateri je tretjina vseh strojev avtomatiziranih. To naj pomeni, da imamo relativno razvito tehnologijo. Vendar je ocena o stopnji tehnološkega razvoja odvisna od tega, s čim jo merimo. Ker pa različni avtorji uporabljajo različne pokazatelje, so tudi ocene zelo različne – od cene, da smo tehnološko zelo razviti, do ocene, da smo zelo zaostali. Zavod za statistiko razvršča proizvodna sredstva v industriji glede na njihovo vrednost v 11 tehnoloških stopenj. Po teh podatkih je 73% vrednosti osredotočeno na tretjo, četrto in peto tehnološko stopnjo, ki predstavljajo stroje za ročno posluževanje, polavtomate in ciklusne avtomate. Ta razvrstitev pa ima omejeno analitično vrednost iz preproste razloga, ker so sredstva za proizvodnjo iz višjih tehnoloških stopenj zelo draga. Investicije v delovno mesto, ki je visoko avtomatizirano, znašajo okoli 50.000 dolarjev, investicije v delovno mesto, ki je značilno za sodobno proizvodnjo z visoko delitivno dela, pa znašajo okoli 5000 dolarjev.

Stevan Beždanov je za pokazatelj tehnološkega razvoja vzel celokupni sklad dela v

industriji, ki ga je razdelil v ročno delo in delo, ki ga opravimo s stroji. Tako je ugotovil, da v Jugoslaviji pri 40 odstotkih delovnih mest v industriji delo opravljamo ročno. V kolikor tehnično opremljenost vseh delovnih mest in zastopanost ročnega dela v celotnem skladu dela primerjamo z drugimi industrijsko razvitimi državami, potem lahko ugotovimo, da tehnološko znatno zaostajamo za drugimi bolj razvitimi državami.

Dr. Lojze Sočan pa deli tehnologijo v 1. delovno intenzivno, 2. v kapitalno intenzivno in 3. v razvojno intenzivno ter ugotavlja, da pri nas prevladuje delovno intenzivna in kapitalno intenzivna tehnologija.

V družboslovju je že iste podatke možno različno interpretirati. Če pa, da imamo vedno več dokaj različnih podatkov, ki merijo isto stvar. Verjetno je problem v tem, da imamo veliko analitično neprečiščenih podatkov. Težko rešljivi pa je problem tedaj, ko gre za neko dimenzijo, ki je metodološko večdimenzionalna. Tako npr. s podatkom, da je 70 odstotkov naše tehnologije stare manj kot 10 let, še ne povemo, kakšno tehnologijo imamo.

Bistvo tega problema je v metodologiji produkciranja raznih podatkov, manj pa v novinarski uporabi podatkov. Vendar pa bi le kazalo tudi v dnevnem časopisu povedati, od kod so določeni podatki, in vsaj pri nekaterih poizkušiti preveriti stopnjo njihove veljavnosti.

Včasih pa so nam malo znani nekateri zelo pomembni podatki. Znano je, da Slovenija ni imela tako velike ekspanzije visokega in srednjega šolstva kot nekatere druge republike. Na osnovi tega smo slišali mnenja, da je bila manjša ekspanzija utemeljena, ker zato danes nimamo brezposelnosti, poleg tega pa imamo kljub temu znatno bolj učinkovito ekonomijo, višjo produktivnost dela in znatno višji nacionalni dohodek na prebivalca. Ekonomisti pa so na zadnjem posvetovanju v Portorožu analitično dokazovali, da produktivnost dela v industriji v Sloveniji ni bistveno višja kot v Jugoslaviji, učinkoviti sredstva pa v Sloveniji presega jugoslovansko le za okoli 15 odstotkov. Višji narodni dohodek na prebivalca v Sloveniji je potemtakem predvsem posledica višjega deleža aktivnega prebivalstva, tj. višje stopnje zaposlenosti, ne pa toliko višje produktivnosti dela.

To pomeni, da sodba – da nam ni potrebno pomembno prestrukturiranje izobrazbene strukture, ker smo ob nižji kvalifikaciji strukturi bolj učinkoviti kot drugi ob višji kvalifikacijski strukturi – temelji na napačni postavki.

V sodobnem svetu je produkcija raznih podatkov in informacij čedalje večja. Na eni strani nastaja vtis, da je raznih informacij preveč, na drugi strani pa se dogaja, da iščemo in zbiramo nove informacije in nove podatke, ker prav tistih, ki bi jih najbolj rabili, ni na razpolago. Podatki, ki so zbrani le za določen namen in so zato veljavni na eni relaciji, uporabljamo tudi za druge relacije. Vzamec jih za veljavne, čeprav ne vemo, kolikšna je stopnja njihove veljavnosti. Vendar tisti, ki podatke zbirajo, obdelujejo, prečiščujejo in analizirajo, v glavnem vedo, kolikšna je stopnja njihove veljavnosti. Zato bi pri uporabi raznih podatkov kazalo razmisliti in povedati, kolikšna je njihova veljavnost, in to posebej v primerih, ko imamo za isto dimenzijo različne podatke.

Janez Jerovšek, Ljubljana

Delo, 11. novembra

Aktualen pogovor

Tri četrt cestnega križa v desetih letih?

Lojze Blenkuš: Do 1990. leta naj bi zaradi hitrejšje gradnje Slovenike in Ilirike začasno odložili številne manjše ceste

Največji jugoslovanski cestni projekt do leta 1990 je posodobitev avtoceste Bratstva in enotnosti, ki se bo pričela pri novi odprtini v Karavankah in se končala pri Gevgeliji. Največ so na njej na posameznih odsekih dosegli v Hrvaški, zlasti pa v Srbiji, kjer so odsek Beograd (Surčin) - Batočina odprli kar dve leti pred prvotno domeničenim rokom. Potemtakem lahko v Srbiji krepko računamo na to, da bodo že do 1980. leta torej spojili po novi avtocesti Beograd in Niš. Kaj pa v Sloveniji? Slišati je očitke, da tu preveč zaostajamo, da pravzaprav razen obsežnega popravilja nja cest, se pravi prometnih razmer, kaj več niti nismo storili. Lotili smo se namreč tistih cest, ki bi jim po starem rekli, da so druge kategorije. S tem smo predvsem poskrbeli za povezavo med nekaterimi slovenskimi kraji in se tako držali načel političnega centralizma naše republike. Seveda pa se nismo izognili velikim težavam, ki jih imamo z glavnimi cestami, zlasti s tistimi, ki so neposredne povezane z mednarodnimi cestami. Tako tudi na slovenskem cestnem križu v tem obdobju ne bomo dosegli bistveno več kot to, da bomo slednjič le dogradili avtocesto med Vrhniko in Ljubljano, medtem ko bo na druga opravila na avtocestah verjetno treba počakati do naslednjega srednjeročnega obdobja. O tem je več povedal direktor strokovne službe republiške skupnosti za ceste Lojze Blenkuš v pogovoru z Alenko Mišič in Stojanom Žitkom, ki je zapis tudi pripravil.

mer ljubljansko ali mariborsko vozlišče in smo jih zato morali pokriti z jasno določenimi sredstvi.

Dolgotrajno »popravljanje« naše miselnosti

DELO: Koliko je že preživelo pojmovanje, ki smo mu bili večkrat priče, češ da morajo glavne ceste skozi velika mesta? Z njimi naj bi namreč reševali tudi mestne probleme.

BLENKUŠ: Takšna miselnost je bila mnogokrat navzoča. Govorili smo celo, da turistov nekam ne bo, če jih ne bo avtocesta tja pripeljala. V tem nas je zlasti zavrnili postojnski primer. Nekateri so pričakovali, da bo Postojna z mimobežno avtocesto ogromno izgubila, takratni občinski dejavniki pa so bili dovolj realni, da niso nikoli zahtevali avtoceste skozi mesto. Takšno miselnost je bilo treba preusmeriti tudi v Ljubljani in Mariboru, kjer pa je le prevladalo stališče, da je treba hitro cestno speljati skozi Maribor. »Popravljanje« naše miselnosti je bilo kar dolgotrajno, vendar smo to doslej že prebrodili. Če bi namreč danes hoteli hitreje razreševati cestne probleme v mestih, bi se prav tako ustavili pri denarju in ne več pri miselnosti, dokumentaciji in urbanizmu.

DELO: Koliko pa smo sicer namenili za cestni križ in za regionalne ceste?

BLENKUŠ: Za to srednjeročno obdobje smo planirali, da bomo za avtoceste porabili 3,5 milijarde dinarjev, prav toliko pa tudi za regionalne ceste. Pri slednjih bomo tudi ostali pri tem znesku, medtem ko pri novogradnjah lahko ocenimo, da bi stale 4,4 milijarde dinarjev. Vendar je tu treba povedati, da je na regionalnih cestah fizični pokazatelj podrejen finančnemu, se pravi, da enaka vsota kvečjemu krajša cestno delo.

DELO: Koliko naredimo za vse te milijarde?

BLENKUŠ: To je zelo različno, saj so tudi dela pestra. Cene za kilometer ceste se gibljejo med 2 milijonoma in 40 milijoni dinarjev, in to tudi na regionalnih cestah. Avtocesta pa stane v povprečju približno 80 milijonov dinarjev na kilometer.

DELO: Kaj to pomeni?

BLENKUŠ: Pred tem srednjeročnim obdobjem smo za avtocesto Vrhnika - Razdrto že vložili milijard dinarjev, tako da bomo do konca tega obdobja v avtocesto vložili 5 do 5,5 milijarde dinarjev. V tem trenutku smo po današnjih cenah ugotovili, da bi cestni križ, se pravi celotna Slovenika in Ilirika, stal 35 milijard dinarjev. Vzemimo, da smo vanj v desetih letih vložili 5,5 milijarde dinarjev, kar je 550 milijonov dinarjev na leto, pa lahko takoj ugotovimo, kje smo se znašli. Ob sedanjem financiranju cest se ne moremo avtocest lotevati z večjimi ambicijami. Leta 1968 smo dobili dodatna namenska sredstva po 20 par od prodanega litra bencina. To smo namenili za avtocesto, vendar so ta sredstva postopoma izgubljala svojo vrednost in tako postala del sistema za vzdrževanje cest. Danes lahko praktično posodabljammo obstoječo cestno omrežje, ne da bi ob enem gradili tudi povsem novo, kar velja zlasti za tisto, kar lahko storimo iz izvirnih dohodkov. Zato moramo ugotoviti: 35 milijard potrebujemo za cestni križ, v prvih desetih letih bomo naredili recimo 70 odstotkov, kar pomeni, da bi dajali 2,5 milijarde dinarjev na leto za avtoceste. Morali bi se odločiti podobno, kot smo se pri energetiki, kjer smo napravili ne samo resolucijske poteze, temveč zanjo tudi gmotno poskrbeli. Tako bi morali tudi o cestnem križu že sedaj razpravljati kot o eni temeljnih nalog v naslednjem srednjeročnem načrtu.

Načrti naj bodo na zalogi

DELO: Slišimo, da cestnim projektantom počasi zmanjkuje dela, hkrati pa vemo, da pripravljamo prostorske načrte do leta 2000, v njih označujejo prostorske probleme, s tem seveda tudi ceste. Ne vemo pa, koliko te ceste pravočasno tudi načrtujemo.

BLENKUŠ: Če kje, potem je treba pri gradnji celih ali polovičnih avtocest pripravljati načrte na zelo dolgo. Karavanški predor se projektira, kjer sodelujejo za naš del predora jugoslovansko ter dve tuji podjetji. V izdelavi je idejni projekt ceste mimo Jesenic, z Naklega proti Ljubljani, v Ljubljani projekt za zahodno in južno obvoznico, v izdelavi je projektna dokumentacija za odsek Sentilj - Maribor in za cesto od Arje vasi proti Ljubljani. Tudi idejni projekt za avtocesto od Ajdovšine proti Razdrtu že obstaja in se menimo, da bi naročili glavni projekt. Nimamo pa dokumentacije za avtocesto proti Kopru in ne proti Reki, kjer še razčiščujemo stališča s

Hrvati. Gre za to, kje naj bi avtocesta potekala, pri čemer govorimo o dveh možnih povezavah: Postojne z Reko in Trsta z Reko. Rečani so želeli imeti povezavo s Trstom. Ko smo razreševali problem avtoceste iz Razdrtega proti Sežani, smo ugotovili, da je najustreznejša smer proti Divači. To nas je pripeljalo do tega, da bi Divača lahko postala križišče za Reko, Koper in Trst, kar po mnenjih v Sloveniji omogoča, da bodo vsa tri pristanišča povezana tudi z bodočo prosto cono. Za avtocesto Ljubljana - Novo mesto obstaja idejni projekt, tako da gremo sedaj v naročilo glavnega projekta za štiriposovnico in dodatnega pasu.

Prednost za zdaj v resolucijah

DELO: Bomo tu končno začeli delati?

BLENKUŠ: Skupščini republiške skupnosti za ceste bomo predlagali, da bi se v naslednjem letu lotili gradnje dodatnega pasu. Realna možnost za graditev popolne avtoceste je v obdobju 1980 do 1985. Za novo avtocesto je zamišljeno, da bi sedanja, a izpopolnjeno cesto uredili za promet v eno smer, za nasprotno smer pa zgradili tudi prostorsko ločeno dvoposovnico, tako da obeh cest hkrati niti ne bo mogoče videti. Za avtocesto od Karavank do meje s Hrvaško bi potrebovali 13 milijard, od Ljubljane do meje pa 6,4 milijarde dinarjev. Avtocesta med Sentiljem in Koprom naj bi nas po sedanjih izračunih stala 13 milijard in vendar je treba takoj povedati, da tudi v teh računih iščemo polovične, etapne rešitve, saj na nekaterih mestih še ne bo popolne avtoceste.

DELO: Bo to mogoče posej prevladujoča oblika?

BLENKUŠ: Ne, ker so tudi razmere različne. V zadnjem času je večkrat govor, da bi se izognili popolnim avtocestam in se lotili izrazito polovičnih (kot je štajerski osek). Vendar pa ni toliko razlike v investicijski vrednosti med polovično in popolno avtocesto. Veliko bi izgubili, če bi tam, kjer je velik promet, začeli graditi polovično avtocesto, ob tem pa tudi ne smemo pozabiti na zajemanje cestnine. S to naj bi vračali posojila za gradnjo avtocest.

DELO: Živimo pod vtisom, da je srednjeročni plan že dal prednost cestam in da v resnici dajemo veliko denarja za ceste. Tudi narodni dohodek smo delili tako, da je šlo za ceste več kot prej.

BLENKUŠ: Ne bi se strinjal, da smo imeli pri delitvi nacionalne akumulacije veliko prednost. Res pa smo dobili prednost v resolucijah. Že to, da smo se leta 1975 politično resno pogovarjali o prerazdelitvi prometnega davka na goriva, da pa vseeno tega nismo izpeljali, kaže, da ceste niso dobile dovolj podpore. Povsem drugačno od prvotno načrtovane je sedanja sestava finančnega načrta. Računali smo na 25 odstotkov kreditov in 75 odstotkov lastnih sredstev, zdaj pa dosegamo 50 odstotkov kreditov, do konca petletnega plana pa bo že 60 odstotkov spsojenih. Kreditna sredstva so izredno kratkoročna, kar se bo pokazalo naslednje leto kot slabo. Prihodnje leto bomo imeli izvirnih sredstev okrog 2,6 milijarde, ob tem pa bo treba vrniti tudi za več kot 900 milijonov dinarjev različnih obveznosti. To gotovo ni številka, ki bi kazala v primerjavi z energetiko, da ima cesta tudi v materialnem pogledu prednost. Ne glede na to pa daje Slovenija ogromna sredstva za ceste. Vendar pa imamo po drugi strani tudi vikendski področja, ki so prepletena z asfaltiranimi cestami, kar kaže, da so ljudje pripravljeni vlagati v cestno gospodarstvo, vendar trenutno dajejo več za ceste na nižji ravni. Toda takšna sredstva bi ob primerni motivaciji in razgrnitvi problemov na tem področju nedvomno lahko strnili tudi okrog cestnega križa.

DELO: Nedvomno smo na regionalnih cestah tudi mnogo več postorili kot na magistralnih.

BLENKUŠ: Regionalnih cest smo se lotili tako, da bi uredili najbolj nujne probleme, brez česar tudi cestni križ ne more živeti. Zaradi tega se bomo tudi lažje miselno in materialno usmerili na obdelavo cestnega križa. Ostalo bo še nekaj regionalnih cest, ki bi se jim morali posvetiti tudi poslej, saj so nekatera območja še vedno precej prometno izolirana, kljub svoji gospodarski moči. Tak je primer z velenjsko, zasavsko, z bohinjsko cesto in še nekaj bi jih našli, vendar pa veliko manj kot doslej.

Pogumneje z mednarodnimi posojili

DELO: Mislimo, da se vsakdo zaveda, da je treba denar usmeriti na cestni križ. Kaj bi bilo treba narediti, kje začeti, koliko časa združevati, da bi kaj naredili do konca?

BLENKUŠ: Zamislimo si desetletno obdobje, od 80. do 90. leta, kot tisto, v

katerem bi uredili večino cestnega križa. To pa zahteva, da do 1990. leta damo naše manjše želje začasno v hladilnik. Cestni križ ima prednost. Zagotovili bi tudi, da ne bi več delali po koččkih, ampak velikopotezno, to je na daljših odsekih in na daljši rok. O tistih regionalnih cestah, ki so zraven tega potrebne, pa bi se moralo posebej sporazumeti tudi zainteresirano gospodarstvo. Ne samo, da bi združevalo sredstva, ampak tudi zato, da se začnemo o teh stvarih bolj dogovarjati. Za gradnjo avtocest bi torej v naši republiki potrebovali vsako leto 2,5 milijarde dinarjev, kar ne bi bilo nemogoče zbrati. Vendar pa bi morali najprej znotraj Jugoslavije razčistiti, kaj vse mora poravnati samo Slovenija. Ali je recimo karavanški predor tudi širša, jugoslovanska zadeva? Zanj bo Avstrija dobila kredite, ki jih bo morala preskrbeti Jugoslavija, toda nemogoče bi bilo, če bi to bremenilo le Slovenijo. Zgradili bomo štiri mejne prehode - Sentilj, Karavanke, Vrtojba in Fernetiči. Tudi osimski sporazumi nas zavezujejo h gradnji nekaterih cestnih povezav. Predvidevamo, da bomo pospešeno gradili s tujimi posojili, saj je temu tudi inozemski finančni trg zelo naklonjen. Za zdaj je zadolževanje z tujimi krediti povsem v slovenski devizni kvoti, tako da se moramo tudi zaradi tega vsako leto zadovoljiti s skromnimi 20 milijoni dolarjev tujih kreditov.

DELO: Ugotovili smo že, da je avtocesta Bratstva in enotnosti prednostna cestna investicija, ki zadeva vso Jugoslavijo. Torej tudi Slovenija ne bi smela stati ob strani, saj si ne moremo dovoliti, da ne bi uredili tudi našega dela te avtoceste.

BLENKUŠ: Po letu 1980 ne pričakujemo večjih cestnih posojil od mednarodne banke za obnovo in razvoj, ampak se bomo morali bolj ozreti po komercialnem evropskem ali zunaj evropskem bančnem trgu. Vendar je treba tudi tu gledati na zvezni pomen gradnje te ceste zagotoviti poseben jugoslovanski sistem mednarodnega zadolževanja. Nikakor ni mogoče ostati v mejah republiških deviznih kvot, kar nam tudi omogočilo, da se drugače obnašamo do tujih kreditov. Sedaj nam jih ponujajo na dvanajsetletno odplačilo, za nas pa so najbolj sprejemljivi, če jih dobimo na petnajst let. To poskušamo doseči tudi s sodelovanjem konzorcija jugoslovanskih bank, ki že danes pomaga pri urejanju finančnih stvari avtoceste Bratstva in enotnosti. Predlagali smo že, da bi do leta 1980 dobili 110 milijonov dolarjev posojila za naš del te avtoceste in 60 milijonov dolarjev za ceste, ki jih zadevajo osimski sporazumi.

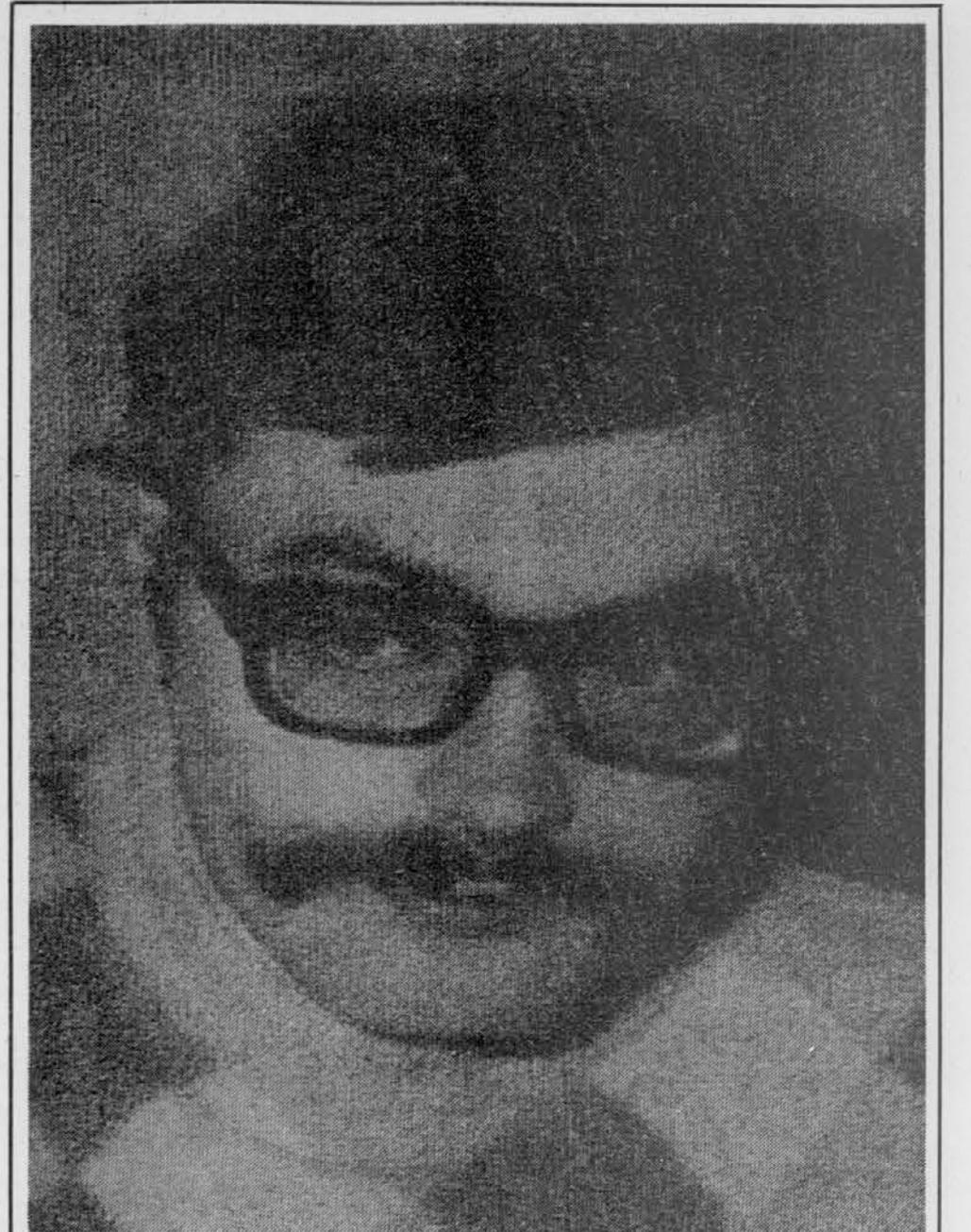
DELO: Slišimo, da so v Srbiji izredno pohiteli z gradnjo avtocest, pri čemer so si zelo pomagali zlasti s tujimi posojili. Kako to, da so se tega tako zelo oprile, pri nas pa imamo občutek, da se malo obotavljate?

BLENKUŠ: To je stvar politične odločitve v republiki. Na Hrvaškem so se tudi odločili, da bodo podprli izgradnjo avtocest in so zanje namenili iz proračuna oziroma iz prometnih davkov približno 5 milijard dinarjev. To je velik materialni prispevek. V Srbiji pa sedanje finančne konstrukcije slone zlasti na tujih kreditih, čeprav imajo seveda tudi domače. Takšen je, recimo, primer s cesto od Beograda proti Nišu. Vendar ne gre lahko, in tudi sami stvari ustrezno ne uredijo. To je namreč lahko le začetni impulz. Zato so tudi oni zainteresirani, da ta vprašanja enotno uredimo. Kljub temu pa bodo Hrvaška, Srbija in Makedonija do 1980 leta zgradile 300 do 350 km avtoceste Bratstva in enotnosti.

Iz bencina sorazmerno manj za ceste

DELO: Kaj pa pri nas?

BLENKUŠ: Pri nas do leta 1980 na tej avtocesti ne bomo skoraj nič naredili. Začeli bomo graditi karavanški predor in bomo sredi dela na ljubljanskih obvoznikah. Na sami trasi se ne bo nič spremenilo, čeprav bi radi začeli graditi avtocesto od Ljubljane proti Naklemu. Vendar pa večjih finančnih kreditov v tem obdobju ni več pričakovati, po letu 1980 pa bi bil, kot je bilo že rečeno, potreben nekajletni dogovor, če bi hoteli vsako leto investirati 2,5 milijarde dinarjev v avtoceste. Najbolj preče pa je, koliko družbene akumulacije moramo oddeliti za hitrejšo gradnjo cest. Tudi to, kar že sedaj dajemo, bi morali bolj nameniti cestam. To pa bi pomenilo seveda, da bi se iz tega vira zmanjšal dohodek v proračunu in bi morali z nekimi drugimi davki to nadomestiti. Toda dejstvo je, da se v bistvu zmanjšuje cestni dinar oziroma to, kar dobijo ceste od prodanega goriva. Vedno večji je tisti delež, ki ga zajame prometni davek. To so seveda ogromna sredstva, ki ne ležijo mrtva in so zelo koristna v druge namene. Danes je ta denar namenjen predvsem za financiranje federacije. Če bi hoteli bolj podpreti ceste, bi torej morali nekatere vzeti, da bi lahko sem dali.

Portret tedna Lev Kreft

»Žal je naša mladina še vse premalo povezana,« je začel kar brez ovinkarjenja novi predsednik jugoslovanske mladine Lev Kreft. Verjetno si ni nikoli zatiskal oči pred dejanskim stanjem, pred resnico. Kritičen odnos do vsakdanjega življenja in sveta je gradil ob študiju filozofije, izostril ga je z družbenopolitičnim delom. Med drugim je bil predsednik komisije za idejnopolitično delo in kulturo pri mestni konferenci ZSMS v Ljubljani, predsednik republiškega centra marksističnega krožka RK ZSM Slovenije in glavni urednik »Problemov«, zdaj pa je član sekretariata predsedstva konferencie ZSM Jugoslavije, predsednik komisije za družbenoekonomske in samoupravne odnose in komisije za kulturno predsedstva konferencie ZSM Jugoslavije ter glavni in odgovorni urednik »Ideje«. S sedemindvajsetimi leti je stopil še stopnico višje - postal je torej predsednik konferencie ZSM Jugoslavije.

V pesmih je ironičen, tako kot je ironičen naslov zbirke, in tako kot je grenak nasmeh, ki ga izzevoje. Priznajmo, da je čista ironija, če si sam sebi vstopnica, če sedeš v saajst vagon in če te potem tam najdejo predešipjenega, kot pripoveduje »Dvaintrideseta sprevozniška pesem!« »Toda,« pravi Lev Kreft, »ironičen odnos do življenja je dober odnos. V življenju je resnično preveč stvari, zaradi katerih si ni vredno beliti glave. Recimo: protokolarna napaka je majhna, nepomembna stvar, ki jo z lahkoto popraviš ali prerežeš. Pomembnejša pa je zmeta, ki izvira iz napačnega stališča do kakega problema. Zato odločitev ne smemo sprejemati sami. Danes človek preprosto ne more biti, doma« na vseh področjih, za pametno, uspešno delo je potrebno več glava, team strokovnjakov, ki uskladi stališča in izbere najboljšo odločitev.«

»Slovinci se radi oziramo na Zahod ter si pri tem bolj domišljamo, da se povežemo s tujimi ustvarjalci, kot pa se resnično. Danes ljudje navadno ne potujejo v tujino, da bi poslušali in brali ali navezovali stike s tujimi umetniki, pač pa zato, da najdejo nov par lepih čevljev ali hlač. Medrepubliškega sodelovanja in medsebojnega spoznavanja pa je sploh veliko premalo.«

Čas, ko je bil Lev Kreft tako vsestransko prisoten v življenju slovenske mladine, vztrajen razvoj. Iz organizacije za mladino je počasi nastajala prava organizacija mladine. Celotno časa od leta 1968 do 1971, ki ga vsi radi poimenujemo čas sektaštva in cepitve mladinske organizacije, je bil samo prehodno obdobje v njenem vsestranskem razvoju.

»Teško uganiti, da mu je kultura še posebej pri srcu. Kljub družbenopolitičnemu delu je vedno našel čas zanjo. Tudi ob pripravah na kongres in novo vodstveno funkcijo se je posvetil organizaciji širokega programa kulturne ustvarjalnosti jugoslovanske mladine.

Danes hoče mladina uveljaviti svoje interese znotraj in zunaj mladinske organizacije. »Če imajo ljudje občutek, da se poskušamo mladi samo igrati politiko, je temu krivo vse preveč forumsko delo,« zatrjuje Lev. Med najpomembnejše naloge mladinske organizacije zato sodi uveljavljanje in krepitev osnovnih mladinskih organizacij. »V njih se kuje politika, ne na občinskih in republiških forumih, ki vse preradi aktivnost mladih vnepejo v stereotipne formule,« poudarja novi predsednik.

Lev Kreft pravi, da se naša mladinska organizacija premalo ukvarja z resničnimi vprašanji in problemi kulture. Prerada se zadovolji s šolskimi glasili, kulturnimi prireditvami in proslavami. Pozablja pa, da lahko na kulturnem področju mladi delajo z enako močjo in razdajajo svoje sile prav s tolikšnim žarom kot na tako opevanih mladinskih delovnih akcijah. »Tako pa,« pove mimogrede, »mladinske delovne akcije niso brez napak. Šele v zadnjih letih smo jih prepustili tistim, ki na njih sodelujejo in delajo. Zadrževali je samoupravljanje brigadirjev na delovni trasi, še vedno pa smo ostali pri foramskem odločanju, kakšna naj bo mladinska delovna akcija.«

Dobro sodelovanje z občino in republiki se lahko izoblikuje samo z delovnimi stiki in obiski delegacij, ki pa ne bi smeli postati »pridiga o kakem problemu«, pač pa tovariški pogovor. »Mladinec se ne sme sramovati ali ustrašiti svoje nezrelosti. Visoko politiko naj prepusti tistim, ki jo obvladajo in jo poznajo. Sam pa naj v svoji organizaciji rešuje tiste probleme, s katerimi se srečuje vsak dan. Šola samoupravljanja je samoupravljanje samo.«

»In kadarkoli v prihodnjih desetih letih bom bral to pesem bom hotel nadreti predsedstva zveze mladine bom hotel napisati pesem bom hotel drveti kot blisk nekam stran bom hotel prepustiti vse usodi ali pa bom hotel dobiti Nobelovo nagrado«

Po Kreftovem mnenju bo lahko mladinska organizacija nazunaj močna le, če se bo tudi znotraj drugače in predvsem bolje organizirala. »Pred foramskim načinom dela, birokratizmom in karikizmom se bomo ubranili le, če bomo pustili utripati in živeti majhnim spodbudam majhnih osnovnih mladinskih organizacij. Čas, ko je sekretariat, sestavljen iz mladih profesionalcev, vedril in oblačil nad mladinsko organizacijo, je mimo,« pravi predsednik jugoslovanske mladine. »Plačana funkcija še ni bianco menica za dveletno politiko. Vodstveni mladinci morajo kar najtesneje sodelovati in prisluhnuti željam, potrebam in načrtom mladih v osnovnih organizacijah. Med republikami in pokrajinami so resda velike razlike glede številne plačane vodilnih mest v naši organizaciji. Res pa je tudi, da je vse preveč takih, ki se povezujejo navzgor le po hierarhični lestevici zadolžitve, ki jih narekuje funkcija, ne pa zaradi konkretnih problemov in nalog,« je kritično končal Lev Kreft.

Živa Paulin

ZR Nemčija: Zadovoljstvo kljub polovičnemu učinku

Povprečna zahodnonemška ocena novega zahodnoevropskega denarnega sistema je zelo zanimiva: čeprav je izid bruseljskega sestanka samo polovica tistega, kar je želela doseči ekipa kanclerja Schmidta, so s sistemom v glavnem vsi zadovoljni.

Opozicija krščansko-demokratskih strank nima mnogo pripomb na ureditev, ker denarna zveza teži k uresničevanju tesnejše politične skupnosti v zahodni Evropi in pri tem v ničemer ne načinja svobode odločanja o ključnih ekonomskih vprašanih posameznih držav.

Mnogi so v poteku dogodkov videli potrditev pogledov na resničnost razmerij med

Glosar

DRSEČI TEČAJ: tečaj, ki se oblikuje na tržišču v skladu s povpraševanjem in ponudbo valute.

TRDNI TEČAJ: tečaj, pri katerem so odnosi vrednosti med valuto kake države in tujimi valutami stabilni.

PARITETA VALUTE: z zakonom določeno razmerje valute do zlata, dolarja ali drugega standarda. Določajo jo centralne banke vsake države.

»KAČA«: skupnost valut evropskih držav, ki so se aprila 1972 dogovorile za skupno drsenje. Skupno drsenje pomeni, da razmerje med valutami ne sme zanjhati preko meje 2,25 odstotkov, medtem ko se tečaj vsake valute do ameriškega dolarja prosto oblikuje.

zahodnimi evropskimi državami, zlasti tega, naj bi »združena Evropa« natakala v dveh fazah: najprej za razvite države, ki bi nato postopoma vključevale tudi preostale, ko bi le-te postale dovolj »zrele« za tako skupnost.

Kljub temu je bila uradna ocena optimistična. Prvič naj bi bila s tem oživiljena skoraj zamrta dejavnost strukturnega izpopolnjevanja Evropske gospodarske skupnosti, izboljšali pa so se hkrati pogoji za zahodnonemško gospodarstvo z nastankom skupne denarne enote in trdnimi dolžnostmi osrednjih nacionalnih bank sodelujočih držav poseči v korist morebitnih ogroženih valut.

Finančni del sistema je v celoti zadostil zahtevam ZR Nemčije in njenega stabilnega gospodarskega vodenja. Popustljivost je želela bomska vlada pokazati drugje, namreč pri odobritvi dodatne finančne pomoči šibkejšim državam, da bi se lažje vključile v sistem.

Mojca Drčar-Murko

Francija: Ponos in dvomi

V Franciji primerjajo nastanek evropskega monetarnega sistema s težkim porodom, pri katerem je očitno bilo preveč babic. Seveda je o bruseljskem »porodu« toliko mnenj, kolikor političnih strank stoji za komentatorji. Za predsednika republike Valéryja Giscarda d'Estainga, ki si skupaj s kanclerjem Schmidtom lasti izvorno idejo za EMS, je bruseljski sestanek velik uspeh. Se več, kajti rojstvo EMS ima »za enega zgodovinskih dogodkov EGS,« ki ga je mogoče primerjati edino z ustanovitvijo evropskega sveta v decembru 1974.

Evropski monetarni sistem

Trdnjava pred dolarjem in inflacijo

Bruseljska konferenca na vrhu je potrdila razdelitev na bogate in siromašne članice Evropske gospodarske skupnosti

Prvi terek v decembru se je šest od devetih članic EGS sporazumelo, da se 1. januarja zavrti mehanizem evropskega monetarnega sistema (EMS). Točno teden dni po pogajanjih v Bruslju, za katere je francoski predsednik Valéry Giscard d'Estaing dejal, da so bila »zgodovinska«, pa so bila vsaj toliko tudi naporna, se je za vstop v EMS odločila še Italija.

Zamisel novega monetarnega sistema je nastala iz želje, da bi deveterica poiskala trdnješo in učinkovitejšo monetarno ureditev. Z EMS bi naj članice Evropske gospodarske skupnosti zgradile valutno trdnjavo, iz katere bi se uspešneje kot doslej borile proti inflaciji in samovoljnemu ameriškeemu dolarju.

Prvi terek v decembru se je šest od devetih članic EGS sporazumelo, da se 1. januarja zavrti mehanizem evropskega monetarnega sistema (EMS). Točno teden dni po pogajanjih v Bruslju, za katere je francoski predsednik Valéry Giscard d'Estaing dejal, da so bila »zgodovinska«, pa so bila vsaj toliko tudi naporna, se je za vstop v EMS odločila še Italija.

Takšen evropski valutni blok je bila pravzaprav tudi dosedanja »kača«, katere članice so se pred leti dogovorile, da bodo njihove valute drsele skupaj in torej v medsebojnih odnosih upoštevale nekak trden tečaj, v odnosih z dolarjem in drugimi valutami pa se obnašajo po sistemu drsečih tečajev.

jih valutne krize presenetile kmalu potem, ko se je »kača« izvalila. Najprej sta iz skupnega drsenja valut izstopili Švica in Velika Britanija in se odločili za samostojno fluktuiranje. Enotnost »kače« je za nameček razrahljala še naftna kriza, ko je morala vsaka od držav kot je najboljše znala in z različnimi uspehi reševati svoj finančni položaj.

Čvrst EMS, ki bi pod isto streho združil vse valute v EGS, bi moral biti s svojo težo in ugledom tudi orožje pri obrambi Evrope pred ameriškim dolarjem, katerega nestabilnost je v zadnjih mesecih povzročila pregrevanje gospodarstvu marsikatero evropske dežele. Posledice dolarjevega padca je občutila na svoji koži zlasti ZR Nemčija, ki je morala revalvirati svojo marko in s tem podražiti ter torej tudi omejiti svoj izvoz.

niso sposobne ali pa niso pripravljene uravnovežiti vrednosti svoje valute. Članice bodočega EMS želijo z novo monetarno ureditvijo tedaj predvsem ohraniti in še povečati svojo dominacijo in privilegije v mednarodnih gospodarskih odnosih. Z drugimi besedami: ne želijo zgraditi le monetarnega sistema, ki bi se uspešno kotal v svetovni valutni areni, marveč obdržati nespremenjene tudi vse stare interese in logiko, zaradi katere so doslej uspevale posledice lastnih gospodarskih nesorazmerij in neravnovesij valuti na pleča držav v razvoju.

Dušan Snoj

Po takšnih pozitivnih ocenah bruseljskega sestanka je bilo tudi vedenje Velike Britanije pričakovano in razumljivo, nastop Irceve in Italijanov pa sicer presenetljiv, vendar ne bo imel hudih posledic. V Parizu so bili že prejšnji teden prepričani, da bosta Italija in Irsko »mirno« pristopili k EMS, če bosta le vladi v Rimu in Dublinu kos notranjim težavam.

Popolnoma drugačni so komentari nevladnih ali opozicijskih krogov, ki imajo vedenje Francije v Bruslju za »podreditev Pariza Bonnu« (komunisti), za »popoln poraz predsednika republike« (socialisti) ali za »zmago nadnacionalnih in nemških interesov nad francoskimi« (golisti). Po mnenju teh kritikov je s težavo nastali EMS komaj kaj več kot »malo spremenjena monetarna kača«, v katero se je Francija tretjič vrnila. EMS bo še nekaj časa »sistem šestih«, kajti Giscardova pobuda da je uspela samo na papirju.

V kritiki predsednikov in vladne politike so si podali roko komunisti in golisti, ki vidijo v vsaki potezi EGS nevarnost za samostojnost in neodvisnost Francije. Kot so golisti in levica pred časom glasovali v parlamentu proti vladnemu predlogu za uskladitev francoskega prometnega davka s podobnimi davki v drugih članicah EGS, tako so zdaj skupaj ostrvi v napadih na vladno evropsko politiko. V takšnih okoliščinah je seveda značilno, da je vodja gostiščne stranke RPR Jacques Chirac politične dni, ko je bil Giscard v Bruslju, dal v

javnost poziv, v katerem tako ostro kot še nikoli doslej napada predsednikovo evropsko in sploh zunanjo politiko, ki da je »politika nadnacionalnosti, gospodarskega zasluževanja in umikanja z mednarodnega prizorišča«.

Skratka, za večino ocenjevalcev — če seveda izvememo šefa države in njemu naklonjenih krogov — je nastajanje EMS nekaj, kar na samem začetku ni enotna akcija. To je nasploh večni francoski očevek partnerjem v EGS (čeprav je mogoče zlobno pripomniti, da Pariz pozitivno ocenjuje le tisto v EGS, kar je nesporno v francosko korist). Potemtakem je za uspešno rast s težavami rojenega EMS edino upanje je v tem, da bo Francija z novim letom prevzela »dežurno predsedništvo« v EGS ter izpeljala idejo do konca. Vendar se nekateri že sprašujejo, ali ni bila pobuda za ustanovitev evropskega monetarnega sistema preuranjena.

Stane Ivanc

Velika Britanija: Žalosten dan za Evropo

Ni dvoma, poudarjajo britanski politični komentatorji, da se je ministrski predsednik Callaghan z bruseljske konference na vrhu vrnil zadovoljen predvsem zaradi političnega vtisa, ki ga je napravil njegov

nastop na tej konferenci na britansko javnost.

V sporočilu spodnjemu domu britanskega parlamenta je ministrski predsednik sicer poudaril, da želi britanski evropski monetarni skupnosti čimveč uspeha, toda dejal je tudi, da bi britansko članstvo v njem pod zadržanimi pogoji pomenilo le nepotrebno deflacijo in nezaposlenost. Potrnil je, da ministrskega sveta ne bo zaprosil za priključitev Britanije k novemu monetarnemu sistemu ob začetku njegovega delovanja januarja 1979, kar so mnogi poslanci nasprotujoči EMS pozdravili z glasnim odobravanjem. Obenem je Callaghan poudaril, da sta minister za finance in Bank of England tista, ki bosta odločila ali bo Britanija podprla evropski monetarni sklad s tem, da bo vanj položila eno petino svojih zlatih in dolarskih rezerv.

»Britanska vlada upa, da se bo v zadnjih tednih povečana stabilnost dolarja nadaljevala in pomagala menjalnemu mehanizmu EMS, ko bo začel delovati. Mi bomo po naši strani v veseljem sodelovali pri nadaljnjem delu, ki mora še vedno teči po dveh tirih — v notranjem sistemu in širših mednarodnih vidikih,« je dejal ministrski predsednik. Toda pri tem je spet in spet poudarjal, da leži resnična rešitev britanskih problemov v njenih lastnih rokah, v brzdjanju inflacije, politiki nizkih cen domačih proizvodov, stabilnosti sterlinga in obnovitvi konkurenčnosti britanske proizvodnje.

Britanski ministrski predsednik je dejal, da konference ni prinesla zadovoljivih zaključkov glede novih ukrepov, ki bi okreplili ekonomije manj uspešnih držav članic. »Prav tako kot so druge države članice EGS vstop v monetarno skupnost presojale po svojih interesih, smo mi po naših,« je dejal Callaghan.

Pet izvodov EMS

Mehanizem novega evropskega monetarnega sistema bo uravnavalo pet pomembnih vzvodov:

- ENOTNA VALUTA ECU (European Currency Unit), ki bo v blistvu namišljena obračunska enota, sloneča na vrednostih vseh valut in izračunana glede na trgovinska razmerja držav, sodelujočih v EMS. Po zdajšnjih tečajnih razmerjih bo en ECU veljal okrog 1,31 dolarja, njegova vrednost pa bi bila revidirana po petih letih;
● MEJA DRSENJA VALUT, ki je precej podobna mejam v sistemu stare »kače«. Vrednost vsake od valut bo lahko drsela 2,25 odstotka navzgor in prav toliko navzdol (skupaj 4,5 odstotka). Za Italijo, Irsko in Veliko Britanijo je predviden razpon 6 odstotkov navzgor ali navzdol;
● SISTEM »ALARMNEGA ZVONCA«, ki mora opozoriti na nevarnost, da

Irška: Bruselj je odprl stare rane

Irski nacionalisti so več let iskali pot, kako bi prekinili monetarno zvezo med irskim in angleškim funtom. Ustanovitev evropskega monetarnega sistema se je zdela za to idealna priložnost, še posebno, če bi se Irška priključila sistemu, Britanija pa ne. Toda kljub irski odločnosti, da gre naprej ne glede na to, kaj bo storila Britanija, je dublinska vlada upala, da se le bosta obe deželi priključili EMS.

Irška opravlja z Britanijo približno 50 odstotkov svoje trgovine. Priključitev k EMS bi zato ne prinesla samo uvedbo deviznih kontrol ampak tudi trgovinske posledice, ki bi jih narekovala različnost sedaj enakovrednih valut. Bruseljska konferenca je odvrnila vse te skrbi, v zameno pa razočarani Irski prinesla nove.

Irška ima trenutno najhitreje rastoče gospodarstvo v zahodni Evropi, v zadnjih letih pa se lahko pohvali tudi z izrednimi rezultati kmetijskega izvoza, ki so ga podprle garantirane visoke cene Evropske gospodarske skupnosti. S tem, da Irška kljub splošnemu pričakovanju ni pristopila k EMS, je skupno z Britanijo in Italijo postala »revna« članica evropske skupnosti. Kot poročila britanski tisk, je rezultat bruseljske konference povzročil globok razkol v ministrskem svetu, poleg tega pa prizadel tudi politični ugled predsednika, ki je od nekdaj veljal za prekanjenega politika. Čeprav je ministrski predsednik Jack Lynch takoj po konferenci izjavil, da svoji vladi ne bo priporočil ponudbe Evropske gospodarske skupnosti, pa večina njegovih ministrov poudarja, da zadeva v tem pogledu še zdaleč ni zaključena.

Kot poroča Guardian, je EGS ponudil Irski 225 milijonov angleških funtov v posojilih za vsako leto petletnega obdobja, poleg tega pa še 45 milijonov angleških funtov na leto v obliki obrestnih subvencij in ne, kot so prvotno poročali irski dnevniki, le 225 milijonov angleških funtov.

Splošno mnenje irskega tiska je, da je bruseljska konferenca spet odprla stare rane in potrdila razdelitev skupnosti med »bogate« in »revne« članice.

Alja Košak

ZDA: Zelo tvegana igra!

Washington nima javno nič proti temu, da bi njegovi zahodnoevropski zavezniki imeli eno samo valuto. Takole zase pa ne

se vrednost valute neke od držav bliža začetni meji. Država, katere valuta je ogrožena, mora tedaj z ustreznimi ukrepi obdržati ustrezno pariteto do ECU. Poglavitna razlika med EMS in staro »kačo« je v tem, da so morali v »kači« z lastnimi deviznimi rezervami braniti svoj položaj, gospodarsko šibkejši, v novem sistemu pa bodo morali pariteto svoje valute braniti tako tisti, katerih valuta zостаaja, kot oni, katerih valuta prehitveva;

● SKUPNI MONETARNI SKLAD, v katerem bo okrog 25 milijard ECU (okrog 33 milijard dolarjev). Oblikovali bi ga tako, da bi vsaka od članic EMS vanj vložila petino svojih dolarskih in zlatih rezerv, v zameno pa dobila ustrezno vrednost ECU;

● KREDITNE OLAJŠAVE in podobni instrumenti, s pomočjo katerih bi se kapital preliv od bogatih k revnim članicam EMS. Italija in Irška bi v EMS, denimo, dobili posojila za vsa dvoletna obrestna mero.

Voditeljica konservativne stranke Margaret Thatcher je rezultat bruseljske konference označila kot »žalosten dan za Evropo«. Vprašala je, ali ni to tudi žalostni odraz dela sedanje britanske vlade, katere predsednik mirno dopusti, da je Britanija javno uvrščena med najrevnejše in najmanj vplivne člane skupnosti. Ali sta bila res ekonomska šibkost in pomanjkanje konkurenčnosti vzrok odločitvi glede zavrnitve pristopa k EMS.

Resnični razlogi so verjetno le političnega značaja, kajti laburistična stranka ne bi ministrskemu predsedniku Callaghanu nikdar dovolila, da Britanijo popelje v EMS, je približala Margaret Thatcher.

Večina Britancev je prepričanih, da bi priključitev k EMS pomenila devalvacijo funta, povečano nezaposlenost in probleme industrijskega razvoja. Poznavalci poudarjajo, da je Callaghanov govor v spodnjem domu britanskega parlamenta ponujal občutek, da ministrski predsednik resnično upa na bližnjo priključitev k EMS, toda brez dvoma ne prej kot šele po splošnih volitvah. Callaghan je imenoval EMS za »predhodnika, znanilca« širšega sistema, ki bi lahko prinesel dogovor z dolarjem. Zato nekateri poudarjajo, da leži ključno vprašanje pristopa Britanije k EMS tudi v uspehu dialoga med EMS in ZDA.

Ne glede na politične in ekonomske razloge, ki so botrovali sedanji britanski odločitvi pa je uvodnik dnevnika Daily Mirror pokazal tudi drugo stran medalje: »Z referendumom so Britanci junija 1975 z ogromno večino potrdili članstvo v skupnosti. Najmanj kar bi morali storiti zdaj je, potruditi se, da bi ta uspešno delovala.«

funkcionarji administracije ne številni ameriški analitiki ne dvomijo, da gre za nov udarec dolarju.

Že prvo vest o zamisli »evropskega denarnega sistema« so sprejeli z zadržki, ki so že mejili na sovražnost »Zelo tvegana igra,« je ocenil »New York Times«. »Karkoli se bo iz tega izcimilo, bo prizadelo dolar,« je prerokoval »Business Week«.

Ameriški denarni izvedenci, ne vladni, temveč tisti, ki svetujejo ljudem, katerega denarja naj se ognejo in katerega naj kupujejo, lahko brž utemelje take preokrobe. Pravijo, da bodo skrčena razmerja med tečajev evropskih valut prisilila »šibkejše« države, da bodo pogostejše in v večji meri posegale v prid svojega denarja in seveda prodajale dolarje. In če bodo v zahodni Evropi, pa čeprav začasno, ustvarili v današnji svetovni denarni zmedo oazo stabilnosti, se bodo lastniki dolarjev usmerjali v te države — da se znebe ameriške valute.

Če bo naposled podvig uspel, bo vedno večji del svetovne trgovine potekal v eni ali več evropskih valutah iz te španovije, ali pa bo bodoča evropska denarna enota prevzela tako vlogo. Vsekakor se bodo zmanjševale potrebe po dolarju v svetovni trgovini in lastniki približno 500 milijard dolarjev, kolikor jih je zunaj Amerike, se bodo imeli še več razloga znebiti ameriške valute.

Ob polovičnem uspehu, doseženem pri usmerjanju k zahodnoevropski coni večje denarne trdnosti, so postale za pol manjše tudi ameriške skrbi — da ne bi dolarja s te plati na naglo in močno prizadeli. Vendar se skrbi še niso polegale.

Za objavo je bistveno vprašanje, koliko bo uspešna obsežna akcija, ki so se je lotili, da bi okreplili dolar. Nedvomno so tudi grož-

Tako je zahodnonemški karikaturnist P. Leger v Süddeutsche Zeitung upodobil rezultat bruseljske konference šefov deveterice in odnose v novi skupnosti. Minuli terek je stavbo EMS podprla še Italija.

nje iz Evrope močno botrovala temu, da se je administracija naposled odločila, da naredi konec svojemu ravnanju in da v bran svoje valute ne poseže vmes le s 30 milijardami dolarjev v markah, frankih, jenih in zlatu, temveč da temu podredi tudi cilje domače politike: da močno povzdigne obresti in obrzda emisijo dolarjev.

Tako Američanom kot zahodnim Evropejcem pa je jasno, čeprav se z obeh strani Atlantika vrste nasprotne si izjave, da je korak k evropskemu denarnemu sistemu naperjen proti dolarju. Nekateri ameriški analitiki se vprašujejo, kaj je narobe krenilo in zakaj Nemci in Japonci, ki se po njihovih opisih najbolj opirajo na Američane, iščejo svoje rešitve in za zdaj »nočejo ne sprejeti ameriške hegemonije, pa tudi zamenjati je niso pripravljani«.

Pravzaprav je v okoliščinah, ko se nadaljuje gospodarska kriza, videti, da niti eden od članov svetovnega kluba bogatih ni zmore definirati nacionalnih, kaj šele skupnih interesov, saj so vsa ključna vprašanja še vedno odprta in se še pogajajo o njih (denarni sistem, možnosti svetovne trgovine, odnosi z državami v razvoju). To bodo vsekakor glavne teme »družabnega srečanja«, za katero so se domenili ameriški in francoski predsednik, kancler ZRN in britanski premier, da bo potekalo januarja na francoskih Karibih.

Dragiša Boškovič

Italija: Zanikala je celo vlada

Andreottijeva odločitev, da Italija pristopi k evropskemu denarnemu sistemu 1. januarja, in ne čez šest mesecev, kot je bilo pričakovati, je priselila tudi najboljše poznavalce rimskih političnih in gospodarskih razmer. Odločitev je toliko manj razumljiva, če vemo, da ni v skladu s pričakovanji delodajalcev, velikih in malih izvoznikov in bančnikov. Zahvaljujoč občasnim devaluacijam lire je bilo italijansko blago v EGS zelo konkurenčno, tako da je izvoz nenehno naraščal, državna blagajna pa se je polnila z dragocenimi devizami. Ker plačuje Italija surovine – predvsem nafto – z dolarji, katerih vrednost nenehno pada, je italijanska plačilna bilanca več kot zadovoljiva. Kaj se bo zgodilo z italijanskim izvozom po pristopu k EMS, se sprašujejo izvozniki? Koliko časa bodo vzdržale devizne rezerve pred napadom špekulacij? Italijanska narodna banka ima v svojih trezorjih okoli 17 milijard dolarjev v zlatu in okoli deset milijard dolarjev deviznih rezerv. Ali bo to zadostalo za brzdjenje špekulacij, če se tudi druge banke ne obvežejo, da bodo nastopile na denarnem tržišču v primeru pritiska na liro?

Italija je dobila v Bruslju veliko manj, kot je pričakovala po sestanku med zahodnonemskim kanclerjem Schmidtom in predsednikom vlade Andreottijem. Kot pogoj za takojšen pristop evropskemu denarnemu sistemu zahteva Italija naslednje ugodnosti: 1. možnost fluktuacije lire do šest odstotkov, kar je bilo na sestanku v Bruslju sprejeto. 2. vzajemna intervencija držav oziroma narodnih bank v primerih prevelikega nihanja menjalne vrednosti neke valute. 3. povečanje sklada EMS na 32,5 milijarde dolarjev. 4. krediti evropske investicijske banke Italiji visoki 2200 milijard lir v obdobju enega ali dveh let. Ta kredit naj ne bi bil vrčan v redna posojila, ki jih Italija dobi od EGS. 5. povojitev sredstev fonda za regionalni razvoj.

Evropski partnerji so Italiji odklonili predvsem zadnji dve zahtevi, se pravi povečanje denarne mase za kratkoročne in dolgoročne kredite z ugodno obrestno mero. V najboljšem primeru bi Italija od zahtevanih 2200 milijard lir dobila 750 milijard z obrestno benifikacijo 150 milijard lir, znatno manj, kot je Italija zahtevala. EGS je zahtevala, da se smejo dodeljena sredstva uporabiti samo za izgradnjo infrastrukture in ne za pomoč industriji, ki bi bila lahko na kakršenkoli način konkurenčna sorodni industriji v drugih državah evropske skupnosti.

Pristop Italije k EMS je vir polemik med pristavi »tehničnega vidika«, ki je za Italijo neugoden, in »politične oportunisti«, ki je na koncu prevladala. Ali je pomembnejše prvo ali drugo vprašanje? Andreotti se je po vsej verjetnosti odločil zaradi političnih razlogov in potem, ko sta mu telefonirala Giscard d'Estaing in Schmidt. Nič ne proti evropskemu sodelovanju, izjavljajo pripadniki prevladnosti, toda Evropa je danes bolj »merkantilistična kot politična zadeva«, in to prav gotovo ne po krivdi Italije, zato se je potrebno v skladu s tem tudi obnašati. Zadovoljna in optimistična je le kapitalistična desnica, na katere čelu stoji zdaj republikanec, ki računa, da bodo sindikati zahtevali od delodajalcev manj, kot bi sicer zahtevali, če bi Italija ostala izven EMS.

Nenadna vladna odločitev je sprožila val negodovanja med strankami parlamentarne večine in le kolegialni sestank med vlado in petimi demokratičnimi strankami je prepričal najhujše, polom demokratične solidarnosti. Tisk je v zadnjih dneh pisal tudi o možnem padcu vlade. Kriza je bila v zadnjem trenutku preprečena. Ostaja pa vprašanje – in nanj bo odgovoril šele čas – ali je Italija s pristopom k EMS dobila ali izgubila.

Janko Tedeško

Italijanska polemika

Kaj je to kriza kapitalizma?

Giorgio Amendola: Rešitev je v spremembi sistema in nastajanju novega gospodarskega reda

Od našega rimskega dopisnika

RIM, decembra – Italijanska gospodarska in politična kriza je sprožila mnogo široko razpravo o krizi sodobnega industrijskega sveta oziroma o splošni in zgodovinski krizi kapitalizma. Osrednja udeležena polemiki sta komunist Giorgio Amendola in ugledni časnikar Alberto Ronchey. Polemiki je posvetila veliko pozornost tudi teoretična revija KPI »Rinascita«, ki je v eni izmed zadnjih števil objavila prilogo z izbranimi članki o krizi kapitalizma. Tako kot marsikatera druga teoretična polemika v Italiji, se je tudi ta v svojem bistvu spremenila v politično polemiko med konservativci, ki zagovarjajo vsemogočnost tržišča, ter levimi silami, ki vidijo odgovore na krizo sodobnega sveta v iskanju naprednejših družbenih odnosov.

Kaj se pravzaprav skriva pod izrazom »globoka zgodovinska kriza kapitalizma«? Italijanski komunisti odgovarjajo približno takole: po drugi svetovni vojni in po korejskem konfliktu je v kapitalističnem svetu vladalo prepričanje, da se bo obdobje gospodarskega razcveta nadaljevalo brez prekinitev in brez krizi. Nekateri sovjetski ekonomisti (in njihova stališča so povzemale tedaj tudi italijanski komunisti) so napovedovali takojšnjo krizo, do katere pa ni prišlo. Zakaj? Gospodarsko ekspanzijo je zagotavljal stabilen monetarni sistem, ki je temeljil na fiksnem razmerju med dolarjem in zlatom, na gotovosti poceni energijskih surovin in na naraščanju povpraševanja bodisi na domačih bodisi na svetovnih tržiščih. Ekspanzija se je še posebej večala zaradi velikih povpraševanj, ki jih je sprožila vietnamska vojna. Američani so prodajali Evropi dolarje, ki niso imeli nobene vrednosti (evrodolarji), četudi so imeli potrdilo o »zlato osnovi«. Vrednost teh dolarjev je sprva znašala okoli sto milijard, danes pa jih je na tržišču za tristo milijard. Kriza se je uradno začela

leta 1971, ko so ZDA objavile nekonvertibilnost dolarja, kar je pomenilo smrtni udarec monetarni stabilnosti. S tem se je tudi končal dolgi povojni ciklus gospodarskega čudeža. Zadnji, milostni udarec, temu ciklusu je zadalo povečanje cen nafte. Dve vojni – Vietnam in Bližnji vzhod – ki ju je sprožil kapitalizem, poudarjajo komunisti, da bi zadržali težnje narodov po nacionalni neodvisnosti, sta povzročila sedanjo krizo.

Alli je v SZ vse »lepo in prave«?

Kriza kapitalizma se ne kaže samo v zahodnih industrijskih državah, temveč predvsem v deželah v razvoju in tudi v socialističnih državah, kjer se težave stopnjujejo zaradi birokratsko-centralističnega vodstva gospodarstva in zaradi nizke produktivnosti. Italijanski komunisti torej ne trdijo, da je v Sovjetski zvezi vse »lepo in prave«, temveč poudarjajo, da je eden izmed vzrokov za njene notranje težave oboroževalna tekma, ki so jo vsilile ZDA v obdobju hladne vojne in atomskega monopola. V Sovjetski zvezi, odgovarjajo svojim kritikom, dohodek na prebivalca resda ni večji kot v nerazviti Grčiji, toda Sovjetska zveza je prisiljena dati za oborožitev toliko kot ZDA, ki imajo skoraj dvakrat večji bruto nacionalni dohodek kot najvzhodna socialistična dežela.

Kapitalizem je v današnjem svetu poglavita hegemonistična sila in zato je njegova odgovornost za usodo človeštva toliko večja. Kljub temu pa ne najde, oziroma ne iskati, odgovorov na temeljna vprašanja, kot so demografska ekspanzija in podhranjenost ter umrljivost v velikem številu držav v razvoju, onesnaženje, socialni nemiri, vojne. Konjunktorno kriza je mogoče rešiti v okviru sistema, je zapisal Giorgio Amendola v »Rinascita«, toda splošna kriza zahteva transformacijo sistema in nastajanja novega gospodarskega reda, ki bo upošteval potrebe manj razvi-

ti in ne le koristi in profite visoko razvitih industrijskih držav. V govoru pred centralnim komitejem pa je dodal: Nerazviti potrebujejo tehnologijo, stroje, hrano pod ugodnimi pogoji in ne orožja. Podobnega mnenja je tudi napredni ekonomist Luigi Spaventa, ki je v isti reviji zapisal, da je edino sprejemljiva politična odločitev in edino uresničljiva pot novo mednarodno gospodarsko sodelovanje, v katerem bodo dežele medsebojno odstopale del gospodarske suverenosti. Nemogoče je namreč pričakovati, da bodo krizo odpravili zastareli kapitalistični modeli. Prvotno prepričanje, da je kriza le prehodnega značaja, je zbledelo od naraščanju cen nafte. Nemogoče se je tudi zanašati na to, trdi Spaventa, da bo tržišče vse uredilo, kakor tudi ni mogoče reči, da je kriza sistema povsem neogibna. Zadnje petletje celo dokazuje, da je mogoče z mehanizmi tržišča delno uravnati tok krize, četudi ni mogoče reči, da bo to zdravilo učinkovalo tudi v prihodnji petletki. Mednarodno sodelovanje je preprečilo polom, do kakršnega je prišlo v začetku tridesetih let, vendar to sodelovanje še ni zadostno, da bi bila kriza povsem odpravljena. Odnosi med razvitimi in nerazvitimi, po mnenju Luigija Spavente, je mogoče označiti z definicijo, ki jo je leta 1974 izrekal kancler Schmidt na račun Italije: »Pomagati ji je treba toliko, da bo držala glavo nad vodno gladino, a da se ne bo mogla sončiti na plaži.«

Ugovor liberalne desnice

Alberto Ronchey, ki je izraz liberalne desnice, in tudi republikanci kot zagovorniki strogega tržišča in liberalnega kapitalizma odgovarjajo večkrat z argumenti, ki so bolj politične kot teoretične narave. Ronchey razmišlja na prvi strani »Corriere della Sera« tako: Kapitalizem je le instrument, instrumenta pa ni mogoče oboževati, da povzroča splošno krizo. Italija je v krizi zato, ker ne zna uporabljati tega instrumenta, medtem ko Zahodna Nemčija,

severna Evropa, ZDA in Japonska znajo prav dobro uporabljati kapitalistični instrument, zato tudi ne poznajo krize. Ronchey zame niza klasične argumente v korist kapitalizma: Sovjetska zveza v šestdesetih letih ni rešila nekaterih temeljnih problemov svoje družbe, z Zahoda mora uvažati tehnologijo in izvažati surovine, nekaj podobnega se dogaja sedaj tudi s Kitajsko. Dokaz več o uspešnosti in učinkovitosti kapitalizma so nekateri države, ki so bile do nedavnega nerazvite (Južna Koreja, Formoza, Brazilija, Mehika), a so s strogo aplikacijo kapitalističnega instrumenta doživele nesluhni gospodarski razvoj. Roncheya ne zaustavi niti ugovor Amendole, da so te dežele doživele gospodarsko rast zato, ker so njihovi totalitarni režimi omejevali mezne zahteve delavcev, in dodaja, da vladajo v vseh nerazvitih državah diktature, ki pa očitno niso prevzele kapitalističnega instrumenta in zato žive še naprej v bedi. Danes ni v krizi kapitalizem, temveč kvječemu ves svet, ki je podoben »vesoljski ladji z omejeno količino energije in hrane«.

Ronchey sicer ne zanika, da sta bila temeljna vzroka krize dve imperialistični vojni, toda pri tem dodaja še tretji razlog: Sovjetska zveza je z velikimi nakupi žita v ZDA na začetku sedemdesetih let povzročila naraščanje cen hrane, kar se je negativno odrazilo v deželah v razvoju. »Zakaj torej u sodi zahodnega gospodarstva neokatastrofizem tretjeinternationalnega tipa«, se sprašuje Ronchey. »Vtis imam, da želi v težkih trenutkih KPI zadovoljiti tradicionalne ideološke predsodke ali pogojne reflekse partijskega jezika«, se glasi obsodba polemikarja. Komunisti naj bi torej govorili o krizi kapitalizma samo zato, ker je v krizi podobna zastarele partije, sami pa ne morejo najti sodobnejših odgovorov na položaj delavskega razreda v kapitalističnem svetu in še posebej na položaj italijanskega proletariata v italijanski družbi. Ronchey in z njim tudi vsi meščanski kritiki teorije o krizi kapitalizma ignorirajo temeljno zahtevo, ki jo postavljajo komunisti in leviča nasploh, in sicer zahtevo, da je potrebno v svetu sprejeti nov pravičnejši gospodarski red.

Razločki med sindikati

Razprava o krizi kapitalizma in še posebej o italijanskem modelu kapitalizma, ki je med vsemi zahodnoevropskimi modeli v največji krizi, se je razvila tudi v sami levici. Član sekretariata in direktorja KPI Nicola Chiaromonte je ob okrogli mizi časopisa »Rinascita« opozoril, da mora »partija, in z njo vsa leviča, resno razmisliti o tem, kolikšno odgovornost za italijansko krizo nosi tudi sama«. Italija, ki ima mešano gospodarstvo (javna podjetja in privatni sektor) je postala »dobrodelna ustanova« za velik del javnih podjetij tudi po zaslugi levic. Italijanski delavci so izbojevali številne zmage, odpravili so nizke mezde, izboljšali delovne pogoje, a hkrati niso bili sposobni uresničiti temelj-

ne zahteve: demokratičnega programiranja gospodarstva in družbe, kar je pogoj za harmoničen razvoj razvitih in nerazvitih delov Italije. Takšno programiranje je zunanji kapitalistični logike in je v bistvu element socializma, ki ga italijanski komunisti žele vpeljati v italijansko družbo. Polom politike industrializacije italijanskega Juga, kjer je italijanski kapital poskušal vsiliti svoj industrijski model, je dokaz, da ni mogoče odpravljati nerazvitosti brez aktivne in demokratičnega sodelovanja prebivalstva.

Po mnenju italijanskih republikancev je nastopila kriza v Italiji tedaj, ko je na prelomu šestdesetih let delavski razred uspel iztržiti več, kot je proizvedel. Tako kot je bil prej v preveliki meri privilegiran profit, so po letu 1969 pretirane delavske zahteve zmanjševale investicijsko sposobnost italijanske industrije. Republikanci opozarjajo, da se bo kriza še bolj poglobila, če bodo delavci izsilili sprejetje nove pogajalske platforme, ki predvideva zmanjšanje delovnega časa in naraščanje mezd v prihodnjih treh letih. Sindikati zanikajo, da so delavske zahteve vzrok nadaljevanja krize. Delavci, odgovarjajo republikancem, se niso nikoli borili samo za mezde, in v tem se italijanski sindikati globoko razločujejo od sindikatov v drugih razvitih državah. Sindikat je vselej v prvi vrsti zahteval programiran gospodarski in družbeni razvoj, ohranjanje dejavnosti in nastajanje novih delovnih mest, razvoj nezavite Juga. Zahtevali smo bolj demokratično organizacijo družbe in ne samo višje plače, poudarjajo sindikati.

Zdravilo, ki blaži, ne pa razrešuje

Kako iz krize italijanskega kapitalističnega modela? Komunisti poudarjajo potrebo po enotnosti levic in po sodelovanju med socialisti, katoliki in komunisti. Drugačnega mnenja so socialisti, ki so proti zgodovinskemu kompromisu, češ da bi ošibili levico, in proti vladnemu sodelovanju komunistov, češ da partijska tradicija in notranji ustroj stranke tega za sedaj ne dovoljuje. Socialisti žele spremeniti razmerje moči v levici, kjer so komunisti neoporečna hegemonistična sila. Z drugimi besedami povedano, predlagajo socialisti Italiji socialdemokratski model, podoben severnim socialdemokracijam. Toda za to je potrebna tudi močna socialistična stranka, kar sedanja PSI prav gotovo ni. Socialisti zaradi tega ne nameravajo vreči puške v koruzo, prva priložnost, da pokažejo naraščajočo volilno moč, bodo evropske volitve. Toda z njihovim morebitnim volilnim uspehom italijanska kriza ne bo odpravljena. Še posebej zato ne, ker so socialisti, kot tudi »novi ekonomisti«, odkrili »blagodejno« moč tržišča, ki da lahko samo po sebi reši vse težave. Staro zdravilo, ki morda blaži rane razvitih kapitalističnih sistemov, ne razrešuje pa temeljnih nasprotij med razvitimi in nerazvitimi.

Janko Tedeško

Trenja med francoskimi socialisti

Boj za nasledstvo

François Mitterrand ima nevarnega tekmeца v Michelu Rocardu – Spopad »klasičnega« in »modernega« francoskega socializma

Ko je leta 1975 Michel Rocard prišel v sekretariat francoske Socialistične partije (PS), so ga nekateri politični javnosvidci naglo razglasili za »dediča«, za človeka, ki naj bi vse bolj zmagovito in popularno partijo prevzel iz rok Francoisa Mitterranda. Napovedi so bile seveda prilagojene tedanjim političnim razmeram in tedaj so si »delite oblasti« med Mitterrandom in Rocardom predstavljali dokaj preprosto: François Mitterrand naj bi kot predsednik republike (izvoljen naj bi bil leta 1981) prepustil vodstvo PS Michelu Rocardu, ki bi mogoče v najboljšem primeru postal celo predsednik vlade. Danes so razmere drugačne in med Mitterrandom in Rocardom se že nekaj mesecev bije boj za popolno nasledstvo.

Po novem naj bi torej Michel Rocard čimprej prevzel v roke tako vodstvo PS, kot naj bi tudi postal socialistični kandidat za predsednika republike. V takšni igri naj bi Mitterrand prevzel novo vlogo, močno podobno tisti, ki jo ima v zahodnonemški SPD Willy Brandt. Vendar v spopadu med Mitterrandom in Rocardom ne gre samo za osebni boj med dvema velikima politikoma, marveč tudi za spopad med dvema najmočnejšima tendencama v PS. Po poenostavljeni shemi naj bi Mitterrand predstavljal klasični francoski socializem (ki ga ima Rocard za arhaičnega), Rocard pa modernu smer (ki jo imajo nasprotniki za zelo podobno socialni demokraciji).

Osnovni problem v spopadu med Mitterrandom in Rocardom ali med njunima tendencama je v vprašanju, kako naj pridejo socialisti na oblast po izgubljeni priložnosti združene levice v letošnjem marcu. Zaradi skoraj natančne razdelitve politične Francije na štiri dele (komunistično, socialistično, giscardovsko in goliščično) so se socialisti po tako imenovani Mitterrandovi »epinayski strategiji« odločili za zaveznitvo s komunisti (in levimi radikali), kajti tako njim kot drugim je bilo (in Mitterrandu je še danes) jasno, da brez komunistov ne more biti zmage levice. Zato Mitter-

rand in z njim »struja 1« v PS trdijo, da ni druge poti kot »obnovitev« epinayske strategije, se pravi, naj bi socialisti imeli vlogo »vlačilca levic« (čeprav komunistična partija ostro zavrača vsako misel na to, naj bi igrala vlogo podpornice za socialiste). François Mitterrand je za tako imenovani »prelom s kapitalizmom«, torej za razredni boj, za prevlado planiranja nad tržnimi mehanizmi, za širjenje javnega sektorja v gospodarstvu (z nacionalizacijami), torej za prevzem oblasti preko polstitve proizvodnih in kontrolnih sil v državi. »Cemu naj bi socialistična partija postala nerazložna kopija reformističnih strank, ki se navsezadnje vedno znajdejo v postelji vladajočega razreda?« se sprašuje v javnih debatah, v katerih in Rocardovi odsotnosti polemizira z Rocardom.

Michel Rocard očita Mitterrandu tisto, kar bi dandanes mogli očitati katerikoli politični stranki ali njenemu voditelju v Franciji: nič ne analiziral vzrokov za poraz levic (ali za zmago desnice) na skupščinskih volitvah v marcu letos – in le zato je mogoče (tako pravi Rocard), da na primer Mitterrand govori »arhaični jezik«, se pravi da vztraja pri skupnem boju socialistov in komunistov za prevzem oblasti.

Pridevnik »arhaičen« je Mitterrand hudo prizadel, zlasti še, ker Rocard ni ostal pri enem samem pridevniku, marveč je začel govoriti o tem, da je treba demokratizirati notranje življenje partije, da naj bi vse socialistično članstvo in ne le vodstvo PS izvolilo kandidata za predsednika republike – in naposled, da bo na kongresu v Metz, ki bo v prvih dneh aprila, predlagal svojo obliko socialističnega programa. To so imeli za vojno napoved Mitterrandu, ki pa se je po svoji stari navadi začel nejasno izgovarjati in ugovarjati le s frazami, da ga marsikdo ne mara, ker je tako močan in ker je iz PS naredil največjo stranko v Franciji.

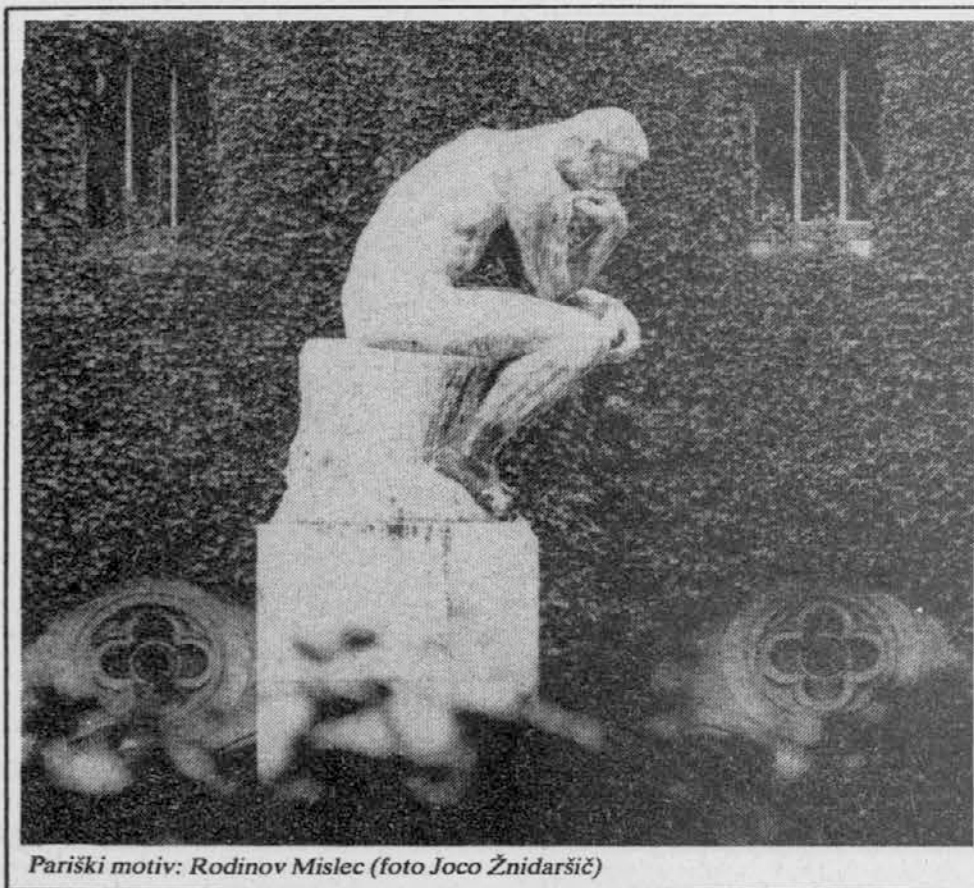
Hvaležnost mlajšega socialističnega rodu se dandanes omejuje le na priznanje, da je Mitterrand res naredil iz nekdanje SFIO in drugih socialističnih strank in podstrank močno PS – ki pa nikakor ne more zmaga-

ti. Prav to protislovje med močjo PS ter njeno nesposobnostjo, da pride na oblast, pa je tisto, kar najbolj boli Rocard in njegove. Michel Rocard očita Mitterrandu, da po nepotrebnem vztraja pri »unitarizaciji in razredni viziji« socializma ter pri »romantični viziji« francoske levice, češ da vedenje KPF jasno opozarja na to, da noče priti na oblast skupaj s socialisti, in da potemtakem ni treba preveč računati na komuniste. Rocard sicer ne zanika pomena enotne levice, vendar je njegova najšibkejša točka v tem, da ali noče ali pa ne more povedati, s kom naj socialisti sklenejo zavezništvo, da bi prišli na oblast. Zato in zaradi njegove »tehnokratske« preteklosti ga ima marsikdo za nekakšnega socialnega demokrata, ki bi bil pripravljen sodelovati z Giscardom (nekaj časa so francoski listi celo pisali o tem, da bi bil Rocard lahko predsednik vlade pod Giscardom).

»Leviča je vse prevečkrat tako v Franciji kot v tujini izgubila zaradi svojega lakizma v gospodarski politiki ter zaradi preveč centralističnega značaja svoje politične družbene in kulturne transformacije«, se pravi Michel Rocard, ki je po soli res partijski tehnikar in se te govorice ne more znebiti. Kot večina ljudi, ki si danes delijo oblast v Franciji – in kot marsikateri vodilni socialist – je tudi Michel Rocard naredil imenitno »veliko šolo« ENA (državna administrativna šola) in dolga leta je služboval na finančnem ministrstvu. Bil je v absurdnem položaju, saj je med delovnim časom gradil elemente tiste oblasti, proti kateri se je bojeval v prostem času. Po Rocardovih besedah je treba v francoski družbi uvesti samopurvljanje, predvsem pa več gospodarske strogosti. Takšna »tehnokratska« govornica zelo jezi Mitterrandove prijatelje in Gaston Defferre, ki je ne le v vodstvu PS, marveč tudi na čelu zelo močne južne federacije stranke, mu je grobo odgovoril: »Rocardova govornica je najboljše klasični govornici finančnega inspektorja, ki razpravlja o ravnateljstvu in proračunu. Takšno politiko že zdaj vodita Giscard in Barre. To je arhaična politika, ki vedno spodleti. Ta politika čudno spominja na politiko Pierra Lavala.« Imenovane tako proslulega desničarja je Rocard zelo zabolelo, vendar je treba takšne bodice pač šteti v njegov politični vsakdan.

Osemindesetdesetletni finančni inšpektor protestantskega rodu (in protestanti veljajo v Franciji za stroge ljudi) Michel Rocard vendarle ni desničar ali socialni demokrat, kar mu radi pripisujejo nasprotniki v domačem in tujem taboru. Predvsem ima za seboj trideset let boja za socializem v najrazličnejših partijah in nazadnje v PSU, sicer šibki socialistični partiji z izrazito samouravnimi težnjami.

V preteklosti je bil tudi Rocard (kot Mitterrand) kandidat za predsednika republike in tako razprtlje v PSU kot želja po sodelovanju z večjo partijo (ali sli po oblasti, kot pravijo nasprotniki) ga je z dva ali tri tisoč tovariši pripeljal za PSU v PS, kjer je kmalu postal nacionalni sekretar. Zanimivo je, da mu »desničarstvo« očitajo na-

sprotniki v lastni stranki, kajti po vseh anketah v javnosti se ga volilci bolj spominjajo kot vnetega borca za resnični samouravnati socializem in ga imajo celo za bolj levica kot Mitterranda.

V francoskem javnem mnenju namreč Michel Rocard počasi in vztrajno spodriva Francoisa Mitterranda, tako da ga ima večina ne le za edinega vrednega naslednika sedanjega prvega sekretarja PS, marveč tudi za najboljšega kandidata socialistov na predsedniških volitvah v letu 1981. Zanimivo je, da so takšnega mnenja tako volilci v celoti kot socialistični, komunistični, giscardovski ali goliščični volilci posebej.

Danes predstavlja François Mitterrand tako imenovano klasično francosko levico, ki je najbližje sindikalni praksi CGT in FO in torej temelji na kvantitativnih zahtevah, zagovarja pa tako imenovano »juridično« zaščito delavcev. V primerjavi z njim je Michel Rocard predstavnik tiste levice, ki je bliže samouravnemu opredeljenemu sindikatu CFTD in ki je bolj občutljiva za kvalitativne zahteve.

Michel Rocard zavrača očitke, da je socialni demokrat, čeprav ga v takšno smer vabijo – zlasti od zunaj. Tako na primer radikali Servana-Schreiberja (ki bi jih zaradi razlikovanja od Gibanja levih radikalov lahko imeli za »desne«) venomer govorijo o tem, da je Francija potrebna socialne demokracije, in nekdanja ministrica Fran-

çoise Giroud je dejala (kot ena izmed voditeljev teh radikalov):

»Takoj bi se vpisala v Socialistično partijo, če bi bil njen prvi sekretar Michel Rocard. Ne gre za osebno simpatijo ali antipatijo, marveč za politično linijo.«

Takšne teze so zelo blizu tistega, kar od vsega začetka predsednikovanja govori Giscard d'Estaing, ki misli, da bi morala biti »francoska demokracija« nekje v sredini ali vsaj v levem centru, češ da je to edina realna inačica za Francijo – ki pa žal nima niti malo socialnodemokratske tradicije.

Počasno cepljenje v vrhu Socialistične partije – kjer se ljudje že nekaj mesecev delijo na »mitterandovce« in »rocardovce« – se loteva tudi drugih. Tako na primer se je prav te dni CERES, ki je vedno veljal za levo krilo PS (in vsaj načeloma privrženec Mitterrandu) tudi podobno opredelil, kar seveda ne koristi notranji enotnosti PS. Nad to enotnostjo v vlogi nekakšnih raznočnikov bedita Gaston Defferre in Pierre Mauroy kot voditelja južne in severne federacije PS in kot dosedanja privržena Francoisa Mitterranda. Vendar se Defferre počasi majojo tla v južni federaciji in iz enakih razlogov se Mauroy danes noče jasno opredeliti ali za Rocardu ali proti njemu.

Stane Ivanc

Pred kratkim so na generalni konferenci svetovne organizacije za prosveto, znanost in kulturo - UNESCO predstavniki 146 držav soglasno sprejeli deklaracijo o temeljnih načelih, ki urejajo prispevek občil h krepitvi miru in mednarodnega razumevanja, uresničevanju človekovih pravic in za boj proti rasizmu, apartheidu in podžiganju vojne.

V svojih komentarjih, ob slovesnem trenutku, so mnogi udeleženci konference ocenili kot zgodovinski dogodek, saj je bilo prvič doseženo široko mednarodno soglasje o nekaterih pravilih obnašanja na področju občil, ki je tako pomembno za mednarodne odnose, a na katerem se je doslej uveljavljala predvsem logika dominacije močnejših in razvitejših.

Pot do nastanka tega dokumenta je bila izredno težavna in zapletena. Čeprav so v Združenih narodih in v UNESCO večkrat razpravljali o tem, da bi občila morala prispevati h krepitvi mednarodnega razumevanja in sodelovanja, v interesu miru in napredka vsega človeštva, se je pri sestavljanju načrta deklaracije, ki naj bi definirala ta načela, takoj na začetku zataknilo. V osmih letih (po letu 1970), odkar je ta točka na dnevnem redu UNESCO, so izvedenci in predstavniki vlad izdelali več različnih načrtov, vendar so vse naletele na hud odpor. Videti je bilo, kot da je nemogoče najti rešitev, ki bo sprejemljiva za vse države oziroma za dežele s tako različnimi pogledi na položaj in vlogo javnih občil.

Razprava o deklaraciji je namreč nujno sprožila mnoga vprašanja, v katerih si stališča raznih dežel nasprotujejo, kar je pogojeno z razlikami in družbenoekonomskih in političnih odnosih. Delo na deklaraciji se zlasti ni moglo izogniti konfrontaciji dveh ideoloških doktrin, ki se uveljavljata z vsjo izključnostjo blokavske politike in njenih propagandno političnih interesov.

Prva, zahodna, liberalistična doktrina izhaja iz pogojev klasične, liberalno-kapitalistične ureditve - čeprav so odnosi, v katerih je ta doktrina nastala, zdaj že v marsičem preseženi celo v samem privatno lastniškem sistemu - in poveljuje svobodo informacij kot nekaj absolutnega, kar izključuje kakršnokoli omejitve ali odgovornost za zlorabo te svobode. Njeni zagovorniki še posebej odločno nasprotujejo sprejetju kakršnih koli mednarodnih obveznosti na področju delovanja občil, ker vidijo v tem nevarnost, da bodo države dobile možnost omejevanja njihovo svobodo. Trdijo, da bi vsak tak poseg bil v nasprotju s temeljnimi načeli njihove družbene ureditve.

Druga, etatiistična doktrina, vidi ves problem informacij v privatni lastniški nadobili in v njihovem podrejanju tržišču, in zato išče rešitve v njihovem podžiganju ali vsaj v krepitvi relativne vloge države; pri tem pa to, zlasti spriču togosti pojmovanja države in socialistične lastnine ter nezgrajenosti demokratičnih mehanizmov, praktično pelje v podrejanje občil državnim in političnim strukturam.

Preseganje blokavskih doktrin

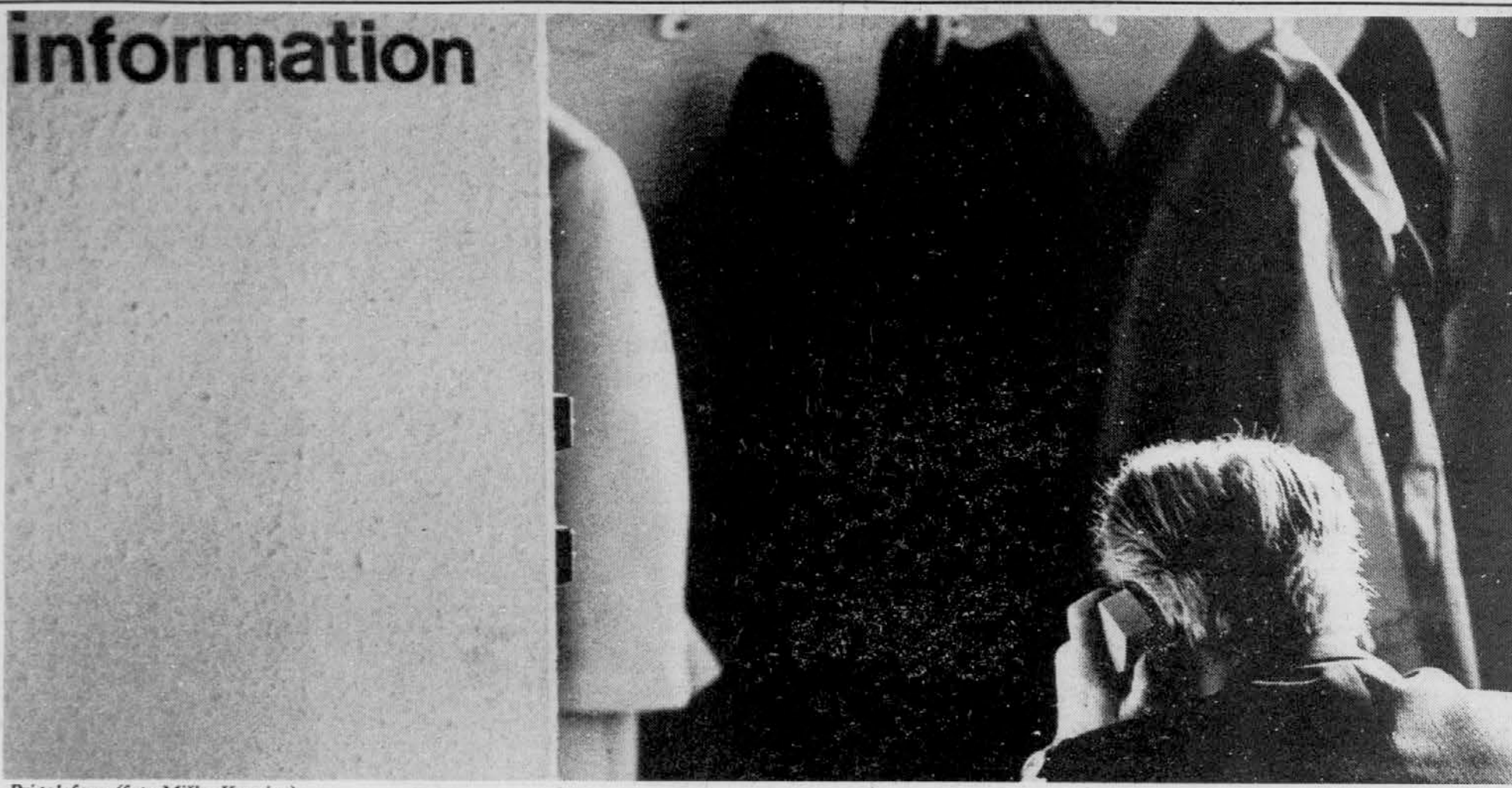
Obe omenjeni doktrini predstavlja dva skrajnosti in se uveljavljata z vsjo dogmatično izključnostjo tudi glede na razvoj mednarodnega sistema komuniciranja. V resnici pa sta obe doktrini v stvarnosti že v mnogem preseženi, ker gre življenje svoje pot in tako v socialističnih kot v kapitalističnih deželah pelje k nastajanju novih odnosov in rešitev.

Danes ne drži več, da sta v svetu samo dve alternativni. Teško bi se našli deželo, za katero bi lahko rekli, da eno ali drugo doktrino uveljavlja v čisti obliki, tako, kakor jo sicer ponujajo za izvoz. Zato je pogoj za objektivno proučevanje novih pojavov in novih rešitev na področju javnega informiranja in komuniciranja preseganje doktrinarnega dogmatizma in nedotakljivih sablon. Družbeni razvoj zahteva tudi na tem področju nov pristop, ki bo upošteval pluralizem vrednot in interesov pa tudi različnost pogojev, v katerih živijo posamezni narodi, zlasti pa pravico vsakega naroda do neodvisnega razvoja in zaščite lastne suverenosti.

V Jugoslaviji smo že zdavnaj ugotovili, da je področje informacij s svojim vplivom, ki ga ima na ljudi, tako pomembno za demokratične družbene odnose, da morajo občila v resnici pripadati vsej družbi in da jih je treba osvoboditi odvisnosti od kakršnekoli monopolne - tako privatnokapitalistične kot etatiistične. Zato razvijamo dosledno podružbljanje občil, ki naj prepreči tudi nevarnost, da bi tisti, ki profesionalno delujejo v teh sredstvih in oblikujejo njihovo vsebino in programe, postali neka od družbe odtrgana sila, ki bi lahko manipulirala z ljudmi. V naših gledanjih na mednarodni razvoj sistema komuniciranja pa nas vodijo predvsem ideje boja za enakopravno mednarodno sodelovanje na osnovi pravice vsakega naroda do neodvisnega razvoja, kar je osnova politike nevrščnosti.

Sedanje stanje v svetu je tudi na tem področju še vedno zelo obremenjeno z ostanke kolonialnih odnosov. Zlasti manjše in manj razvite dežele nimajo možnosti enakopravno izkoristiti novih tehnoloških dosežkov na področju posredovanja informacij in tako ne morejo vplivati na mednarodno tržišče vesti, niti kadar gre za informacije o njih samih, še manj pa lahko ščitijo svoje kulturno in družbeno identiteto pred agresivnostjo tokov iz drugih dežel.

V neenaki razvitosti občil in privilegiranim položaju nekaj najrazvitejših dežel se kaže, kako enostransko in nevrščno se uveljavlja načelo o svobodnem pretoku informacij, če hkrati odločno ne ustvarjamo pogojev, da bi vse dežele enakopravno sodelovale v menjavi vesti in drugih programov in vzpostavljale nove, pravičnejše odnose tudi na tem področju. Eno prvih mednarodnih srečanj znanstvenih, pedagoških in praktičnih delavcev s področja informacij, ki se je zavelo za prevrednotenje koncepta o svobodnem pretoku informacij in za nove pravičnejše in enakopravnejše odnose na tem področju, je bil mednarodni simpozij, ki smo ga pred desetimi leti, septembra 1968. leta priredili v Ljubljani.

Pri telefonu (foto Miško Kranjec)

information

Brez predsodkov iskati dejstva in jih širiti brez zle namere

Nova komunikacijska ureditev ni dokončni model, marveč cilj v boju zoper dominacijo in neenakopravnost

Dozorevanje koncepta nevrščnosti

Tudi v drugih deželah je hkrati z bojem za nove odnose med narodi in za resnično emancipacijo vsake dežele dozorevala ideja o potrebi nove ureditve na področju informacij. Podprlo jo je predvsem gibanje nevrščnosti; na konferenci voditeljev držav v Colombu je bila privraket definirana zahteva po novi svetovni informacijsko-komunikacijski ureditvi, ki ni »nič manj pomembna od boja za novo svetovno gospodarsko ureditev«.

Velika zainteresiranost nevrščnosti za položaj in delovanje množičnih občil je prišla do izraza tudi v odnosu do deklaracije UNESCO. Nevrščene dežele in tako imenovana skupina 77 so dale odločilni prispevek k oblikovanju tega dokumenta. Pri tem so pokazale veliko razumevanje tudi za interese in poglede drugih. S svojim zavzemanjem za konsenzus so dokazale, da se zavedajo nujnosti sodelovanja vseh, razvitih in nerazvitih držav pri graditvi novih mednarodnih odnosov.

Sporazumevanje seveda ni bilo lahko. Vse do zadnjega trenutka, ko je moral poseči v akcijo tudi generalni direktor UNESCO, je bil izid negotov. Dežele v razvoju so bile predmet ostrih napadov v zahodnem tisku. Očitno so jim, da hočejo z deklaracijo občila podrediti kontroli države, da hočejo uničiti svobodo tiska in podobno. V amerškem in zahodnoevropskem tisku so ogorčeno napadli UNESCO in napovedovali, da bodo njihove vlade ustavile plačevanje prispevkov za njegovo vzdrževanje. Vendar kljub vsem tem pojavom in zapletom zdaj lahko ugotovimo, da večletna razprava o vlogi in položaju občil ni bila zaman in da je pomagala realno osvetliti obstoječe stanje in ugotoviti, kje so dejanske dileme in naloge.

Največ nesporazumov in težav je bilo okrog naslednjih vprašanj: o pojmovanju svobode in odgovornosti občil; o načelu svobodnega pretoka in zahtevi, da se vzpostavi bolj enakopravna in uravnotežena izmenjava informacij; o konceptu in graditvi nove svetovne ureditve na področju informacij.

Problem svobode in odgovornosti

Vprašanje svobode in odgovornosti je v deklaraciji končno tako obdelano, da je poudarjena povezanost obeh elementov. Deklaracija po eni strani naglašja, da je »svoboda informacij ena temeljnih človekovih pravic in preizkusni kamen vse svobode, za katere se zavzemajo Združeni narodi«. Hkrati ugotavlja, da »svoboda zahteva kot neločljiv element voljo in sposobnost, da njenih prednosti ne bi zlorabljali. Zahteva kot osnovni pogoj moralno obveznost novinarjev, da brez predsodkov iščejo dejstva in da širijo informacije brez zle namere«. V tem se je deklaracija oprla na resolucijo generalne skupščine OZN iz 1946. leta in na pakte o državljanskih pravicah.

Deklaracija še posebej ugotavlja (3. člen), da »morajo množična občila dati pomemben prispevek h krepitvi miru in mednarodnega razumevanja in k boju proti rasizmu, apartheidu in podžiganju vojne. S tem, ko širijo informacije o ciljih, težnjah, kulturi in potrebah vseh narodov, občila prispevajo k odstranitvi nevednosti in nezaupanja med narodi, ustvarjajo občutljivost pripadnikov kake dežele za potrebe

in težnje drugih, zagotavljajo spoštovanje pravic in dostojanstva vseh narodov, vseh ljudstev in posameznikov ne glede na raso, spol, jezik, vero ali narodnost in opozarjajo na veliko zlo, ki muči človeštvo, na bedo, lakoto in bolezn, in z vsem tem prispevajo k oblikovanju take politike držav, ki bo čim bolj prispevala k zmanjšanju mednarodne napetosti in k mirnemu, pravičnemu reševanju mednarodnih sporov.«

Poseben člen (četrti) naglašja, da morajo množična občila »odigrati bistveno vlogo pri vzgoji mladih ljudi v duhu miru, pravičnosti, svobode, medsebojnega spoštovanja in razumevanja, enakopravnosti vseh ljudi in narodov in ekonomskega ter družbenega napredka«.

Dokument poziva profesionalne organizacije in vse druge agense množičnih občil in zlasti vse, ki sodelujejo v strokovnem usposabljanju novinarjev, da jih podprejo v odgovornem opravljanju njihove funkcije in da posvetijo posebno pozornost načelom deklaracije, ko bodo sestavljali in uredničili svoje kodekse etike.

Kljub nasprotovanju nekaterih dežel je tako deklaracija vsaj indirektno priznala pomen novinarskih kodeksov profesionalne etike. Sicer pa je s tem, ko se je obrnila predvsem na novinarje in njihova profesionalna združenja, deklaracija presegla ozko, etatiistično pojmovanje odgovornosti, ki je prevladovala nekateri prejšnji osnutki. Potrdila je, da je osnova odgovornosti zavest in profesionalna etika vseh, ki so udeleženi v javnem informiranju, zavzela pa se je tudi za njihovo zaščito v odgovornem opravljanju poklica.

Zal zaradi odpora nekaterih dežel pojmovanje odgovornosti in bilo obdelano tudi s stališča vloge države v razmerah, kjer se tudi ona pojavlja kot dejavnik na področju informiranja. To pa se najpogosteje dogaja ravno v mednarodnih odnosih, saj je znano, da največje agencije za mednarodno propagando ustanovljajo in vzdržujejo posamezne vlade. Prav tako je nesmišljeno zakrivati oči pred dejstvom, da je v mnogih novoosvojenih deželah in deželah v razvoju osnovni faktor gospodarskega razvoja država in da se tudi infrastruktura za širjenje informacij opira na javni sektor. To pa ne pomeni, da se tudi v takih pogojih ne bi mogle uveljavljati demokratične težnje in vplivi, zlasti z razvojem novih oblik upravljanja sredstev v javni lastni in z različnimi oblikami participacije javnosti, kar bi bilo treba še v večji meri pospeševati.

Kako se na občutljivem področju informacij interesi močnejših in razvitejših se vedno upirajo globlji spremembam, potrjuje tudi dejstvo, da so se nekatere najrazvitejše dežele odločno upirale vsaki formulaciji, ki bi v deklaraciji omenjala pravico držav do zaščite svoje suverenosti tudi na področju informacij, ali izrecni prepovedi nevrščnosti v notranji razvoj prek sredstev za razširjanje informacij.

klaracija se izrecno zavzema za to, da bi »vzpostavili novo ravnotežje in večjo recipročnost v pretoku informacij, kar bo peljalo k zagotovitvi pravičnejšega in trajnega miru in k ekonomski in politični neodvisnosti dežel v razvoju«. Zato je treba občilom teh dežel zagotoviti »pogoje in sredstva, da se bodo lahko razvila in usposobila za sodelovanje ne le med deželami v razvoju, ampak tudi z občili razvitih dežel«. Deklaracija poudarja tudi vlogo občil v ustanovitvi pravičnejše in enakopravnejše mednarodne gospodarske ureditve.

Nastopi mnogih govornikov na konferenci potrjujejo, da se že kaže pomemben pre-

mik v smeri spoznanj o nujnosti spreminjanja obstoječih mednarodnih odnosov in dekolonizacije tudi na področju informacij.

Seveda bo pot od deklarativnega priznanja nujnosti novih odnosov do njihove resnične vzpostavitve še dolga in težavna. To nam potrjuje tudi dejstvo, da so najrazvitejše države odločno odklonile zahteve, naj bi v deklaraciji izrecno omenili kot skupni cilj novo mednarodno ureditev na področju informacij oziroma komunikacij. Zlasti je bila sporna besedica »nova«, ki označuje, da je sedanji sistem nezadovoljiv in da ga je treba v temeljih spremeniti.

Politika varstva okolja na Japonskem

Iz skrajnega onesnaženja na vodilno mesto čistoče

Mnogi so šli v ekonomski razvoj in rast slepi in gluhi za posledice na okolju

Naš oris faktorjev japonskega gospodarskega razvoja v seriji feljtonov pod naslovom »V čem je japonski gospodarski čudež«, ki smo jih objavljali v sobotni prilogi Dela, ne bi bil niti popoln niti sodoben, če se ne bi vsaj v tem dodatku ozrl na načela in metode in sredstva, s katerimi so se Japonci lotili reševanja onesnaženega človekovega okolja. Kratek historiat tega vprašanja bo poučen že zato, ker ponovno potrjuje, da gre do vsem svetu v ekonomski razvoj res po istem kopitu: enako gluhi in slepi za posledice na okolje šele stotera huda obolenja in ducati smrtnih primerov zaradi onesnaženega zraka in vode povzročijo revolucijo v javnem mnenju in pripeljejo do ustreznih ukrepov in opreznosti. Na Japonskem so se zaradi goste naseljenosti in kritično visoke specifične teže najbolj onesnažujočih industrijskih panog, ki so vzrasle v zadnjih dvajsetih letih, pojavile zahteve po zdravem okolju ostreje in bolj množično kakrjever koli drugje. Zato so se morali lotiti tega vprašanja resneje in odločneje, daleč bolj radikalno in dramatično, tako da so na tem področju po načelih in po metodah ukrepanja postali vodilni na svetu. Lahko so tudi nam nekaj kačipot, kaj je treba in kaj je mogoče storiti in s kakšnimi stroški in s kakšnim rezultatom ali pa, kaj nas čaka, če bomo dopustili onesnaževanje kar naprej. Rezultati na Japonskem so pokazali, prvič, da je uspeh tehnološko mogoč, in, drugič, da je bil pesimizem glede stroškov povsem neupravičen na daljši rok; nasprotno, presegli so vsa pričakovanja optimistov.

četrtino prejšnjega stoletja. Ze takrat so imeli nekatere predpise o tem. Preselili so rafinerijo bakra na neke otočke, a nekatere prefekturo so kontrolirale lokacije industrije (Osaka 1877). Saj so bile posledice industrijskega onesnaženja znane še desetletja prej, o čemer imamo obilo ilustracij v Marxovih in Engelsovih delih. Toda takrat si ni nihče predstavljal niti se zavedalo bodočih razsežnosti industrijskega onesnaženja. Odgovorni faktorji so se malomarno zanašali na to, da posledice ne bodo doletele prebivalstva plave krvi, ki ima dovolj sredstev, da se lahko umakne v bolj zdrav okolje. Vprašanje se je na Japonskem rodilo z vsjo ostrino zelo pozno, šele po dokončani povojni ekonomski obnovi.

Takrat so šli na pospešeno zgraditev težke in kemične industrije, ne oziraje se na to, ali utegne priti do onesnaženja vode in zraka, in ne meneč se za to, da bi preprečili posledice, ne zavedajoč se, kako drago bodo plačali z onesnaženjem svoj ekonomski dvig. Nalezli so se brezbrzičnosti drugega razvitega sveta. Ta razviti svet se je pa v tem pogledu obnašal kakor malomarni in zanikrni možki, ki mečejo čike in cele škatlice žveplenk v umivalne in stranišne školjke, ne da bi se zmenili za to, kdo bo to pobiral in kaj bo, če se bodo cevi zamašile, in ki mirno stopajo po smeteh, ki jih pometajo snažilke. Ko pa je slednjem prišlo do pravnate eksplozije onesnaženega zraka, vode in - rekeli bi - tišine in miru s hrupom, je moralo priti do prav revolucionarnega reševanja okolja.

Tri bele srajce na dan

Žal se v tem okviru ne morem spuščati v vse strani in podrobnosti njihove raziskovanja, standardov, organizacije, in ne na-

Za novo svetovno ureditev na področju občil

Ne le v razpravi o deklaraciji, temveč tudi sicer v razpravah o dejavnostih UNESCO na področju informacij je vprašanje nove svetovne informacijsko-komunikacijske ureditve postalo eno osrednjih tem na 20. generalni konferenci.

Čeprav v deklaraciji termin »nova ureditev« ni prodril, ker so se veliki in razviti temu zelo odločno uprli, so v njej že jasno začitani elementi pravičnejše in enakopravnejše svetovne ureditve, kar pelje k istemu cilju. V še bolj določni obliki je bila zahteva dežel v razvoju potrjena v posebni resoluciji, sprejeti z veliko večino glasov, ki se direktno zavzema »za uresničevanje nove, pravičnejše in učinkovitejše svetovne informacijsko-komunikacijske ureditve«.

Pod vplivom tega razpoloženja so tudi predstavniki najrazvitejših dežel obljubili večjo pomoč za razvoj infrastrukture in kadrov v deželah nerazvitega sveta. Seveda bo treba zagotoviti, da ta pomoč ne bo peljala v poglobljanje odvisnosti dežel, ki jo bodo sprejemale. Treba bo razviti ustrezne mehanizme za njeno programiranje in izvajanje ob sodelovanju UNESCO in drugih mednarodnih činiteljev. O teh vprašanjih bo potekala razprava tudi v generalni skupščini Združenih narodov.

Naj še omenimo, da so nekateri, ki jim je ideja nove svetovne komunikacijske ureditve preveč radikalna, poskušali akcijo na tem področju odložiti ali zavreti tudi s tem, da so zahtevali, naj bi najprej dokončno preučili in ovrednotili sam koncept oziroma definicijo novega sistema.

Zato smo se na konferenci še posebej odločno zavzeli za takojšnjo, konkretno in praktično akcijo v smeri spreminjanja obstoječih odnosov. Nova komunikacijska ureditev ni kak dokončni model, ki bi ga bilo mogoče enostavno predpisati, temveč cilj, ki se je rodil v boju za likvidacijo kolonialnih odnosov in vseh drugih oblik dominacije in neenakopravnosti. To je proces, ki se uresničuje v sklopu vseh drugih naporov za spreminjanje sedanje ureditve sveta. V tem boju tudi ideja o novih odnosih na področju občil dobiva svojo podobo, ki se bo še naprej oblikovala in razvijala, ker se na vsaki stopnji doseženega odpirajo tudi novi problemi in obzorja. Tudi sam revolucionarni razvoj tehnologije komuniciranja bo postavjal še naprej mednarodno skupnost pred vedno nove dileme, kot nam to potrjuje na primer razvoj komuniciranja prek satelitov, ki je še bolj zaostril problem neenakosti in odvisnosti.

Ob koncu naj še dodamo, da je deklaracija o občilih dokument, ki se mu pozna, da smo se v iskanju splošnega soglasja morali spoprijazniti tudi z marsikatero kompromisno formulacijo. Zato pomeni sprejetje tega dokumenta le prvi korak v spopadu okrog občil, ki se bo nadaljeval hkrati z bojem za novo gospodarsko ureditev sveta in za demokratizacijo mednarodnih odnosov. Vse dosedanje razprave nam tudi potrjujejo, da sta položaj in vloga občil neločljivo povezana s tem bojem in da so v njem prav sredstva javnega obveščanja in komuniciranja poklicana, da postanejo pomemben dejavnik spreminjanja sveta.

Bogdan Osolnik

Komu pripada bogastvo ZRN?

»Srečni lastniki nepremičnin« ali oblast ob Renu

Ob milijonih varčevalcev in delničarjev je še več kot polovica proizvajalnih sredstev v rokah 1,7 odstotka prebivalstva

Gospodarsko najmočnejša in najbogatejša država zahodne Evrope...

hiško ob pomoči (subvenciji) države in družbe.

Mit o »naciji delničarjev«

Medtem ko se vladni »Bonaer Almanach« za 1977 hvali, da je leta 1975 okoli 14,7 milijona »delojemalcev« zbralo na temelju tega zakona približno 15,9 milijarde mark...

mora celo znani zagovornik kapitala, bionški gospodarski minister grof Lambsdorff priznati, da je »premoženje slej ko prej izredno neenakomerno porazdeljeno«.

Pri tem je (tudi) mislil poseben sloj zahodnonemškega prebivalstva: delničarje. Na račun »ljudskih delnic« (spomnim se, s kakšnim pompom so pred dvema

desetletjema razprodajali Volkswagrove delnice (»ljudstvu«) znajo posebej Springerjevi gospodarski komentatorji ustvarjati mit o »kompleksu zavisti v naši družbi«.

Ko sem vpričo vrhovnih šefov kemijskega koncerna Bayer v Leverkusnu povprašal predsednika podjetniškega sveta, kako se na vpliv in moč delavcev in sindikatov odvita dejstvo, da je kar 32 tisoč njihovih zaposlenih ali 35 odstotkov vseh delničarjev, je zamahnil z roko in izrekel pomenljivo nemško besedo »Quatsch!« (čevkarija).

Mar torej ni bogastvo porazdeljeno tudi na ta način?

Da: pri denarnih prihrankih bi zahodnonemška družba kazala podoben tistega, kar tudi sicer hočejo dokazovati podjetniki in konservativci, vsaj njihovo desno krilo, da je namreč »svobodno tržno gospodarstvo« doseglo najvišjo raven pravičnosti in najbolj pravično porazdelitev premoženja.

Toda: hranilnica še ni nikoli služila bogatašem. Kdor živi samo od svojega dela, kdor zasluži ravno toliko, da že lahko kaj prihrani, ta ima na voljo le hranilnico.

Tistih 252 milijard prihrankov odpada preko polovice na tri osrednje petine prebivalstva, pri čemer ima najsiromašnejši spodnji sloj (vedno petina ali 20 odstotkov) le 4,5 odstotkov, najbogatejša zgornja petina pa še vedno 41 odstotkov prihrankov.

O pesi v Hamburgu so podatki - o premoženju ne

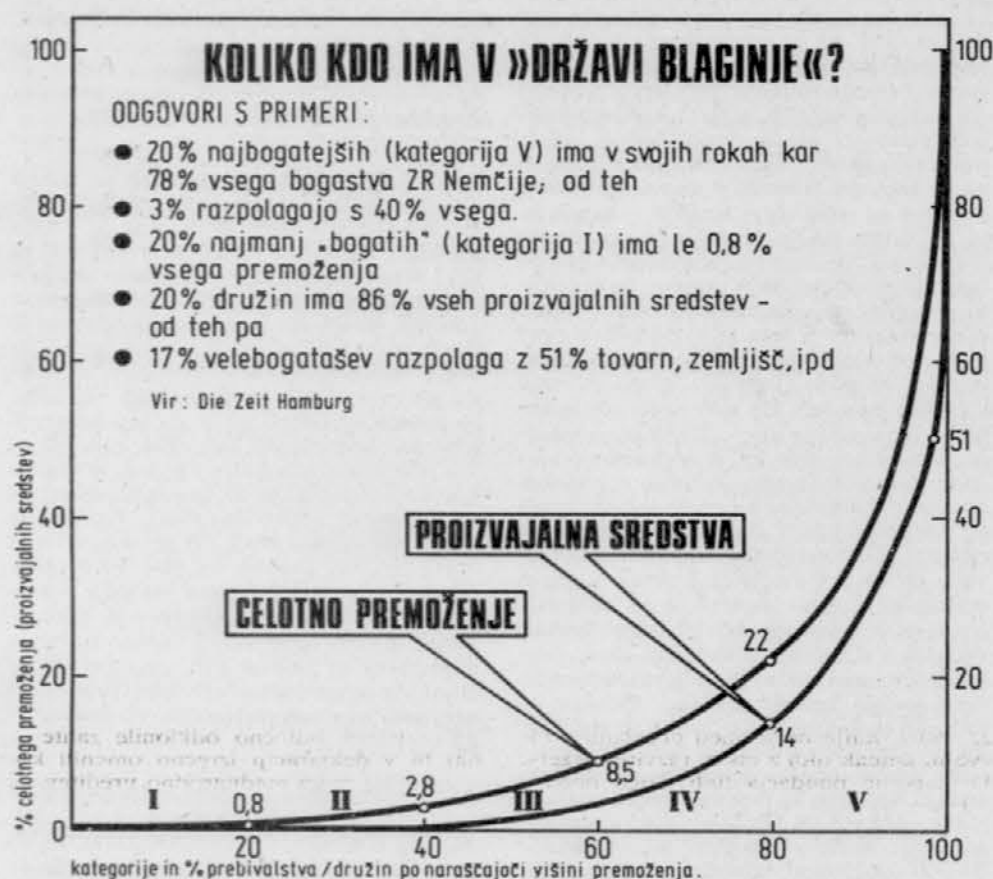
Nizka koncentracija premoženja je opazna zatojle še samo pri tistih vrstah, ki so najmanj donosne. Proizvajalna sredstva pa so še slej ko prej skoncentrirana na »neznošno veliki meri« (Jungblut) v nekaj rokah, pa čeprav je že vsaka bionka vlada obljubljala, da bo ukrepala proti koncentraciji premoženja.

Do sčim bi se nekako lahko primerjali z uradnimi, statistično zajetimi podatki. Če pa bi hoteli »brskati« naprej in globlje, če bi si hoteli poiskati odgovor na vprašanje, čigava so pravzaprav tovarne ob Renu in Ruhru, med Alpmi in Severnim morjem, potem bi zasli v temo, na področje zasebnih ocen. Podatkov namreč ni.

Stanje (beri razredni karakter) zahodnonemške uradne statistike je že 1969 ostro napadel »levi kapitalist« Philip Rosenthal kot poslanec SPD v Bundestagu, ko je zahteval od vseh nunjih zakonskih ukrepov naprej »statistiko, ki nam bo sploh kaj povedala o premoženju in dohodkih, in to po poklih, po višini in po skupinah«.

»Obljubljena dežela« za skoraj štiri milijone Turkov, Italijanov, Špancev, Portugalcev, Grkov in ne nazadnje za več kot pol milijona Jugoslovanov velja v splošnem mnenju za deželo brez revščine.

Čeprav je že Adenauerjeva in Erhardova vladavina pod pritiskom sindikatov morala začeti akcije pod znanim pojmom »Vermögensbildung« (ustvarjanje premoženja), pa jih je šele levo liberalna koalicija po letu 1969 dvignila na višjo raven.

V hranilnici vsi enaki?

Tako bi razpršenost delnic med anonimni lastniki in zunanjimi delničarji v celoti vrstah največjih zahodnonemških koncernov (na samem vrhu je Siemens s 100 tisoč ali polovico svojih zaposlenih-delničarjev, sledijo pa mu koncerni Hoechst, VW, omenjeni Bayer pa sorodni BASF ter vse tri velike banke: Deutsche, Dresdner in Commerzbank) na prvi pogled res lahko dala slutiti, da je bogastvo ZRN kar porazdeljeno med širokimi sloji.

Zahodnonemško časopisje objavlja vsakih nekaj mesecev nove podatke o »varčevalni besnosti« svojih prebivalcev. Podatki so zares presenetljivi, saj dajejo na prvi pogled vedeti, da je tako rekoč vsak zahodni Nemec lastnik debele »blazine« na svoji banki. Glede na stabilnost valute varčujejo zares več kot mnoge druge zahodne nacije.

Število smrtnih primerov zaradi živega srebra in žvepla je povzročilo obče vzmernenje.

Po tem, ko je Japonska s prvim povojnim splošnim nacionalnim zemljiškim planom sprejela ukrepe za regionalni razvoj v tem duhu, da bi si zagotovila gospodarsko samopreskrbo, so jo uspehi v tej smeri napopili, da je leta 1960 s planom o podvojitvi narodnega dohodka načrtovala zgraditve težke in kemične industrije v pasovih vzdolž tihoceanske obale. S tem naj bi se v takratni dekadki industrijska produkcija počvetverila. To jim je v 60-ih letih po eni strani prineslo hitro ekonomsko rast, po drugi strani pa »vrsto strukturnih neskladnosti v gospodarstvu, na eni strani pretirano koncentracijo prebivalstva in industrije ter zakasnitev razvoja kapitala za Komunalne ustanove in naprave, na drugi strani pa množični padec prebivalstva na podeželju ter povečanje regionalnih razlik v dohodku«.

Vzmernjeno in zaskrbljeno javno mnenje

Da bi zvalnati te razlike, so leta 1962 sprejeli splošni nacionalni plan razvoja, ki je uvedel sistem razvojnih središč, namreč lokalnih centrov industrijskega razvoja («nova industrijska mesta» in specifična področja za industrijsko konsolidacijo). Vendar so se stvari v naslednjih letih nagle industrializacije še poslabšale: vasi in kmečkvo prebivalstvo se je redilo kar naprej, urbanizacija pa je dirjala še dalje prek vsakega pričakovanja in močno nagnetla ljudi v mestih.

Zato so z »drugim« ali »novim« splošnim nacionalnim planom razvoja iz l. 1969 pokušili odpraviti nastalo nasprotje med prenaselijem mestom in polporazno vasjo. Z graditvijo vsenacionalne mreže komunikacij so hoteli oživljati razvojne potencialce vseh rajonov. To naj bi privedlo do enakomerne razdelitve populacije, morda celo do nekatke ublažitve nasprotja med mestom in vasjo, kakor pravimo po naše. Toda zdaj so zasli v novo skrajnost: v strohovito razširjenem onesnaženju in hrupa (hrupa z letališč, od reaktivnih letal, do superekspresnih železniških prog, od ekspresnih avtomobilskih cest ter onesnaženja od povečanega števila termalnih in atomskih central). Javno mnenje je postajalo zmeraj bolj vzmernjeno in zaskrbljeno in se je od želje po višji osebnih potrošnji premaknilo k želji po varnejšem in prijetnejšem okolju za človeka.

Vlada je morala preduргачiti drugi nacionalni plan razvoja oziroma sestaviti tretji plan, ki naj bi ga izdelali do leta 1977. V tem planu je dotedanje načelo ravnotežja med ekonomskim razvojem in okoljem odstopilo prednost načelu prvenstva zdrava

vega človekovega okolja. Izkusnja zadnjih let je pač pokazala, da bi zanemarjanje okolja - čeprav pod plaščem enakopravnosti s kriteriji ekonomskega razvoja - privedlo do nacionalne katastrofe in da bi to bila le previšoka cena za ekonomsko rast.

Povojni industrijski razvoj je zavzel daleč hitrejši tempo kakor ustrezni ukrepi za obrambo okolja. Specifična površinska gostota japonske industrializacije je na svetu brez primere. Pri tem pa ima tista industrija, ki najbolj onesnažuje, še večjo specifično težo kakor v zahodnem svetu: industrija celuloze in papirja, kemična, jeklarska, kalorične centrale, plinarne in keramične. Nekako od srede šestdesetih let naprej so naraščale pritožbe. Sicer so v vztrajnim naporu omilili onesnaževanje, znižali so odstotek žveplovih oksidov in strupenih snovi, toda splošni problem je ostal in se komplikiral: po eni strani je naraščala industrializacija s svojimi trdnimi, tekočimi in plinskimi podatki, a po drugi strani je množična migracija prebivalstva v mesta in naraščanje človeških odpadkov in gospodinjske odpadne vode kritično onesnažilo vode v rekah in jezerih ter ob morski obali in zrak. V nekem rajonu je nastala nova, nadihu podobna bolezen; drugod se je razvila nova bolezen minamata, imenovana po reki istega imena. Minamata povzroča bolečine in je dala številne smrtne primere; nastala je od odpadk živega srebra, ki jih je neka kemična tovarna spuščala v reko in so prek rib prihajale v ljudi. Nista pa to edini novi bolezni od odpadk. Vse te bolezni so zahtevale na stotero smrtnih žrtev in spremenile množice v stalne invalide s hudimi bolečinami, povzročile pa so tudi izginjanje rib, medtem ko glede ptic ne morejo natančneje ugotoviti posledic.

Neznane bolezni s smrtnimi posledicami

Število časopisnih člankov o onesnaženju je v letih od 1960-71 naraslo, in sicer v večjih časnikih od 14 na 124 na mesec, odstotek novic o onesnaženju pa od 0,4 na 2,8% od vseh novic. Nastajale so skupine in gibanja in demonstracije, tako mirne kakor krivave, množile so se tožbe na sodiščih. Med tem ko leta 1960 praktično še ni bilo nobene pritožbe, jih je bilo l. 1966 vloženih več kot 20.000 in l. 1970 nad 60.000. Antipoliciistično gibanje je postalo pomemben politični faktor, ki ga je morala upoštevati vsaka politična stranka; onesnaževanje okolja je postalo glavni predmet napadov levih skupin na vlado pa tudi na poslovne kroge. Nobena stranka, nobena birokracija in nobena industrija se ni upala upreti predlaganim in zahtevanim zakonom za varstvo okolja, ustanovitvi uradov za varstvo okolja in postavitvi inšpektorjev. »Nekaj časa je bila na tem po-

dročju vsaj na videz takšna splošna nacionalna enotnost kakor na nobenem drugem.« Tako kakor so v Angliji in Ameriki šele smrtni primeri zaradi onesnaženja vzbudili novo zavest o potrebi zdravega okolja in kakor je na samem Japonskem atomska bomba ustvarila preobrat v smeri pacifizma, tako so nove, doslej neznane bolezni s smrtnimi posledicami ustvarile vsenarodno preusmeritev v prid zdravemu okolju za vsako ceno. Pokati je začela ta enotnost šele zadnja leta: po eni strani prihajajo glasovi iz občinstva proti premehki politiki vlade, po drugi strani pa očitki, da je preostra.

Odpor in pritisk javnega mnenja je od 1949 naprej izsiljeval parcialne ukrepe lokalne narave in postopoma privedel do celovitega sistema politike varstva okolja. V 50. letih je politika že prešla na vsestravno raven, naprej z vrsto parcialnih odredb, uredb in zakonov, ki so zavedali izliv umazane vode iz tovarn, črpanje podzemeljskih voda in puščanje oblakov dima in saj ter so se razširili tudi na vprašanje graditve kanalizacije in odvajanje smeti. Prišlo je do sistematičnega razvoja dotlej zanemarjenih komunalnih služb v urbanih področjih. V letih so prišli do spoznanja, da je potreben cel sistem načel in ukrepov, ki so jih potem leta 1967 sprejeli v obliki temeljnega zakona za kontrolo onesnaženja okolja za varstvo ljudskega zdravlja in življenjskega okolja. Ta zakon je razdelil onesnaženje v šest vrst: onesnaženje zraka, onesnaženje vode, hrup, vibracije, pogrežanje zemeljskih tal in smrad. Temeljni zakon določa odrejanje kvalitativnih standardov vode in zraka, postavlja temeljna načela za izvajanje kontrole in odreja kompetence in naloge ter odgovornost države, lokalnih oblasti in gospodarskih organizacij (podjetij).

Leta 1971 so ustanovili še Urad za okolje, ki naj upravlja oziroma vodi uresničevanje vse politike okolja s splošnega stališča in koordinira dejavnost ministrstva in uradov. Urad za okolje je dodeljen predsedniku vlade in na čelu je direktor v rangu državnega ministra. Tudi druga ministrstva imajo ustrezne oddelke za okolje; tako je vsemogočeno ministrstvo za mednarodno trgovino in industrijo dobilo poseben urad za lokacijo industrije in varstvo okolja. Leta 1974 je Urad za okolje imel po prefekturah (okrajjih) že 6852 in po občinah 5852 posebej solanih funkcionarjev, ki so izključno zaposleni samo s kontrolo okolja. Njihovo oblast so v zadnjih letih še okrepili. Take inšpektorje morajo imeti tudi vse tovarne, če presejajo določeno velikost. Za to službo kvalificiranih strokovnjakov je bilo marca 1975 na Japonskem že 210.000 posebej solanih oseb, torej blizu četrtil milijona za inšpekcijo usposobljenih oseb!

Kot naslednji uspeh pritiska od spodaj moremo omeniti bistveno oziroma načelo olajšanje sicer zelo težavnega dokaznega postopka oškodovancev proti onesnaževalcu oziroma povzročitelju škode. Tu so šli na to, kar poznajo evropske države kot odgovornost za riziko. Sprejeli so načelo odgovornosti brez krivde. Sodišča so razširila pojem odgovornosti s področja krivde na področje nekrivde. Postopek je lahko prekršek po svojem rezultatu, ne le po svoji naravi. Čeprav je to poglavje nadvse zanimivo, lahko zaradi pomanjkanja prostora samo zgodbno podam splošne karakteristike.

V letih pred amandmani iz l. 1972 je sodišče zahtevalo od oškodovancev oziroma tožečih stranke, da dokaže obstoj vzrokov, ki so privedli do škodnega dejstva, da bi se mogel proti stranki povzročitelju uveljaviti zahtevek za povračilo škode. Toda zaradi svojevrsne narave onesnaženja (možnosti mnogih hkratnih povzročiteljev različnih stopenj) je bilo izredno težko ugotoviti vzroke, ki so protizakonito povzročili škodo, ali pa ugotoviti namernost ali hudo malomarnost na strani stranke povzročitelje, ali pa vzročno zvezo. »Z drugimi besedami, oškodovani stranki je bilo skoraj nemogoče, da bi s prstom pokazala na odgovornost osumljenega onesnaževalca.« Dalje: »Da bi popravili tak položaj, so novi zakoni z dokazi vred odpravili tradicijo, da se držijo doktrine o krivdi, ter so sprejeli načelo odgovornosti brez krivde.« Ze ugotovitve korelacije imajo za vzrok, saj so v znamenitih njih največjih procesih - ki so po svoje režili aplikacije pravnih norm na vprašanje škode zaradi onesnaženja - sodišča sprejela dokaze o obstoju vzročne zveze na podlagi epidemioloških ugotovitev. Sodišče v mestu Jokaiči v enem od teh procesov ni zahtevalo, da bi oškodovane stranke »dokazovale kazalno zvezo med oblaki dima, ki ga je puščala določena tovarna, in boleznijo,« temveč je »spoznalo dejanja tovarni,« ki sestavljajo mestni industrijski kompleks in so onesnaževalce zrak, kot kolektivno krivdo.

Sodišče je tudi grajalo zgrešene odločitve lokalnih oblasti, ki so bile soudeležene pri izbiru lokacije onesnažujočih tovarn, ter opozorilo vse industrije, da je njihova obvezna dolžnost, da v naprej ugotovijo take nevarnosti in se pred njimi zavarujejo ... preden se začne obratovanje njihovih tovarn ...

Sodišča sodijo dokaj ostro proti onesnaževalcem in proti povzročiteljem hrupa (letališkega) in razumejo kot škodo ne le ekonomsko in fizično škodo, temveč tudi oškodovanje »osebnostne pravice«, t. j. pravice do psihične integritete. S tem upoštevajo pravzaprav ustavne pravice japonskih državljanov do življenja, svobode in

minimalnih standardov kulturnega življenja.

Vendar prihaja do pravnih sodiščem redko, ker se privatna podjetja rajši spustijo z oškodovancem v pogajanja za plačilo odškodnine, kajti »japonski poslovni človek rajši izgubi denar, kakor da bi ga gledali kot garjavo ovco«.

Posebnost japonske politike varstva okolja je pač, da dajejo več poukarda administrativni kontroli (predpisom itd.) kot ekonomskim stimulansom. Teh je zelo malo: višja taksa na višje emisijo žvepla, višja taksa za pristajanje letal z večjim hrupom ipd. Na Japonskem menijo, da takšna davčna diskriminacija pri njih ne bi veliko zalegala.

Rezultati sicer niso stoddostni, vendar vsekakor obhrabrujejo. V zvezi s tem je poudariti da se ne najprej odotoditi na določene tipe onesnaženja, ki so jih imeli za najbolj nevarne. Tako so tiste tovarne, ki dajejo največje odplake z živim srebrom, kratko in malo postavili pred alternativo: »ali naj prenehajo s produkcijo, ali naj sprejmejo procese, ali pa naj zapro pot odplaki«. Koncentracija SO₂, CO, PCB₃, kadmija, živega srebra itd. se je znatno znižala. »Danes je zrak, ki ga vdihujemo v glavnih japonskih mestih, prav toliko »čist« kakor zrak ameriških, francoskih, britanskih ali nemških mest, ter odločno čistejši kakor zrak večjih mestelj v mnogih mestih manj razvitih dežel.« Čist je danes zrak v prefekturi Mie, ki je z mestom Jokaiči dala ime novi vrsti nadstev. Vendar nekatera onesnaženja, kakor dušikovi oksidi, še niso znatno znižana. Po podatkih, ki jih je objavil urad za okolje v Beli knjigi za 1978, se je vsebina žveplene oksida v zraku zmanjšala od 1970 do 1975 za polovico, čeprav se je poraba energije iz nafte povečala za 1,5 krat. Manj uspeha so doživeli v zniževanju žveplene anhidrida, razen v mestu Jokaiči, kjer se je posrečilo ustavitv širjenje naduhe istega imena. Kot najvažnejša naloga jim ostane še znižanje dušikovih oksidov, škodljivih očem in dihalom, prihajajočih predvsem iz avtomobilov; tu niso dosegli še nič omembe vrednega, vendar se dalje raziskujejo. Posebno pozornost so namenili v prihodnje uhajanju dušikovih oksidov iz težkih tovornih avtomobilov in avtobusov. Manj pozornosti so vsaj doslej posvetili onesnaženju vode, a velike težave imajo še vedno s hrupom, ker ga je najteže kontrolirati, meriti in določiti standarde; to pa ne pomeni, da čakajo križem rok, temveč so ukrepali proti hrupu letal in ekspresnih vlakov. Ni so pa še mogli najti sredstva proti hrupu avtomobilov.

Stane Krašovec

Konec prihodnjije: Kljub visokim začetnim stroškom blagodejen dolgoročni učinek na gospodarstvo

ni letopis ZRN obsega 740 strani velikega formata in drobne tiska, daje na milijone podatkov o vsem mogočem, o tem, čigava so tovarne, gozdovi, palače ali bančni kapitali, pa ne moremo prav ničesar izvedeti.

Ravno tu pa tiči tista velika resnica o bogati ZRN.

Odgovor na zastavljena vprašanja bi si lahko prebrali med drugim v knjigi z naslovom »Wer herrscht in der BRD?« (Kdo obvladuje ZRN?) iz serije »marksističnih žepnih priročnikov«. Pa ni treba seči ravno po »levičarski literaturi«, saj nam celo liberalni hamburški tednik »Die Zeit«, ki vendar ubira ravno na gospodarskem področju zelo zadržano liberalno struno, povzede zadosti resnic, in to po najnovejših raziskavah.

Za vsako družbo je pač ključno vprašanje, kdo razpola s proizvodjalnimi sredstvi, se pravi kdo usmerja proizvodnjo, kdo in kako deli dobičke iz nje. Študija, ki jo povzema »Die Zeit« in ki sta jo sestavila na podlagi uradnih podatkov iz leta 1973 Horst Mierheim in Lutz Wicke (izšla je za 120 mark v založbi J. C. B. Mohr-Verlag Tübingen 1978 pod naslovom »Die personale Vermögensverteilung in der Bundesrepublik Deutschland«) prihaja do naslednjega globalnega sklepa:

● Zasebna lastnina nad podjetji, zemljišči, vrednostnimi papirji, gotovino, prihranki in življenjskimi zavarovanji v skupni vrednosti 2207 milijard mark je v 78 odstotkih pri 20 odstotkih najbogatejših gospodinjev. Pri tem lahko razpolagajo tisti trije odstotki najbogatejših družin z več kot 40 odstotki vseh premoženjskih vrednosti, 30 odstotkov najbolj revnih družin pa le nad več kot 1,5 odstotkom vsega premoženja. Če pa vzamemo samo proizvodno plat premoženja, potem najdemo pri samo 1,7 odstotkih vseh gospodinjev razpolagalno moč z nad več kot 51 odstotki lastnine nad podjetji. Zemljiška posest, ki jo cenimo na 1522 milijard mark, je v 80 odstotkih last tistih 20 odstotkov najbogatejših vseh gospodinjev.

Najbolj grobo podoba kažejo podatki o porazdelitvi zemljiških posesti in lastništvu nepremičnin. Delni razlog temu je sicer nepojni vsespolni razvoj, ki je do skrajne mogoče meje skrčil število poklicnih kmetovalcev oziroma povečal povprečne kmetije. Toda poglavitni vir koncentracije zemljiške posesti to še vedno ni - nasprotno: veleposesniki izhajajo, podobno kot tovarnarji iz podedovanih razmer pred vojno. (Glej primere v podlistku »Bogataši so ostali« v našem časniku.)

Liberalni analitik Jungblut pač ne more privoliti v Markovo formulo o ločnici med razredi glede na lastništvu proizvajalnih sredstev, zato govori o »novih razredih«, da bi med obema velikima skupinama pogetni ločnico tam, kjer se delijo na »srečne lastnike nepremičnin« in »individuumne brez lastne grude«.

ZRN kot »podjetniška država«

V inštitutu za gospodarske socialne vede zveze sindikatov so nedavno objavili dokumentacijo, ki na temelju starejših podatkov dokazuje, da je leta 1960 razpolagala 1,7 odstotkov prebivalstva z več kot 74 odstotki proizvodnega premoženja (proizvajalnih sredstev) in 30 odstotki vsega premoženja v ZRN. Vsa leta po vojni se je delež najbogatejših kreplil in kljub vsem »reformam«, ki jih izjavlja levo liberalna vladavina od 1969, se je v letu načun nenetne koncentracije velikega kapitala kreplila moč lastnikov (delničarjev) in še posebej njihovih managerjev, ki zasedajo ključne pozicije po upravnih in nadzornih odborih skrajno med seboj prepletjenih koncernov. ZRN je torej izrazita podjetniška država, ponavljajo sindikati in ilustrirajo z nadaljnji dejstvi.

Tako delžna kot zvezno gospodarsko ministristvo v Bonnu si ne morejo privoščiti nobenega pomembnejšega ukrepa, ne da bi poprej povprašali za mnenje orjaška združenja, ki jim je stal na čelu umorjeni Hanns Martin Schleyer (zdaj jih vodi münchenski tovarnar optike Rolf Rodenstock). Enako so v vodstvu industrijskotrgovskih zbornic (IHK) od regij do bonске zveze (DIHT) skoraj sami veliki industrialci (predsednik Otto Wolff von Amerongen je lastnik istoimenske veletrgovine z železom v Kölnu, sicer pa izredno vplivna in ugledna osebnost v gospodarskem življenju ZRN).

Ne nazadnje imajo skoraj vsi veliki koncerni in velebožataši svoje ljudi v Bonnu. Bundestag se vedno znova ubada v vprašanje, do kolikšne mere smejo poslanci služiti kot »svetovalci« velikim firmam. Nasproti 22 sindikalnim funkcionarjem je med 518 poslanci ob Renu 70 zastopnikov funkcionarjev podjetniških organizacij oziroma 130 poslancev, ki so neposredno odvisni od velikega kapitala. Poleg poslancev deluje v zvezni prestolnici še 1625 plačanih lobistov!

Brskanje po odgovorih na vprašanje, kaj komu pripada v deželi velike gnotne blaginje ZRN, nas njuno pripelje ne samo do spoznanja, da je ta družba še kako razredno podeljena, marveč tudi do »odkritja«, kdo vse stoji za konservativnimi političnimi silami, ki se tako krčevito borijo za ohranitev podedovane stanja. Čeprav so poti od bogataške rodnine ali koncernskega vodstva do politično zakonodajnih ali izvršilnih organov navadno zelo prikrite in zamotane, pa že povedano osvetljuje pogovajunajparlamentarne oblasti, ki »obsega največji del življenjskih interesov delavca, kot je odločanje o njegovem delu in pogojih, sredstvih in plodovih njegovega dela, o osebnem dohodku, največjem delu družbene reprodukcije, razvoju proizvodjalnih sil, gospodarskem sistemu, delitvi družbenega bogastva itd.« (E. Kardelj).

Anton Rupnik

Skopski kulturni center

Belo v sivem

Vsa arhitekturna podoba centra je nastala v ljubljanskem Investicijskem zavodu za izgradnjo Trga revolucije

Od Sv. Pantelejmona, cerkvice iz 12. stoletja, ob kateri je urejeno prijetno gostišče v nacionalnem slogu, na pobočju več kot tisoč metrov visokega Vodna, se vidi skoraj celo Skopje. Raztepleto se je ob večno kalnem Vardarju in domačini radi povedo, da meri v dolžino skoraj 30 kilometrov. Svoje urbane žile je razprostrlo na dnu polzaprtje Skopske kotline, nad katero se pogosto dviguje bledikasta meglica – davke avtomobilizmu in industriji. Tovarne so bile svoj čas večji del še zunaj mesta, dandanes pa je mesto že skoraj popolnoma obkrajeno s stanovanjskimi naselji.

Povsod same stolpnice in dolge vrste nizkih stanovanjskih blokov. Slednjih je še najavč, saj v nekajnadstropnih hišah s sedmimi ali osmimi vhodi ni potrebno vgrajevati dvigal, požarnih stopenj, jaskov za smeti in še kaj drugega, kar bi utegnilo povečati ceno stanovanjskega kvadratnega metra. Motne, v meglico zavite enoličnosti ne more pregnati niti obilje nevturalnega zelenja mestnih parkov ali še nepozidanih polj. Iz te sodobne mestne uniformiranosti izstopa mogočno, na hriboček naslonjeno obzidje srednjeveške trdnjave Kale, pod katero bolj slutimo, kot razločno vidimo vzvalovane strehe stare skopske čaršije. Nad vsem tem pa kraljuje nič manj mogočna stavba muzeja sodobne umetnosti, ki kakor da se zaman trudi, da bi se zlija v celoto razgibane podobe starega dela mesta. Povsem drugače, a ravno tako zanimivo izstopa na samem robu drobnih čaršijskih hišic tudi velikanska bela gmota skopskega kulturnega centra.

Zidajo ali, bolje rečeno, betonirajo ga že skoraj celo desetletje in brzkone ne bo dobil celostne podobe še prihodnjih deset ali več let. Zajema namreč površino skoraj enako površini kakšnega sodobnega spalnega naselja.

Veliko burnih razprav

Ko so gradbeni strokovnjaki po grozovitem potresu leta 1963 pregledali staro stavbo Makedonskega narodnega gledališča, kjer sta delovala tudi Opera in balet,

so lahko ugotovili samo, da je neuporabna in da jo je treba porušiti. Igralci, pevci in plesalci so se začasno udomačili v montažni stavbi, ki pa je bila daleč pretesna za vse častilce Apolonovega Parnasa. Najverjetneje so se iz te stiske porodile govornice o gradnji dveh kulturnih hramov: Opere in nove stavbe Makedonskega narodnega gledališča. Toda kmalu se je izkazalo, da ne bo moč graditi dveh tako zahtevnih ter dragih poslopij in v mestu so se odločili za eno samo reprezentativno poslopje makedonskega teatra. No vsi načrti so se še enkrat spremenili, ko so v letih 1966 in 1967 izdelovali program za gradnjo kulturnega centra, kjer naj bi poleg gledališča stala tudi filharmonična koncertna dvorana, velika kinematografska dvorana, stavba za vse stopnje glasbenih in baletnih šol, povrh vsega pa še razkošen hotel. Vse objekte bi po tej zamisli povezovala peščen namenjena ploščad z vrsto majhnih trgovin in kavarnic, pod njo pa bi bili veliki garažni prostori. Na vsejugoslovanski natečaj za izgradnjo kulturnega centra v Skopju je prispelo kar 49 projektov in po besedah Vladimira Najdovskega, tehniškega direktorja Makedonskega narodnega gledališča, so se vsi člani gradbenega odbora soglasno odločili za ponudbo sedmih slovenskih arhitektov, iz katerih se je kasneje izoblikovala skupina štirih projektantov, v kateri so bili Jurij Princes, Bogdan Spindler, Stefan Kacin in Marjan Muršič. Ob tem je Vladimir Najdovski večkrat poudaril to soglasnost, ki da je nekaj nenavadnega za naše razmere, kot da bi s tem želel približati in nekako tudi »opravičiti« arhitekturo 21. stoletja, ki je po njegovih besedah značilna za ves kulturni center, med Skopjanci pa je v začetku gradnje povzročila veliko burnega razpravljanja in negotovanja.

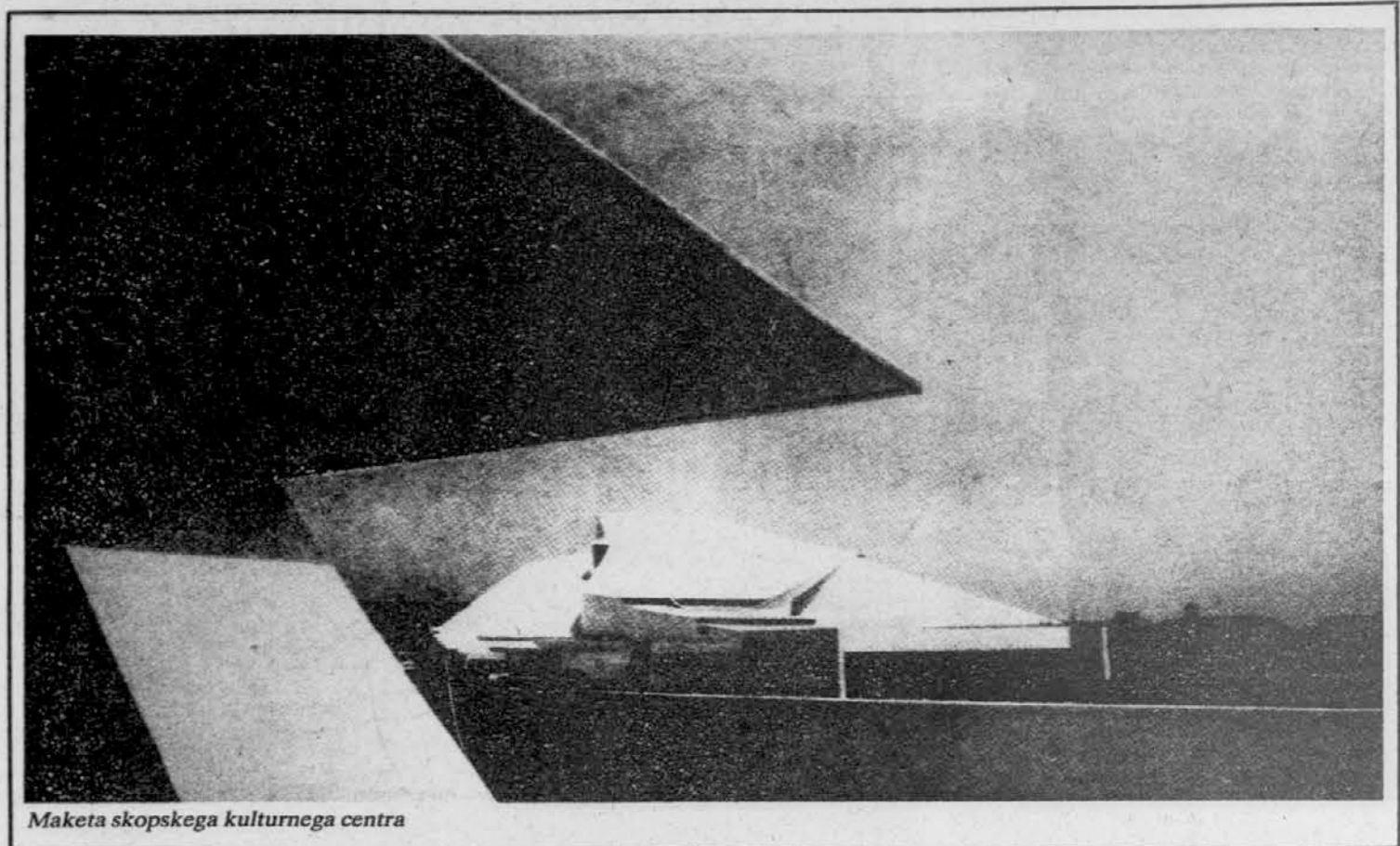
Zaradi pomanjkanja denarja so načrte še enkrat spremenili, namesto hotela je zraslo bančno poslopje, v katerem Stopanska (gospodarska) banka posluje že nekaj mesecev in je poleg še ne povsem dokončane stavbe glasbene in baletne šole edina stavba, ki že služi svojem namenu. Ob koncu leta naj bi bile nared tudi garderobe, delavnice, skladišča ter dvorane za vaje Makedonskega narodnega gledališča, veliko dvorano z odrom pa nameravajo dokončati v maju prihodnje leto. Koncertna dvorana makedonske filharmonije in velika kino dvorana bosta prišli na vrsto kasneje, ko

bo denar, za zdaj pa se ve zagotovo samo to, da ju bodo gradili v bližnji prihodnosti.

Igra senc in svetlobe

Čeprav bo celoten skopski kulturni center zrasel v najmanj dveh etapah, pa je moč že sedaj kar jasno ugotoviti, kakšen bo. Za dokaj neugledno ograjo skopskega gradbenega podjetja Beton se namreč dviguje velika bela stavba Makedonskega narodnega gledališča kot nekakšna piramida, ki bi imela vrh nekje visoko pod oblaki, da je niso po nekaj zarezah nenadoma odrezali, tako da s te strani zaradi visoko postavljenih dolge vrste oken še najbolj spominja na poveljniški most velikanske bojne ladje. Podobno usmerjeni in »narezani« bosta tudi preostali kulturniški stavbi filharmonije in kina; poslopji stopanske banke in glasbene šole pa predstavljata nekakšen stopničasti prehod od obstoječih zgradb starejšega datuma k čistim arhitektonskim črtam vseh treh hramov umetnosti. Vse bogastvo arhitekture je izraženo v izpostavljanju posameznih velikih površin, brez kakšnih posebnih fasadnih in dekorativnih elementov, ki omogočajo igro senc in svetlobe na popolnoma beli površini. V notranjosti belo barvo dopolnjuje modra, ki vzbuja vtis skladnosti med prostorom in njegovo funkcionalnostjo, tako kot so si zamislili slovenski projektanti, saj je pravzaprav vsa arhitekturna podoba skopskega kulturnega centra nastala v ljubljanskem Investicijskem zavodu za izgradnjo Trga revolucije.

Notri, v veliki dvorani Makedonskega narodnega gledališča bo prostora za 837 obiskovalcev, 240 pa jih bo sprejela mala dvorana. Prostora za gledalce naj bi bilo dovolj, upoštevajoč sedanjo velikost Skopja ter njegov razvoj v prihodnosti – tako vsaj pravijo v gledališču, kjer poznajo navade svojih meščanov, ti pa že sedaj vneto zatrujejo, da je sedežev v veliki dvorani premalo, pri tem pa najbrž mislijo na povpraševanje po vstopnicah ob premierah, ne spominjo pa se na to, da je treba dvorano napolniti do neke mere tudi ob številnih ponovitvah. Vsi ostali prostori v gledališču so dovolj veliki, da zagotovijo nemoteno izvajanje najbolj zahtevnih opernih in gledaliških predstav. Delavnice

Maketa skopskega kulturnega centra

in skladišča za izdelovanje ter hranitev kulis in vse ostale opreme so v stavbi gledališča, kar bo v mnogem olajšalo in poenostavilo priprave za posamezno predstav. Pri opremljanju prostorov so večji del pohištva naročili, tako da serijsko izdelani elementi samo dopolnjujejo ostalo notranjo opremo. Prav posebno pozornost pa so namenili tehniški opremi. Mehanske naprave na odru so iz Anglije – kupili so jih pri istem podjetju, ki je bilo opremlilo londonsko Nacionalno gledališče. Celotno upravljanje mehanskih sklopov bo potekalo s pomočjo računalnika in bo v celoti programirano. S tem se v gledališču prav radi pohvalijo, saj pravijo, da bo Makedonsko narodno gledališče drugo na svetu s takšno opremo. Za tako sodobno in zahtevno opremo se niso odločili po naključju, marveč so leta 1972 organizirali mednarodno znanstveno srečanje o sodobni opremi gledališč, na katerem so sodelovali vsi svetovno znani proizvajalci gledališke opreme. To znanstveno srečanje je botrovalo, da so se odločili za električni pogon mehanskih naprav, zavrgli pa so hidravličnega, prav takšnega, kot ga bomo pri nas vgradili v Cankarjev kulturni dom. Vse svetlobne naprave so iz Belgije in so ravno tako zadnja beseda tehnike. Od tam je tudi elektro-akustična oprema, ki zagotavlja vse potrebne odrske učinke, vključno s tako imenovanim učinkom potujočega zvoka. Naprave za posebne odrske učinke pa so nabavili na Dunaju. Vsa oprema in naprave bodo vgrajene na približno 24.000 kvadratnih metrih površine, kolikor meri celotno poslopje Makedonskega narodnega gledališča; okoli 6.000 kvadratnih metrov pa so namenili za kavarnice,

bonboniere, cvetličarne in druge drobne prodajalne. In vse to naj bi stalo 380 milijonov dinarjev.

Predalec se je slišalo

Ob začetku gradnje so računali na veliko manjše stroške, saj so nameravali gledališče dokončati v dveh letih, a se je kmalu izkazalo, da so bili načrti neuresničljivi in prej rezultat želja kot pa stvarnih možnosti. Enainsemdešet odstotkov denarja za gradnjo gledališča je zagotovila oziroma še bo republika, ostalo pa mesto Skopje. Vladimir Najdovski ni želel povedati, za koliko so prekoračili predračunsko vrednost gledališča, poudaril pa je, da ves čas gradnje niso spreminjali projekta, marveč so vse podražitve posledica njegovega dopolnjevanja in inflacije, ki dandanes ne priznane nobeni veliki investiciji. Omenil je tudi našo nezkušenost pri gradnji takšnih objektov, pri katerih ni moč vseh težav predvideti vnaprej, čeprav utegnejo povečati stroške gradnje za precejšnje vsote. V mislih je imel spodsrljaj z zvočno izolacijo v glasbeni in baletni šoli, za katerega je dejal, da so ga domači novinarji premočno napihili in s tem povzročili več škode kot pa koristi.

Ko je bila stavba za nižjo in srednjo glasbeno šolo ter glasbeno akademijo z baletno šolo končana, se je namreč izkazalo, da jo ne bo moč uporabljati, dokler ne bodo vgradili dodatne zvočne izolacije. Muziciranje v enem prostoru se je slišalo povsod po stavbi, po oceni skopskih novinarjev pa

je dobesedno odmevalo v sosednjih prostorih. Prav te dni so končali s postavljanjem dodatnega protivzvočnega zidu, ki sicer zvoka ne zaduši v celoti – popolna izolacija bi bila predraga – spremeni pa ga v nerazločen šum, tako da mladi glasbeniki ne bodo več motili drug drugega.

Sedaj zlobneži pa tudi mnogi drugi, ki so se že navadili in sprejeli zunanjo podobo novega Makedonskega narodnega gledališča, komaj čakajo, da bi se kaj podobnega zgodilo tudi v veliki gledališki dvorani, kateri v primerjavi z glasbeno šolo obetajo akustično nemost. Ljudje pač povsod radi glodajo kakšno kulturniško kost, še posebej, če je tako draga kot Makedonsko narodno gledališče. Toda, po besedah Vladimira Najdovskega, ostali bodo praznih rok, ker vse meritve, ljubljanskega zavoda za raziskavo materiala in konstrukcij, ki so dane v revizijo znanim strokovnjakom iz Jugoslavije ter v Zvezni republiki Nemčiji, kažejo, da bo z akustiko vse v redu, čeprav je dopustil možnost manjših posegov za izboljšanje akustike, ko bo dvorana popolnoma dokončana in opremljena. Upajo, da se bo to zgodilo prihodnjogo pomlad, ker je manjkajoči denar končno zagotovljen, nepravilnost gledaliških igralcev, opernih pevcev in baletnikov, da o Skopjancih sploh ne govorimo, pa je povsem razumljiva, saj se že 15 let videvajo in gnetejo v premajhnih časopisnih prostorih Makedonskega narodnega gledališča, katere nameravajo zapustiti amaterskim navdušenim igrane besede, ki so za zdaj še brez lastnih prostorov.

Branimir Nešović

Ob 150-letnici rojstva Franza Schuberta

»Glasba je tu zakopala zaklad in nade«

Popolnoma nasprotna sredina skladatelja nikoli ni razumela

Schubertovo kratko, a plodovito in ustvarjalno življenje se je pričelo 31. januarja 1797, izteklo pa 19. novembra 1828 na Dunaju. Ves kulturni svet je praznoval skladateljevo 150-letnico smrti. Dunaj je posvetil skorajda ves spored mednarodnega festivala (od 27. maja do 23. junija 78) predstavitev Schubertovih del (zborovskih, solističnih, komornih, simfoničnih itd.). Priradili so mu (mesto Dunaj in Deželna knjižnica) posebno razstavo (trajala je od 30. maja do 3. septembra). Pri nas (v Ljubljani in drugih jugoslovanskih mestih) smo v koncertne sporede uvrstili več kakor po navadi Schubertove skladbe. Na koncertnih Slovenske filharmonije sta bila posebna Schubertova večera (v decembru 77 in v novembru 78); prvi večer z uverturo Rosamunda, klavirsko fantazijo (Lisztovo priredbo je predstavil uveljavljajoči se francoski pianist Luchabie) in tako imenovano veliko simfonijo v C-duru (dirigiral je Božo Leskovic); drugi večer (pripravili so nam ga zagrebški gostje) je dirigent Milan Horvat predstavil »Nedokončano« simfonijo in Mašo v Es-duru.

Franz (Peter) Schubert je izšel iz skromne družine, katere očetova stran je izvirala iz Moravske, materina iz Šlezije. Prvi glasbeni pouk je dobil pri očetu (učitelju). Pri bratu se je učil klavirske igre, pri Michaelu Holzerju, lichtenthalškem zborovodji, pa petja. Pravi glasbeni študij se začne pri takrat slavem Antoniju Salieriju, dvornem glasbeniku, ki odkrije že v prvih kratkih skladbah Schubertov glasbeni talent.

Leta 1814 (torej 17-leten) ima za seboj čez sto skladb, med njimi opero, osem godalnih kvartetov, simfonijo, pet uvertur itd.

1816. se prijavi na razpisano mesto učitelja glasbe v Ljubljani, jeseni istega leta je bil odklonjen.

1817. pride v odločujoč spor z očetom. Od tu dalje, kakor do tega leta, poteka Schubertovo življenje v znamenju zunanje skrbnosti, a ustvarjalne polnosti.

1817. se sreča z znamenitim pevcem Johannom Michaelom Voglom. Medsebojno sicer neenakovredno sodelovanje (Vogl je pokazal vso pozornost in uspeh) je zapustilo obilo dognanih samospsevov, pomembnih za glasbeni razvoj omenjene zvrsti, predvsem pa umetniško vrednih del, katerih izrazna moč ni obledela vse do danes.

Dvajsetleten ima Schubert za seboj 500 glasbenih del, od teh je nastalo čez 800 del v letih 1814–1816.

1818. potuje v Zelesz na Madžarsko h grofu Esterhazyju. Vrme se obogaten z novimi deli.

Podobno bi lahko označili leto za letom Schubertovo pot vse do preranega konca.

Po materialni strani so očitni znaki skromnosti, ki so povzročali vrsto neugodnosti (med drugim se je neoprestano selil od prijatelja do prijatelja, ni si mogel urediti družinskega gnezda itd.). Čeprav je Dunaj

pel in igral klavirske miniature, največkrat ne vedoč za ime in priimek avtorja, Schubert ni za časa življenja prodril preko priznanja za področje samospseva. Priznanje je prišlo s strani redkih glasbenikov in glasbenih navdušencev.

Popolnoma nasprotna, do kraja nerazumevala sredina – dunajsko glasbeno razgibano življenje – se je pokazala nasproti Schubertovi simfonični ustvarjalnosti. Obe danes pomembni simfoniji, tako imenovana Nedokončana in Velika (osma in sedma oziroma deveta) sta bili izvedeni prvokrat po skladateljevi smrti. Schubertova operna ustvarjalnost se prav tako ni mogla razviti v navidez ugodnih, dejansko pa preozkih kulturnih razmerah.

Komaj entuziazem Schumannova in Liszta sta odkrivala Schubertovo bogato zapuščino (komorno, simfonično).

V zgodovini glasbe je danes Schubert označen z vrsto pozitivnih lastnosti: od novatorskih na področju kompozicijske tehnike, harmonije in forme do umetniških. Schubert je začetnik romantičnega samospseva, ki mu je dal vse razvojne formalne in vsebinske značilnosti. Poleg tega je tudi eden najplodovitejših skladateljev samospseva, saj jih ima okrog 600 (znameniti so npr. ciklji Lepa mlinarica, Zimska potovanja, Labodji spjev). V njih je presegel do takrat običajne harmonijske postope, jih razvijal v kromatiko (z drznimi modulacijami); za razvoj harmonije so pomembni med drugim: godalni kvintet v C-duru, op. 163, 4. simfonija v c-molu, imenovana

»Tragična«, klavirski kvintet v A-duru, op. 114).

Na ta način je dosegel v glasbi dramatični izraz, obenem ga približal značaju teksta. Klavirsko spremljavo samospseva je dvignil nad dotakratno shematičnost, ji dal samostojno vlogo.

Pravo novost pomenita Impromptu in Moment musical. Ti dve Schubertovi klavirski miniaturo sta se razvijali v obdobju glasbene romantike in še po njem (vse do danes) do neslutnih izraznih odtenkov, nemalokrat pa sta zašla v goli arizem, vsebinsko in izrazno zaprtost. Schubertovi miniaturo sta v nekem oziru nadaljevanje Beethovnovih Bagatele, pomenita pa kažipot Schumannovim, Mendelsohnovim in Chopinovim

kratkim klavirskim delom, ki nosijo programske naslove.

Osem simfonij, nekaj maš, 6 uvertur, 15 godalnih kvartetov, klavirski kvintet (lepi in popularni Postiviu), druge komorne skladbe; klavirski valčki, ländlerji, sonate, različne zborovske skladbe itd. sestavljajo Schubertovo listo del. V velikih glasbenih oblikah (sonata, simfonija) je sicer mogoče zaslediti konstrukcijske slabosti, vendar preraščata invencijska neposrednost in bogastvo še tako trden pomislek zoper kakršnokoli pomanjkljivost.

Za sodobnike je bil Schubert »poznanski skladatelj samospseva ali še morda znamenitih miniaturo, tu in tam morda še komor-

nih skladb. Komaj naslednja pokolenja so odkrivala njegova druga ustvarjalna področja. Danes npr. za trdno vemo, da zavzema Schubert – simfonik neposredno mesto (razvojno) za Beethovnom. Nezaodstno poznavanje Schuberta se konec koncev obeležuje še danes. Na Slovenskem smo prepeli in poslušali mnogo Schubertovih pesmi, naši skladatelji so se (na samem začetku slovenskega samospseva še v večji meri) vzorovali v Schubertovi pesmi, simfonije izvajamo že nekaj desetletij, čeprav ne cenimo drugih bolj kakor »Nedokončano« (8. simfonijo), manj ali skoraj neznana pa nam je ostala Schubertova scenična glasba (v zadnjem času smo zaznamarili celo komorno področje, upanje se nam le utrjuje ob nastajanju sposobnih komornih ansamblov).

Kar neverjetna ironija. Schubert je bil znan in cenjen na komornem in solističnem področju, čeprav so bile njegove ustvarjalne ambicije obrnjene na simfonično in operno področje.

Glede na takratno družbeno sredino in kulturno, posebej glasbeno dogajanje je danes moč razložiti Schubertovo življenje in ustvarjalnost bolj kot »dogajanje zunanaj«. Vsa priložnostna dela – vključno štiri korala, ki so odsevale čas, potrebe in razmere, so bila najbolj sprejeta in sprejemljiva; ostala so celo brez avtorjeve oznake, tako rekoč širša imovina. Po drugi strani so nastajala (lahko bi jih še več) dela, ki so bila dejansko odsev Schubertove genija, niso pa naletala na odmev niti pri tako imenovani vrhni izobrazbeni, kulturni itd. plasti. V tem delu ustvarjalnega opusa se je Schubert naslonil na najzlahnejše skladateljsko izročilo (Bach, Haydn, Mozart, Beethoven) in kompozicijsko tehniko.

Hkrati, ko je bil potisnjen v ozadje zaradi ugodnih družbenih razmer (Schubert samo zaradi socialnega izvora) je razvijal do skrajnih meja tiste duhovne možnosti, ki jih je ponujala takrat kulturno in politično razgibana Evropa. Ostal je v senci, danes pa mu pritičejo čedalje večji prostor, mesto in pomen v glasbeni in splošni kulturi.

Danes se vse bolj zavedamo resnice na skladateljevem nagrobnem kamnu, kjer piše: »Glasba je tu zakopala bogat zaklad in še bogateje nade. Tukaj počiva skladatelj Franz Schubert«.

Marjan Gabrijelčič

Josef Mähler: Franz Schubert

Srečanje v Tbilisiju

»Bolje nič vedeti kot površno«

Nekaj misli in primerjav iz pogovora s psihiatrom akademikom A. Zurabašvilijem

V okviru misije mesta Ljubljana v pobratenem Tbilisiju oktobra 1978 so pripravili tudi obisk znanstveno-raziskovalnega inštituta psihiatrije z imenom M. M. Asatjanija. Direktor inštituta je Avlijip Zurabašvilij, zaslužni delavec znanosti, član akademije medicinskih znanosti ZSSR in akademije znanosti GSSR. S psihiatrijo oziroma z medicino se ukvarja 53 let. V svoji stroki je učenec I. P. Pavlova in V. M. Behtereva. Glavni zdravnik Tbilisija mi je povedal, da je star 73 let in ni nujno, da bi se moral upokojiti, če lahko še uspešno opravlja svoj poklic.

Zvezi s psihogenijo družine. Iz navedenih ergogenetskih vzrokov je najbolj virulenten razkroj družine ter izguba staršev in v zvezi s tem negativni pogoji mikrookolja (nepriprava vzgoja, slabi zgledi, odsotnost roditeljskih čustev in še zlasti materinske ljubezni).

»Če v goratih delih Gruzije in Azerbajdžana srečujemo zelo stare ljudi, potem tega dejstva ne gre pripisovati zgolj pravilnim pogojem klime, marveč tudi psihološkim tradicijam izjemnega spoštovanja do starih ljudi.«

En psihiater na 40 tisoč prebivalcev

V začetku pogovora sem podal kratko informacijo o psihiatričnih ustanovah Ljubljane ter o naših problemih, potem pa sem prosil akademika Zurabašvilija za njegove prisotne sodelavce za kratko poročilo z njihove strani, zlasti o tistih temah, ki me zanimajo in so aktualne tudi za slovensko psihiatrijo. Posebej me je zanimala organizacija psihiatrične službe, še zlasti dispanzerske, glavni strokovni problemi in njihovo znanstveno-raziskovalno delo.

Akademik in njegovi sodelavci so na moja vprašanja prijazno odgovorjali in sodim, da svojih problemov v splošnem niso preveč opešavali; najbrž samo toliko, kot počnem v podobnih prilikah vsi, ki smo na svoje delo vendar ponosni.

V svoji osnovni psihiatrični mreži programirajo enega psihiatra na 40.000 prebivalcev in enega pedopsihiatra na 32.000 otrok. Psihiatrični dispanzerji so v »rajonih«, vendar deluje še republiški dispanzer. Tudi psihiatrične bolnišnice so namenjene posameznim okrožjem, a imajo tudi republiško psihiatrično bolnišnico. Mimo te je že navedeni znanstveno-raziskovalni inštitut, ki je neposredno podrejen ministrstvu za zdravstvo.

Podobni znanstveno-raziskovalni inštituti za psihiatrijo v SZ so si med seboj razdelili v obravnavo različne znanstvene teme; vsak ima svojo. Gruzinski inštitut se ukvarja s problematiko shizofrenije. Poleg tega ima na skrbi tudi nekatera organizacijska in kadrovska vprašanja celotne psihiatrične službe v republiki.

Pri preučevanju shizofrenije vodi tbilisjski inštitut biološka raziskovanja, ukvarja se s kulturo tkiv, s sinapsioarhitektoniko, s kibernetiko in uporablja elektronsko mikroskopijo. Ustanova predstavlja tudi t.m. »gruzinsko šolo psihologije«. Razvija psihološko analizo strukture osebnosti v smeri personalizacije in patopsichologije. Akademik Zurabašvilij je izrazil kritiko na račun nekaterih pogledov S. Freuda, zlasti glede zunajzavesti.

Zdravniki inštituta imajo nekaj skromnih informacij o jugoslovanski psihiatriji in o našem zdravstvu. Poznavajo ime pokojnega prof. Zeca iz Sarajeva in prof. Peršiča iz

Zagreba. Znan jim je naš novi klinični center v Ljubljani in pravijo, da nameravajo podobnega zgraditi v Tbilisiju. V inštitutu uporabljajo naše zdravilo Moditen. V Gruziji je psihiatrija v neki meri še vedno združena z nevrologijo, vendar se zavzemajo, da bi stroki povsem razmejili.

Posebej so me zanimala še nekatera vprašanja in gruzinski kolegi so mi nanja kratko, a sistematično odgovorili:

Alkoholizem

Rekli so mi, da alkoholizem v njihovi republiki ne predstavlja posebnega problema. Ljudje sicer pijejo vino, vendar ob hrani. Žganih pijač malo zauživajo. Vendar v zadnjem času le opažajo večjo porabo konjaka. Zato so v preventivnem pogledu ustanovili komisijo za boj proti alkoholizmu. Prerokovali so mi, da v mestu ne bom srečal pijanega človeka. Povedali pa so tudi, da je alkoholizem v Rusiji hud problem zlasti zaradi pitja »vodke«, a ne vedo za globlje vzroke pojava.

Misel: Zanimivo je, da v tako izrazito vinorodni deželi, kot je Gruzija, alkoholizem ne predstavlja hujšega problema. Sicer sem v enem tednu bivanja v milijonskem Tbilisiju srečal nekaj vinjenih oseb, a ne veliko. Prav noben primerjava s tistim, kar vidim na primer na glavnih cestah Helsinkov. Ruske »vodke« v trgovinah nisem videl, piva točijo malo. Očitno je, da predstavlja vino v Gruziji zlasti dodatno hranilo ob dobri in zdravi hrani. Vino je izjemno kakovostno, žganih pijač ne pijejo veliko. Hrana je malo voluminozna, koncentrirana in skromna z maščobami ter ogljikovimi hidrati (meso in zelenjava).

Znano je, da je alkoholizem v Sloveniji zelo hud družbeni in zdravstveni problem. Ob obisku v Gruziji sem se spet zamislil o tem vprašanju. Videti je, da je treba le bolj prislunhiti tudi našim enologom. Proizvajati kaže samo kakovostna vina in jih uživati (»jesti«) kot dodatek k jedi in ne samostojno. Ta pot bi utegnla koristiti prevenciji alkoholizma, a seveda ne zdravljenju alkoholikov. Proizvodnjo žganih pijač bi bilo treba vsekakor močno omejiti, in še zlasti ponudbo. Tega pa najbrž ni mogoče storiti brez zajetnih ekonomskih ter družbenopolitičnih ukrepov, najsi je ta misel še tako heretična. Ne verjamem, da bi peščica sicer zagrehtih psihiatrov – alkoholologov v sedanjih razmerah uspela zavezati povodenj alkoholizma pri nas, čeprav je pri zdravljenju alkoholikov bolj ali manj uspešna.

Seveda ima alkoholizem pri posameznikih globlje razloge – osebnostne, psihološke, nevrozogene in teh se z administrativnimi ukrepi gotovo ne da odstraniti. Vendar bi me najbrž kdorkoli težko prepričal, da ponujanje oziroma vsiljevanje alkoholnih pijač, še zlasti žganih, ne spodbujata napora za zmanjšanje tega zla.

Toksikomanija

Gruzinski kolegi so me obvestili, da tudi toksikomanija v njihovi deželi ne predstavlja resnejše zadeve. Le v majhnem številu imajo opraviti z osebami, ki uživajo hašiš. Proti morfinizmu in drugim narkomanijam uporabljajo policijske ukrepe.

Misel:

V Sloveniji imamo s toksikomanijo oprava (zdi se, da zadnje čase manj), vendar ni v nikakršni primerjavi z našim alkoholizmom. Glede ukrepanja proti toksikomanom in toksikomaniji so v svetu mnenja nekoliko deljena: v kolikšni meri policijsko ukrepanje in v kolikšni liberalizacija? V splošnem trda roka ne rodi zrelih sadov in verjetno tudi ne pri toksikomanih. Celotno pri razpečevalcih mamili so ekstremne kazni v nekaterih državah najbrž bolj poskus odvračanja ljudi od hujših problemov (Iran!).

Samomor

Dejali so, da samomor v Gruziji ne zavzema širših dimenzij. Menda je pri njih pretežno posledica pravih duševnih bolezni.

Misel:

Slovenija je glede samomora pri vrhu svetovne lestvice s koeficientom samomora več kot 30 na 100.000 prebivalcev.

Verjeti kaže, da samomorov v Gruziji ni veliko, ker tudi alkoholizem ni močno razširjen, Gruzinci pa imajo južnjaški značaj, so odprti ljudje. Vendar me ob tej informaciji moti njihovo sporočilo, da se s študijem samomora sistematično ne ukvarjajo, in še to, da je pri njih veliko nevroze.

Nevroza

Priznavajo torej, da imajo veliko oprava z nevroti in z začudenjem zanikajo raznošen glas, ki jim ga posredujejo, češ da v SZ nimajo veliko nevroze, ker gre za socialistično deželo. Poudarjajo, da srečujejo zlasti veliko depresivne nevroze. V Gruziji ustanavljajo in programirajo še nove sanatorije za nevrotiče.

V inštitutu se ukvarjajo tudi s psihosomatskim konceptom bolezni. Ugotovili so, da je med duševnimi bolniki sorazmerno malo boleznih srca, manj kot med ostalo populacijo.

Misel:

Slednja ugotovitev se mi vidi zavoljo različnih faktorjev vprašljiva (manjše fizične obremenitve, dolgotrajnejša hospitalizacija ip.).

Delovna terapija

Delovni terapiji dajejo v psihiatriji poseben poudarek. Mnogo imajo rehabilitacijskih oddelkov. Pred kratkim so zgradili psihiatrično bolnišnico poleg kemičnega kombinata, v katerem so lahko duševni bolniki zaposleni pri lažjem delu. Zelo razvijajo tudi dnevne oddelke.

Misel:

Pri nas je zaposlitvena terapija (delovna, razvedrila in razgibalna) v splošnem zelo dobro organizirana, razvejena in lepo urejena. Zal pogrešamo »delovno-terapevtske delavnice«.

Gerontologija

V psihiatričnih bolnišnicah nimajo posebnih psihogeriatričnih oddelkov. V Gruziji

vedeli niso. Vrh tega pa Švicarji trdijo, da jih ta preskus zdravja kaže v lepši luči, zakaj bolniki in starejši ljudje navadno ne zahajajo na sejne ...

Sedem osmin bolnikov brez pomoči

Kljub temu torej, da so aparati za merjenje krvnega pritiska na prodaj kot kavni mlinčiči, vseeno velja, da polovica hipertenzivnikov ne ve, da to so in da se jih od druge polovice le polovica zdravi; a od teh spet samo polovica uspešno. Skratka, sedem osmin bolnikov z visokim krvnim pritiskom ni deležnih pomoči, ki bi jim jo sodobna medicina lahko nudila.

Ali kot je v svojem poslednjem predavanju zapisal pokojni dr. Franc Trampus, zdravnik iz skupine internistov, ki se na ljubljanski bolnišnici dr. Petra Držaja pri nas edini načrtno ukvarjajo s hipertenzijo: »Med Slovenci je vsaj 200.000 bolnikov z visokim krvnim pritiskom. Eden od dveh bolnikov torej še ne ve, da je bolan. Splošne ambulante in ambulante medicine dela bodo že leta 1980 imele opraviti vsaj 120.000 hipertenzivnikov, a če bodo akcije za odkrivanje še neznanjih tovrstnih bolnikov uspešne, bo to število še znatno večje; z vsemi posledicami za zdravstveno službo ...«

Od prve, najskromnejše meritve krvnega pritiska, pa do prvega največjega pregleda bolezni in smrti, ki jih hipertenzija lahko zaseje ali povzroči, je minilo dobrih dvesto let. Združene 26 ameriških zavarovalnic, ki se jim imamo za tak pregled zahvaliti, je namreč pred dvema desetletjema objavilo raziskavo, ki se je ubadala s štirimi milijoni zavarovalnih polic oziroma z 200.000 zavarovalci, ki so umrli zaradi te ali one bolezni. Študija je pokazala, da je bila za smrt posredno ali neposredno največkrat kriva prav hipertenzija. V Ameriki se torej, če ne prej, soočis s svojim krvnim pritiskom takrat, ko si hočeš zavarovati življenje.

S. Kobuladze: Portret Sota Rustavelija, 1937; Državni umetnostni muzej Gruzije

zelo spoštujeta stare ljudi. Otroci svoje starše neradi oddajo v domove za ostarele, marsikdaj celo takrat ne, ko postanejo že dementni. Menda jih kar tišijo doma. Poiščemo si vse možnosti, da ostanejo starši v družini. V ta namen prilagajajo svoje službe in angažirajo celo sosedje.

Povprečna starost umrlih je v Gruziji sicer podobna drugim civiliziranim in stariim narodom. Vendar je predvsem v goratih krajih Gruzije in še zlasti Azerbajdžana resnično srečati področja izjemno starih ljudi.

Misel:

Pri nas je odnos do starih oseb najbrž nekoliko drugačen kot v Gruziji. Mladim so betezni starši marsikdaj v napoti in jih laže oddajo v domove ostarelih. Hudo jih motijo včasih res majhna stanovanja in zaposlitve. V zadnjem času gradimo sorazmerno veliko domov za upokojece.

Zelo spoštljiv odnos do starih ljudi v Gruziji je zelo verjeten in znan tudi iz zgodovine azijskih narodov (Gruzinci se imajo sicer za Evropejce). »Gruzinski Homer« Šota Rustaveli na koncu svoje znamenite pesnitve »Vitez v tigrovi koži« (nastala okoli leta 1200!), ki je v Tbilisiju nisem našel v nobeni knjigarni v nikakršnem jeziku, v slovenskem prevodu Toneta Pavčaka razodeva:

»Njihova je dobrosrčnost krila kakor sneg zemljo, za sirote, vdove, starce so skrbeli prelepó, celo malopridnež srečen je bil s tako oblastjó, saj na pašnikih prepiral niti volk se ni s kozó.«

Priče smo bili, da so kaj kmalu po začetku sicer neskončnih zdravil tudi na uradnih sprejemih nadrževali vselej staršem; živim na njihovo dolgo in zdravo življenje, mrtvim na njihov spomin. Vendar moram priznati, da sem začutil ob tem malce »snobistični« priokus tele logike: »Mi smo dobri ... in ne bili bi tako dobri, če bi nas našli starši v takšne ne vzgojili«. Ko sem vstopil v tbilisjski metro, mi je mladenič nemudoma odstopil svoj sedež.

Izjemno stari ljudje, tam okrog sto let ali čez, predstavljajo verjetno posamezne otoke v goratih krajih, podobno kot nava-

jajo pri nas območje »vrela Bosne«. Poleg nekaterih ugodnih zunanjih pogojev – klima, prehrana, gibanje ... pa najbrž ne kaže spregledati njihovega »genetskega programa«.

Najprej morala, potlej znanje

Informacije, ki jih navajam o gruzinski psihiatriji, so rezultat pogovora s kolegi v znanstveno-raziskovalnem inštitutu psihiatrije v Tbilisiju, kamor so me povabili in jih seveda nisem mogel preveriti. Posreduje jim pač tako, kot sem jih sprejel in razumel; komentiral pa glede na moje vedenje, vtise in vest.

Akademik A. Zurabašvilij je ob koncu nekajurnega sestanka pripovedoval še o »vulkanizaciji« psihičnih motenj sedanjega časa. Pravi, da o humanizmu zelo veliko govorimo, vendar humanizma ni. Podčrta misel, da je v 19. stoletju umrl bog, v 20. pa človek. Zagovarja podobo »homo moralis«. Trdi, da ima vsak človek svoj lastni moralni kodeks. Tega so našli tudi pri raziskavah shizofrenikov, ki navajajo, da je boljše telesno umreti kot moralno. S preučevanjem so našli, da celo dementni pacienti točno ločijo dobro od slabega.

Akademik me je še ostro vprašal, kaj da menim o pomenu civilizacije za človeka. Izvijam se in pravim, da je civilizacija v neki meri koristna, v drugi ne, in da so resni znanstveniki, ki trdijo, da znanost ugonablja človeštvo. Akademik se tako razhudi, da mu mrožasti brki kar plapolajo, saj slednjemu pogledu odločno nasprotuje. Poudari, da temelji proces civilizacije na enem od osnovnih nagonov človeštva (brezpogojni raziskovalni refleksi – »kaj je to?«) in da nagonov pač ne kaže potiskati ter zavirati, marveč sublimirati. Zato opozarja, da se moramo truditi na prvo mesto postaviti vselej moralo in šele na drugo znanje. Sicer pa da je boljše nič vedeti kot površno. Še ne docela ohlajen pripoveduje, da je civilizacija hujna in sama po sebi ne pelje k depravaciji človeka. Glavne negativnosti civilizacije vidi v snobizmu, nihilizmu in raznovrstnih frustracijah.

Tri napotila

Moj dopoldanski pogovor z akademikom Zurabašvilijem se očitno nagiba h koncu.

Mene pa vendar zanima še eno vprašanje: »Kako dosegati visoko in zdravo starost ljudi, o kateri se v zvezi z Gruzijo toliko sliši?«

Direktor inštituta mi odvrne precej drugače kot sem pričakoval. Pričakoval sem namreč, da mi bo mimo filozofskih misli, katere sem pri njem v neki meri že spoznal, vendar povedal kaj preprostejšega in bolj konkretnega. Npr. o prehrani, posebej o dobrem kefirju, o škodljivosti kajenja (to je med pogovorom nekajkrat osvrkl in med kakimi desetimi zdravniki v njegovi sobi seveda niče ni kadil), o zdravem zraku in morda še o čem.

Akademik pa ne.

»Batono Janko (v pristrčnih odnosih uporabljajo naziv »batono«, kar pomeni izrecno – gospod in ne tovariš), visoko in zdravo starost je mogoče doseči z izpolnjevanjem treh pogojev: 1. treba je veliko delati, 2. ne biti zavisten drugim, 3. nikomur nič zlega storiti.«

Naj končam svojo pripoved s temle verzom že navedene pesnitve:

Na Kitajskem je nagrobnik, na njem morda besedišče: »Sebe samega sovraži, kdor prijateljev ne išče.«

Janko Kostnapfel

nes umre več ljudi zaradi komplikacij, ki jih povzročijo hipertenzija, kot pa zaradi tuberkuloze in raka skupaj! A vendar je zvišan krvni pritisk v primeri z rakom slišati skorajda kot Blažev žegen ... Zdravniki, ki si sicer ne želijo zdravstvene organizacije, se niso mogle ukvarjati s tolikšnim številom ljudi, kot se je zavarovalniška, zato pa so po strokovni plati najbrž popolnejše in tudi natančnejše. A žal nič prizanesljivejše. Po njihovih izkušnjah imajo hipertenzivniki, stari od 55 do 64 let, sedemkrat več »možnosti« za možgansko kap kot njihovi vrstniki z normalnim krvnim pritiskom (ta znaša 140/90). Še slabšo prihodnost obetajo mlajšim hipertenzivnikom, tistim, ki imajo 40 do 49 let. Pri njih je pogostnost možganske kapi celo desetkrat večja ...

Morda je nesporazum tudi v zmotnem prepiranju, da se ta ali ona bolezen pojavi nenadoma, kajti ljudje šele posledicam, komplikacijam priznavajo ime bolezni.

Vmes je tudi debelost

Zdravljenje, ki ga zdravniki predpisujejo hipertenzivnikom in nasveti, ki jih dajejo vsem, ki to nočejo postati, so v resnici opisi življenja, kakršnega bi vsi radi živeli, pa ga ne. Hoja, čist zrak, počitek, primerna prehrana. Pa nič cigarete, nič prave kave, nič tablet proti bolečinam, skratka nobenih škodljivih navad, h katerim sodi tudi nezdrav način življenja, ki je še posebej nevarna. V razvitih deželah, tako pravijo statistike, je malo manj kot polovica ljudi takšnih, da bi zaradi mirno lahko rekli, da so preobitni. Čudno, »kako se na odvečne kilograme privajamo in se nanje celo navadimo.« pravijo zdravniki, »a kako bi se upirali, če bi nam kdo ukazal, naj prenašamo s seboj deset kilogramov več ...«

Višji kot je tvoj pritisk, krajše življenje lahko pričakuješ, to so dokazali Američani. Podobno je z debelostjo. Če si prekoračil svojo težo za 20 odstotkov, pravi neka študija, je smrtnost višja za 30 odstotkov, medtem ko je pri 30 odstotnem prekoračenju višja že kar za 70 odstotkov.

Leto, ki gre h koncu, je svetovna zdravstvena organizacija razglasila za leto boja proti hipertenziji. Pri nas se je ta boj šele začel.

Vesna Marinčič

Hipertenzija

Tiha sovražnica, naprodaj za denar

Petina »civiliziranega« človeštva in pet odstotkov šolarjev ima zvišan krvni pritisk, se pravi več kot 140/90

Največ dojenčkov »pride« v jasli med peto in šesto. Ali tako kalimo njihovo zdravje, skrbimo za čil rod, ki bo krepkejši od našega, ali pa bomo »kriv« zvišanega krvnega pritiska, ki jim ga bodo morda izmerili že na šolskih vratih? Ali bomo oddih ob barvnem televizorju ali v počitniški hišici ali sredi Afrike plačali dvojno? Z denarjem in še z zvišanim krvnim pritiskom? Koliko moči nam v resnici pobere to noro sekanje zmajevskih glav, imenovanih potrošniške želje? Koliko plačujemo za »pobege od tam, kjer smo zamlada pognali korenine? Kakšen davek od nas zahteva obilnejša hrana, če je tolstost samoprispavek? In sol? Ali nam res tudi ta pije zdravje?

V vsakem vprašanju se skriva tudi »plah« odgovor. Zdravniki namreč še niso povsem razkrinkali zvišanega krvnega pritiska ali hipertenzije. V sedemdesetih odstotkih vzroka zanj ne morejo odkriti ali pa enostavno ne vedo, kateri od vzrokov je bistven, tisti, ki je izredna bolezen. »Morda še nimamo dovolj občutljivih diagnostičnih metod.«

Kaj so ugotovili v Beogradu

Zato pa so izračuni tem bolj jasni, nedvoumni in mogočni. Petina človeštva ima bolezen, imenovano hipertenzijo, in ta petina je trdno zasidrana v vseh industrijsko razvitih deželah. Otroci k njej ne štejejo, njih merimo posebej. Zdravniki iz devetnajstih dežel, ki so se srečali na oktobrskem simpoziju o hipertenziji v Herceg Novem, so imeli o najmlajšem rodu enake izkušnje: med otroki, stari od sedem do petnajst let, je pet odstotkov hipertenzivnikov. »Račun« smo imeli priložnost preveriti tudi v naši državi oziroma v Beogradu. Raziskava, ki so jo opravili med šolarji v središču in na obrobju mesta, je morala prvi skupini pripisati k poprečju še pol odstotka, medtem ko je »podeželanom« priznala kar cel odstotek manj bolnikov.

Da si naši otroci vendarle niso pridobili hipertenzije zaradi ranih zimskih ur, dokazujejo podatki, ki pravijo, da je prišlo na vsakih 438 otrok, za katere je veljalo, da

izhajajo iz zdravih družin, samo ducat hipertenzivnikov. Zato pa je bilo toliko slabše z otroki, ki imajo zvišan krvni pritisk že v krvi, se pravi v družini. Na vsakih 21 takšnih »dedičev« je prišlo devet bolnikov.

Bili smo še krepko v osemnajstem stoletju, ko je Stephen Hales prvokrat izmeril krvni pritisk. Pa ne človeku, ampak konju. In tudi ne z aparatom, ampak s stekleno cevčico, ki jo je šele čez sto petdeset let zamenjala naprava z živosrebrnim manometrom, ki nam rabi še danes. Čeprav kaže, da se je vse premalo poslužujemo ...

Ko so se v Švici pred štirimi leti odločili, da bodo kratko in malo zajezili sejemsko prireditve v Baslu in tako mimogrede izmerili krvni pritisk približno 22.000 osebam, so naredili zdravnik (žal jih v borbi z botro smrtjo preradi puščamo na cedilo, kot da je naše zdravje samo njihova stvar) najbrž precej večje kupčijo kot trgovci. Od obiskovalcev sejma jih je imela skoraj petina hipertenzivno in od večne petine jih je bilo 32 odstotkov takih, ki za svojo bolezen niti

Teden solidarnosti z narodi, ki se bore za svobodo in neodvisnost, je postal v Jugoslaviji že tradicionalen. Nekdaj izrazito akcijski teden dobiva, k čemur so največ prispevali mednarodni dogodki, sodelovanje z narodnoosvobodilnimi gibanji in podružbljanje mednarodne politike pri nas, novo vlogo v naši aktivnosti na področju mednarodne solidarnosti. Spreminja se v programirane in širše zastavljene akcije solidarnosti, ki trajajo po več mesecev. Akcije solidarnosti dobivajo tudi vsebinsko čedalje večji pomen. Zahtevajo stalno vodene in organizirane oblike vzgojno-političnega in informativno-propagandnega dela in seznanjanja delovnih ljudi, občanov in predvsem mladih z cilji narodnoosvobodilnih gibanj in na tej osnovi njihovo vključevanje v odločanje, zbiranje in pošiljanje gmotne pomoči.

Stalna aktivnost v akcijah solidarnosti zahteva naš ustvarjalni odnos do gibanja neuvršenih, revolucionarna izročila narodnoosvobodilnega boja in graditev naše samoupravne socialistične demokracije. Tudi v bodoče bomo ohranili teden solidarnosti predvsem zategadelj, da bi ohranili njegovo bogato tradicijo. Pa tudi zaradi potrebe, da bi vsi skupaj odprto in javno ob koncu leta pregledali minulo delo na področju solidarnosti z narodi, ki se borijo za svobodo in neodvisnost, in se dogovorili o prihodnjih akcijah solidarnosti. V tem smislu v letošnjem tednu solidarnosti od 11. do 18. decembra potekajo v naši republiki in Jugoslaviji družbenopolitične aktivnosti in priprave na akcije solidarnosti.

Revolucionarna prisotnost Jugoslavije na mednarodnem prizorišču

Leto 1978 je bilo izredno bogato po mednarodni aktivnosti Jugoslavije in še posebej razumevanju delovnih ljudi in občanov za vključevanje v mednarodna dogajanja. Skoraj ni bilo tedna, da ne bi Jugoslavija izrazila svoje revolucionarne prisotnosti v mednarodnih dogajanjih na področju boja za mir, svobodo in neodvisnost, in to na srečanjih predstavnikov neuvršenih držav, v delu generalne skupščine Združenih narodov, mednarodnemu delavskemu gibanju in na drugih področjih naše mednarodne dejavnosti. Že pred konferenco zunanjih ministrov neuvršenih držav v Beogradu je Jugoslavija odigrala pomembno vlogo v pripravah in delu specialnega zasedanja generalne skupščine OZN o pridobitvi neodvisnosti Namibije. V oblikovanju politike in podpore razvoju narodnoosvobodilnim gibanjem sta delegacija Jugoslavije in s svojim ugodnim zgodovinskim govorom tovariš Tito dal bogat prispevek v korist miru, svobode in neodvisnosti. V zvezi z dekolonizacijo afri-

Solidarnost z narodnoosvobodilnimi gibanji

Zmaga miru in enakopravnosti je v boju zoper imperialistično agresijo

Naša nenehna dejavnost terja tudi ustvarjalen odnos do gibanja izkoriščenih narodov in ljudstev

škega Juga in palestinskim vprašanjem je na tej konferenci prišla do izraza popolna enotnost gibanja neuvršenih. Bil je sprejet dogovor o večji učinkovitosti neuvršenih držav v boju proti imperializmu, kolonializmu, neokolonializmu, rasizmu in apartheidu ter krepitevi koordinacije med neuvršenimi državami in narodnoosvobodilnimi gibanji. Posebej pomembni so bili pozivi organizacij Združenih narodov in varnostnemu svetu z zahtevami, naj se le-ti lotijo učinkovitejših ukrepov za spoštovanje sprejetih resolucij o dekolonizaciji afriškega Juga in palestinskega vprašanja. Izrečena je bila ostra obsodba politike Izreela, Južnoafriške republike in režima bele manjšine v Rodeziji zaradi njihovih protiljudskih in grobih nasprotovanj zoper pridobitev prave neodvisnosti prizadetih narodov v teh deželah.

Neposredno po končani konferenci zunanjih ministrov se nadaljuje aktivnost neuvršenih držav, še posebej Jugoslavije, v razgibanju dejavnosti generalne skupščine OZN. Na svetovni konferenci v boju proti rasizmu in rasni diskriminaciji avgusta v Ženevi se je jugoslovanska delegacija zelo trudila, da bi konferenca dosegla svoj namen. Tovariš Tito se je osebno vključil v delo konference in poslal udeležencem sporočilo z željo, da bi uspešno delali, in opozoril na vse bolj krizno mednarodno situacijo. V delu konference se je potrdila zapletenost vprašanj današnjega časa. Konferenca je bila obremenjena s številnimi protislovji, spori in problemi, ki danes obstajajo po svetu. Nekatere delegacije, večinoma zahodne, so predčasno zapustile delo konference. Ves čas so bili prisotni poizkusi, da bi razbijali enotnost

neuvršenih držav; 33 delegacij ni sodelovalo pri glasovanju sklepnega dokumenta. Vse to nas opozarja na nevarnost nadaljnje zaostrovanja mednarodnih odnosov in na prihodnost, ki bo za mnoge narode na svetu še dolgo izredno težavna in tudi tragična.

Za neodvisno Namibijo, zoper rasistično Rodezijo

Na 33. zasedanju generalne skupščine OZN se je Jugoslavija naprej trudila za uveljavljanje in uresničevanje sklepov gibanja neuvršenih in že sprejetih sklepov OZN glede boja proti kolonializmu in vsem oblikam agresije in izkoriščanja. Naša delegacija je ostro reagirala proti vmešavanju v avtentične interese narodov, ki so jim Združeni narodi priznali pravico do samoodločbe in neodvisnosti na jugu Afrike. Rasistični južnoafriški režim brl bele manjšine s podporo mednarodnega kapitala kar naprej grobo krši sklepe Združenih narodov o pridobitvi neodvisnosti Namibije. Rasistična in kolaboracionistična vladavina v Rodeziji dalje spletarji in prepeljuje pridobitev prave neodvisnosti ljudstva Zimbabve in ne izbira sredstev za poizkuse likvidacije narodnoosvobodilnih gibanj Zimbabve znotraj dežele in njihovih taborišč v sosednjih državah Mozambika in Zambije.

Ob slavnostni proslavi v Ženevi, ob mednarodnem dnevu solidarnosti s palestins-

skim narodom je tovariš Tito s posebnim sporočilom podprl prizadevanje OZN in pravice palestinskega naroda za doseg končnega cilja - nacionalne osvoboditve in pravice do lastne države.

V mednarodnem delavskem gibanju smo pravtako vseskozi poudarjali pomen solidarnosti. Posebej do izraza je prišla naša aktivnost na 11. kongresu ZKJ, ki so se ga udeležile številne delegacije narodnoosvobodilnih gibanj, mlado osvobojenih dežel in neuvršenih držav. Kongres je v razpravi namenil posebno skrb - in tudi v sklepnem dokumentu - vprašanjem pomoči narodnoosvobodilnim gibanjem. Pogovori z delegacijami med kongresom, so prispevali k utrditvi že tradicionalnega in velikega prijateljstva narodov in narodnosti Jugoslavije z narodi, ki bijejo boj za svobodo in neodvisnost. K poglabljanju teh odnosov je prispeval tudi 8. kongres Zveze sindikatov Jugoslavije. Njegovemu delu so pravtako prisostvovalle nekatere delegacije narodnoosvobodilnih gibanj.

Na povabilo zvezne konference SZDL Jugoslavije so obiskale našo državo v letu 1978 delegacije narodnoosvobodilnih gibanj Zimbabve, Namibije, Južnoafriške republike, palestinska osvobodilna organizacija pa delegacije partijskih in parlamentarnih organizacij držav tako imenovane prve bojne črte. Ti obiski so omogočili boljše spoznavanje situacije na področjih, kjer potekajo boji za osvoboditev in ohranitev komaj pridobljene neodvisnosti. Oblikovana so bila skupna stališča in sprejeti dogovori o nadaljnji pomoči Jugoslavije.

Obsežne akcije v šolah, občinah in republikih

Letošnje akcije solidarnosti so nov prispevek k podružbljanju mednarodne politike in še posebej tistega njenega dela, ki se nanaša na politične, moralne in materialne vidike pomoči narodom, ki se še borijo za svobodo in neodvisnost. S tem naši delovni ljudje in občani dajejo poln prispevek uresničevanju principov in akcij neuvršenih držav v boju za nove odnose na svetu. Uspehi v akcijah solidarnosti pomenijo, da ne bomo niti za trenutek odstopili od tako humanih aktivnosti, kot je zbiranje pomoči ljudstvom, ki tako pomoč v svojem boju za svobodo in neodvisnost iz dneva v dan bolj potrebujejo. Naš odnos do narodnoosvobodilnih gibanj smo zapisali tudi v novi ustavi. V njej smo zapisali obveznosti Jugoslavije v mednarodnih odnosih in organizacijah, ki jim pripada. Ustavna dolžnost vseh organov in organizacij in posameznikov je, da se ravnajo po načelih zunanjih politike in mednarodne aktivnosti Jugoslavije ter se zavzemajo za njihovo uresničevanje. Z uveljavljanjem ustave se vsak naš delovni človek sam vključuje v tako mednarodno aktivnost. Sam odloča o vsebini, obliki in obsegu pomoči.

Osnovno vlogo v razvijanju in vodenju širokih političnih akcij solidarnosti je prevzela SZDL kot fronta organiziranih socialističnih sil. V programih akcij solidarnosti, ki jih oblikujejo in koordinirajo zato posebej ustanovljena delovna telesa pri konferencah socialistične zveze, so na prvem mestu vzgojnoizobraževalne, infor-

mativne in politično mobilizacijske aktivnosti. Tako je bilo za spoznavanje narodnoosvobodilnih bojev, položaja na Bližnjem vzhodu in jugu Afrike organiziranih veliko raznih manifestacij solidarnosti, predavanja, razstav, filmskih projekcij, seminarjev, izdaj publikacij ipd. Pri zbiranju sredstev za gmotno pomoč narodnoosvobodilnim gibanjem so bile izredno obsežne akcije v šolah, organizacijah združenega dela, krajevnih skupnostih, v občinah in republikih. Najbolj aktivne v akcijah solidarnosti so bile Zveze prijateljev mladine Slovenije, Zveza pionirjev Slovenije, Zveza socialistične mladine Slovenije, Zveza sindikatov Slovenije, Rdeči križ Slovenije in drugi.

Najbolj delavni so bili pionirji

V SR Sloveniji se je v akcijski program vključilo še več dejavnikov kot prejšnja leta. To je omogočilo, da so posamezne akcije potekale bolj načrtno in bile zaradi tega tudi bolj uspešne. Posebno skrb smo posvetili problemom solidarnosti v predkongresni aktivnosti ZKS. Kakovostno smo povečali vzgojnoizobraževalne akcije med mladino in pionirji. Najbolje so se odrezali pionirji, ki so zbrali 1.500.000 din za nakup šest tisoč šolskih torbic za svoje vrstnike na jugu Afrike in Palestince. Trenutno poteka akcija solidarnosti v sindikatih z zbiranjem finančnih sredstev in proizvodov na podlagi posebne liste, ki so jo posredovala narodnoosvobodilna gibanja. V prodaji je 240.000 voščilnic solidarnosti, katerih sredstva od prodaje so namenjena pomoči narodnoosvobodilnim gibanjem. Motivi na voščilnicah solidarnosti so bili izbrani v dogovoru z galerijo samorastnikov v Trebnjem ob razstavi »Prijateljstvo, mir in svoboda za ljudi vsega sveta«. Tudi v Sloveniji smo bili gostitelji nekaterih predstavnikov narodnoosvobodilnih gibanj. V Ljubljani so se zdravili borci invalidi iz Angole in šolali borci patriotične fronte Zimbabve.

Še bi lahko naštevali izraze solidarnosti z narodnoosvobodilnimi gibanji in žrtvami imperialistične agresije. Delovni ljudje in občani, še posebej mladi, se zavzeto in humano odzivajo akcijam solidarnosti. Boj za popolno dekolonizacijo, ukinitve rasizma in apartheida in drugih oblik imperialistične agresije bo izredno hud in dolgotrajen. Do pravega miru in enakopravnosti na svetu pa bomo prišli toliko prej, kolikor bolj bomo mi sami in z nami vse svobodoljubne sile sveta bolj solidarne, bolj v sredini dogajanj in naporov za zmago miru in enakopravnosti narodov ter bodo bolj učinkovito tudi gmotno podpirali boj narodov za svobodo in neodvisnost.

Jože Božič

Leon Schwartzberg, Pierre Vianson Ponté - Kako spreminiti smrt

Šestnajst, žal, resničnih zgodb

Trpljenje

Avtorja našega novega podlistka sta zdravnik, specialist za raka, in novinar. Kancerolog pripoveduje o tistem, kar vidi, kar čuti, kar doživlja vsak dan: o boleznih, trpljenju, o smrti. Novinar opazuje zdravnika in bolnike, trpljenje in tudi smrt, kot bi to počel vsak izmed nas: spoštljivo in z grozo, obupano in preplazeno. Zdravnik in novinar se v tej knjigi ne pogovarjata med seboj, pač pa izmenoma pišeta o tistem, kar ju tišči, in vselej to povesta naravnost, mogoče včasih celo kruto, vedno pa iskreno in brez slepomiščenja.

Podobno, kot se je spremenilo življenje, kot se spreminja življenje, tako se je

spremenila tudi smrt in se še naprej spreminja, pravita avtorja. Spremenilo se je trpljenje, spreminila se je bolezen, spreminila pa sta se tudi medicina in zdravje. Seveda, treba je živeti, treba je vztrajati na svoji poti, ko da ne bomo nikdar umrli, kako bi sicer sploh živeli? Toda to še ni razlog, da bi mižali, molčali, da bi si mašili ušesa. Tudi o boleznih, zdravljenju in smrti je treba govoriti.

Živelo življenje, smrt smrti! Tako je pravita avtorja, toda kaj ko smrt vendarle obstaja. Zato je treba govoriti tudi o njej. Bolje je vedeti, kot trpeti, bolje je vedeti, preden se začne trpljenje.

Koliko je ljudi, ki predlagajo, ki se ponujajo, da bi spreminili življenje? Zakaj nam nihče ne predlaga, da bi spreminili smrt? Tako avtorja.

Leon Schwartzberg je univerzitetni profesor in znani francoski kancerolog. Med drugim je leta 1958 vodil zdravniško ekipo, ki je zdravila in tudi ozdravila jugoslovanske atomiste, žrtve zarčenja v Vinči. Pierre Vianson-Ponté pa je predvsem znan kot politični novinar - med drugim je tudi eden izmed vodilnih urednikov uglednega francoskega dnevnika »Le Monde« - in kot publicist, avtor številnih knjig.

in ki je prihranjeno prav za takšno, poslednje obdobje. Dovolili so ji celo, da je potopila izmučeno telo v sinjvo vodo.

V Parizu se vrne zadovoljna, toda že čez nekaj dni ne more več iz postelje. Nekega jutra se zbudi s kašljem in potem jo ta kašelj, trgajoč in odsekan, med katerim tudi bruhajo kri, muči vse do noči. Zdravnik, ki so ga poklicali, ponoči tvega in jo nekoliko pomiri z morfijem in pomirili proti kašlju. Avrelija zaspi. Tedaj v dnevni sobi, kjer je vse polno kozarcev in krožnikov, dokazov bedenja vse družine, zdravnik poskusa prepričati starša in starega očeta, da bi bilo najbolje, če bi otroka pustili spati, se pravi, če bi prepregli, da bi se zbudil. Najprej vsi odklonijo. Težko je sprejeti kaj takega, ko je to edini otrok; kako se sprizajnuti z mislijo, da ga ne bodo nikdar več slišali reči »mama«, da ne bodo nikdar več videli, kako se bodo odprle njegove oči.

Toda ko slepeča svetloba in bolečina dneva preženeta molčečo in turbno noč, zmaga zdravnikovo mnenje. In prav stari oče, ki je imel mogoče še najbolj rad otroka, se prvi sprizajni z mislijo, da se je treba

dokončno posloviti od tega otroštva, ki je tako in tako za vselej izgubljen. Avrelija dajejo vsakih šest ur morfij in po tridesetih urah še poslednjic sopeče izdihne, ne da bi se sploh zbudila.

Toda kljub vsemu je imela pred tem še toliko časa, da je dala zdravniku, posvem nepotrebnemu in nekorištnemu, še poslednjjo podobo miru in sreče: lončeno golobico, ki jo je prinesla iz Saint-Paul-de-Vencea.

Oči, zaljubljene v slikarstvo

Annette ima 35 let. Rak na dojki, ki so ga operirali pred dvema letoma, se je spet pojavil. S kemičnim zdravljenjem so zmanjšali poškodbe in za kratak čas so skoraj povsem izgubile. Toda ona ve. Ona ve in njen moč ve, da so njeni dnevi šteti. Vendar, zelo rada ima neko mesto in rada bi ga še enkrat videla: New York. Mož jo pelje tja. Ko se vrne, živi skoraj povsem normalno. Toda šest mesecev nato se njeno stanje spet poslabša. Bolj in bolj je utrujena.

Na svetu pa je še neko mesto, o katerem nenehno sanjari, ki pa ga sploh še ni videla: Firence. Ko mož zve za željo, pohiti pokazati očem, zaljubljenim in slikarstvu in kiparstvu, Giottovo zvonike, Michelangelo Pietà in freske Fra Angelica. Ko se Annette vrne v Pariz, mora naravnost v bolnišnico. Zaradi zatekle, zmaličene in boleče roke, se raje drži postelje. Morajo jo pomiriti.

Nekega večera, kmalu po sončnem zahodu je po nekaj urah spanja zagledala na nočni omarici cvetje, ki ga je razporedila roka nekega prijatelja slikarja, ki jo je obiskal popoldne med spanjem. Z rokami, ki oblikujejo obraze sodobnikov, dokler jih čudovit in dokončno ne razoblikujejo, je slikar iz rož sestavil nekaj besed: »Mala Annette še spi, pridem kasneje«. Tako je bil tudi zadnji Anettin obisk takšen, kot si je želela: obiskal jo je človek, ki zna gledati. Nikdar več se ne bo zbudila.

Ustavimo vse, pomirimo jo

Bella je kraljica svetovljanskega Pariza. Lepa, vedra, elegantna, in kljub štiridesetim letom je še vedno videti kot dekle. Da, ima »značaj mladega dekleta«. Skrivnostna je. Te besede bodo mogoče razpuščile najbolj vnete zagovornike enakopravnosti (dolgolasec in kratkolasec obeh spolov). Toda mar ni ta njen deklešči značaj kratko malo odprto do sveta otroštva, ki ga skoraj ni več, ki pa je kljub vsemu še kar naprej povsod navzoč, le nekakšno svojevrstna, radostna in tragična nasliedenost nad lepoto sveta in njegovim začudenjem, ki iz nekoga naredi bolj pogumnega človeka, kot je večina drugih ljudi? Prav zaradi tega je Bellin nasmeh skoraj sinji.

Bella je zakašljala na jesen, pa sploh ni bila pozorna na to, lepo se je poveselila čez novoletne praznike in v bolnišnico je prišla šele spomladi: na kliniko za pljučne bolezni. Biopsija, bronhoskopija, rentgenska slikanja: na pljučih ima zločesto novotvoro. Vrne se živet domov v Parizu. Precej zapleten mož, skoraj nora mati, desetletna hči, prijazna sestra, prava sestra, zveste prijateljice, od katerih so nekatere res čudovite.

Bello začno zdraviti na domu. In potem dvakrat poslabšanje: občasne strahotne bolečine v levem kolenu in težave pri govorjenju. Bolečine v kolenu pripisejo išijas, za težave pri govoru pa se spomnijo nekaterih že pozabljenih podobnih težav, tako ni treba biti nikomur prevet v skrbah. Bellina edina želja: da bi se kar najhitreje preselila v majhno hišo, ki jo ima na jugu. In tako junija odpotuje proti soncu, proti petju črčkov, proti sinji vodi bazena, skritega med cvetjem in zelenjem. Kemoterapija nekoliko zboljša njeno stanje. Ob njej je ves čas bolničarka, vsak dan jo obiskuje krajevni zdravnik, nekajkrat jo pride pregledat tudi zdravnik, ki jo je zdravil v Parizu, tako da je mogoče natančno spremljati razvoj bolezni. Za Bello skrbijo, jo razvijajo: ob njej je njena najboljša

prijateljica: stara kuharica in sobarica pa sta nenehno na preži, pozorni, ljubeči.

Bella vstaja, kdaj pa kdaj se tudi kopa v bazenu, toda večji del dneva kljub temu preživi v postelji. Koleno jo čedalje bolj boli. Zdravila komaj da še lahko nekoliko ublažijo bolečine. Potem se nekega dne stanje še poslabša. Odpeljejo jo v Nice, kjer ji obsevajo pljuča in koleno. Pokličejo na posvet druge zdravnice, slovitega španjskega kirurga in nekega pariškega splošnega zdravnika. Oba lahko je potrdita, da ni pomoči. Njena mati, ki veruje v nadnaravne moči nekaterih ljudi, ji pošlje tudi nekega gasilca iz londonskega predmestja. Možno naj bi bil v izbranih trenutkih reinkarnacija nekega zdravnika, ki je umrl v prejšnjem stoletju, nekega doktorja Langa. Prav zato naj bi gasilec, kot trdijo, lahko »operiral« bolnike od zunaj, že s tem, da položi nanje svoje roke, ki se v hipu spremenijo v transludne kirurške nože. Gasilca napove tristranski slavospev v reviji »Paris-match«, potem pa navsezadnje prispe v spremstvu mlade pomočnice, ki ni niti bolničarka niti zdravnica. Po obveznem sproščujočem kopanju v tišini operira telo bolnice in se vrne v domovino. Bella se le smeje, srečna, da je lahko zadovoljila mater.

Poletja je konec, začenja se jesen, bolečine so čedalje hujše. Bella se le s težavo vrne v Pariz, v stanovanje.

Kaj storiti? Družinski posvet. Več zdravnikov. Eden izmed njih je preudaren in jasnoviden: »Ko že ničesar več ne moremo storiti, ustavimo vse, pomirimo jo.« Neki drugi zdravnik, tisti, za katerega je žena nekega neozdravljivega bolnika nekoč rekla, da je »borec«, človek, ki se nikdar ne vda, predlaga: »Kaj pa če bi še enkrat poskusili z novo povezano terapijo, vendar brez pretiravanja, brez novih muk zanjo?« Tudi mlada bolničarka, ki skrbi za Bello, ne ve, kaj bi bilo bolje. Vsekakor pa bo storila tisto, za kar se bodo odločili zdravniki. Nagiba se sicer na stran prvega zdravnika, tistega, ki hoče »vse ustaviti«, toda vseč ji je tudi drugi, tisti, za katerega pravi, da je borec.

Možu ničesar ne povedo.

Bello kot biljko brez lastne volje vnovič podvržejo zdravljenju, ki mu barbarsko pravijo »kemoterapija«, ker pri takem zdravljenju s kemičnimi zdravili poskušajo uničiti rakave celice. Belli gre na bolje, zdaj že lahko spet govori, pri zavesti je, lahko sedi, gleda televizijo, ne boli jo več tako hudo. Hoče videti hčerko, veseli se njenega vsakodnevne obiska, rada se pogovarja s svojo sestro. Presenečenemu možu šele zdaj povedo za novo zdravilno kuro.

Toda Bellino stanje se vnovič poslabša: ali naj se še enkrat lotijo zdravljenja, ki je bilo videti kar koristno, ali naj končno priznajo, da so premagani? Ali naj še enkrat stavijo na pogum bolnice in na njeno voljo do življenja ali naj priznajo svojo nemoč? Zdravnik na vsem lepem spet zau-

pa v svojo moč in se odloči, da bo še enkrat poskusil.

Pa nova kura prav nič ne pomaga. Medtem ko je zdravnik na nekem kongresu na po-deželju, Bella nekega jutra umre, začudena, ne da bi izgovorila veliko boleče vprašanje, na katerega ji tudi bolničarka ne bi znala odgovoriti. Dekle, ki je počasi tudi samo začelo verjeti, da bo Bella preživel, bo kasneje očitalo zdravniku: »Niti toliko časa nisem imela, da bi ji povedala, kako rada jo imam...«

Tako sem si želela doživeti teh petdeset let

Monika ima 43 let. Poročena je z zelo znanim karikaturnikom. Srečen zakon. Na vsem lepem pa se prikaže na prsih, na levi strani nekakšna bula, zaradi katere postane dojka rdeča, napeta in boleča. Gre se posvetovati s svojimi ginekologom. Diagnosta je kot na dlani: akuten rak na dojki. Toda za vsak primer kljub jasni diagnozi še slikajo prvi vzorec majhen, toda dovolj velik vzorec tkiva. Prva diagnoza je potrjena. Monika vpraša za mnenje svojega stalnega zdravnika - takim včasih pravimo tudi »družinski zdravnik« - se pravi človeka, ki ga lahko ob vsakem času pokličemo na pomoč, kateremu lahko vse zaupamo, kateremu lahko povemo svoje pomisleke in bojzani, kateremu se lahko brez sramu pokažejo takšni, kot smo v resnici, skratka zdravnika tiste redke in izginjajoče vrste, ki nikdar ne obsoja svojih bolnikov, ki jih le poslušati in razume, tega večnega bojevnika brez uniforme, ki se nenehno bojuje za zdravje.

Zdravnik svetuje Moniki, naj gre na pregled k nekemu kirurgu. Takoj gre k njemu, toda kirurg noče operirati: operacija je neizvedljiva, hkrati pa bi bila prevarna. Neizvedljiva, saj bi zarez v tako vneto žlezo skoraj gotovo pospešil širjenje bolezni. Prevarna pa zato, ker se taka vrsta raka tako in tako razširi po vsem telesu v slabem letu in ubije bolnika v manj kot dveh letih. Zato Moniki svetujejo radiolog in obsevanja. »Koliko časa?«

»Pet dni na teden in tako šest tednov. Potem pa bomo videli.«

Ko je kura obsevanja končana, pokličejo na posvet še nekega kancerologa, petega zdravnika v dveh mesecih.

Tako imajo pri Moniki nekega popoldneva svojevrstnega »sestanek na vrhu«. Štirje so: družinski zdravnik, kirurg, ki povsem upravičeno ni hotel operirati, radioterapevt, ki upa, da mu je uspelo požgati vse rakaste celice, in specialist kancerolog. Pretehtali naj bi, kako uspešno je bilo zdravljenje dotlej, in se dogovorili, kaj vse bi bilo treba še storiti, da bi prepričali morebitno širjenje bolezni. Ker je operacija še naprej izključena - sicer pa je tudi Monika nad vse zadovoljna, da je lahko ohranila dojko - in ker gre hkrati zdaj predvsem za nevarnost pred metastazami, lahko bolnici pomagajo le z zdravili. Tako

Ali se približujemo četrti vesoljski katastrofi?

Drvimo v oblak zvezdnega prahu

Štiri vrste vesoljskih katastrof – Zakaj so izumrli dinosavri – Žarčenja in njih učinki

Ob eksploziji supernove (prva katastrofa v vesolju) je najbrž nastalo Sonce. Izžarevanje zvezd je lahko uničilo vsa morebitna življenja na drugih planetih. Sončne erupcije so morda pospešile razvoj vrst. Danes so zaznavna prva znamenja četrte katastrofe v vesolju: vstop Sonca v oblak (vesoljskega) prahu, kar lahko povzroči veliki ledenitevi. Tako se začne besedilo, ki ga je za decembrsko številko časopisa Science et Vie napisal Charles-Noël Martin.

Zdi se, da visi nad Zemljo novo obdobje mraza, morda nova zaledenitev. Če nekaj desetletij pada povprečna temperatura. Ledeniki, ki so se v obdobju 1870 do 1950 krčili ali pa popolnoma izgini, se zdaj večajo ali pa so se znova pojavili.

Nova ohladitev

Med vsemi možnimi vzroki za to ohladitev je en vzrok čisto astronomske narave: sončni sistem potuje skozi oblak (popolnoma neviden našim očem) zvezdnega prahu. Ta, čisto nič domišljajska možnost – kaže, da so jo francoska opazovanja potrdila – nas opozarja, da skriva vesolje v sebi več možnosti, da se naša Zemlja poškodeva. Te možnosti bi utegnile biti za Zemljo, »tako majhno in krhko«, katastrofalne.

Katastrofe te vrste imajo lahko dva izvora:

- lokalnega in medplanetarnega: bodi veličanske sončne izbovine, bodi poslabšanje v ciklični aktivnosti Sonca. Ali pa trčenje velikanskih meteoritov, kar bi lahko prevrglo magnetno polje.

- galaktičnega: recimo eksplozija nove ali supernove, ki bi bila tako blizu kot nenadno žarčenje delcev. Ali pa, da bi sončni sistem šel skozi oblak medzvezdnega prahu.

Te štiri vrste katalizirane lahko trajajo nekaj trenutkov (meteorit), nekaj ur (izbovine), nekaj dni (supernova in nenadno žarčenje). Ali pa več tisoč let (zvezdni prah). Ta zadnja možnost je najbolj verjetna. Še več. Ta zadnji pojav se je prav gotovo že nekajkrat zgodil – mogoče se dogaja tudi sedaj – medtem ko so drugi

pojavi izključno domnevni in niso pustili za seboj nobene sledi, na podlagi katere bi mogli z opazovanji sklepati, da so se res zgodili.

Da bi lahko sodili o razsežnosti teh pojavov v prostoru in času, jih je treba presaditi v razsežnosti vesolja. Kozmos je neizmerno dolgo. Sto in sto milijonov svetlobnih let, ki so orientacijske točke za širjenje galaksije, je treba dodati milijarde svetlobnih let, da bi si lahko predstavljali njeno nastajanje in obdobja njenega razvoja.

Zemlja, Sonce, sončni sistem, vse je del materialnega sistema, galaksije. Njihov razvoj pa se odvíja v ogromni praznini, in to že neizmerno dolgo. Sto in sto milijonov svetlobnih let, ki so orientacijske točke za širjenje galaksije, je treba dodati milijarde svetlobnih let, da bi si lahko predstavljali njeno nastajanje in obdobja njenega razvoja.

Vesoljska razsežnost časa

Nekaj številki bi lahko rabilo za orientacijsko točko na lestvici vesoljskega časa, v katerega sodijo možne vesoljske katastrofe.

- Galaksija najbrž obstaja 10 do 12 milijard let.

- Sonce je končni nasledek dveh ali treh zaporednih sintez v zvezdah pred njim, ki so se razbiliti v prah. Sonce je nastalo iz prašnih gnot po eksploziji supernove pred petimi milijardami let.

- Zemlja in drugi planeti iz prašnih kondenzacij proto-sonca pred 4,6 milijarde leti.

- Zemeljska skorja se je rodila pred 3,8 milijarde leti, medtem ko se je skorja Lune strdila prej (pred 4,6 milijarde leti), očitno zato, ker je njena gmota manjša.

- Življenje na Zemlji se je pojavilo v istem času kot trdna zemeljska skorja. Življenje v morju pa najbrž pred 3 ali 3,4 milijarde let.

- V obdobju teh treh milijard let so se vrstili kontinentalni premiki. Za obdobje dveh milijard let ni mogoče najti nobenih sledov zaradi erozije, ki »obdelala« pogorja, kakršno so Alpe, v sto milijonih let.

Biologija in etika

Novi pogledi na staranje in smrt

V biološkem jeziku bi lahko rekli, da je življenje spomin in pričakovanje, namenjeno prihodnosti

V zbirki *Actual* je pri UNESCO v Parizu pred kratkim izšla knjiga z naslovom *Biologija in etika*, v kateri je prof. Bruno Ribes, direktor revije *«Etudes»* iz Pariza, povzel osrednje misli in pobude, ki so jih izrekli številni udeleženci mednarodnega znanstvenega posvetovanja UNESCO v Varni. Biologi in moralisti iz vseh delov sveta so razpravljali predvsem o nujnosti nove etike, ki bi bila prilagojena vprašanjem, kakršno narekuje sodobni napredek znanosti in tehnike. Sinteza teh stališč, ki naj bi tudi vplivala na prihodnje programsko usmeritev UNESCO na področju znanosti in etike, seveda še ne predstavlja nobenih sprejetih stališč UNESCO, ampak samo spodbudo za nadaljnje razprave. Iz te knjige zato tudi brez komentarja povzemamo začetni in končni odlomek iz poglavja »Staranje in smrt«.

Nadaljevanje in kakovost življenja

Življenje, natančneje – spolno življenje, vsebuje v sebi tudi pojem smrti. Smrt se pravzaprav oglašuje celo kot potreba za to, da drugi preživijo. Gre za obnovo in prilagoditev vrste, zakaj prevelika naseljenost bi utegnila skrbeti vire tako, da bi prišlo do podhranjenosti ljudi. Razen tega je potomstvo starejših ljudi, ki se ne nahaajo razpoloževati, veliko bolj krhko, manj prilagodljivo, kot so otroci mladih. Iz teh vidikov, zlasti pa glede na razvojne sposobnosti, je smrt za vrsto lahko celo blagodejna. Bivanje posameznika se podreja bi-

vanju velikega števila prihodnjih rodov. Gre za to, da se človek prehliti, preden ga prehitijo, in da tako je. Na ta način smrt vstopa v sam genetični program.

Sovjetski profesor Bezrukov je v Varni izjavil: »Upanje življenja je značilna poteza človeške vrste. To nakazuje, da je povezava med staranjem in spremembami v genetičnem ustroju celice. V tem pogledu ločimo dve teoriji: a) staranje izhaja iz genetskega programa in obstaja v kvantitativnih in kvalitativnih spremembah genetskega ustroja, ki se razvijajo v smislu rednega postopka; b) staranje je rezultat rednega postopka; ki nastajajo v genetskem ustroju med življenjem organizma in izvira iz napak, nakopičenih v tako imenovani molekuli DNK. Tisti, ki uveljavljajo prvo teorijo, menijo, da staranje, po vzgledu morfogeneze in embriogeneze, ki ju kontrolirajo geni, uravnava nekakšna genetična ura. Privrženci druge teorije pa pojasnjujejo staranje v smislu posamičnih primerov, kot so spontana preoblikovanja, korenite akcije in interakcije, bodisi različni fizični razlogi, vključno vpliv številnih metabolitov, fizičnih in kemičnih sprememb ter številnih fizičnih in kemičnih sprememb v protoplazmi. Staranje se potemtakem kaže kot kompleksen proces, ki vsebuje hkrati programirane spremembe in metabolizme.«

Ko je obdelal različne spremembe v organizmu, je prof. Bezrukov opozoril, da vsaka med temi spremembami predstavlja celoto učinka in razloga. En sam razlog ali en posamični mehanizem nikakor ne pojasnjuje zelo zapletene in osnovne celovitosti staranja.

- Organizirano živalsko življenje v vodi je staro 800 milijonov let, v vsakem primeru pa manj kot milijardo let.

Te številke bodo za orientacijo na lestvici vesoljskega časa, se pravi za obdobje, v katero lahko postavimo vesoljske katastrofe.

V teh brezmejnih časovnih intervalih je bil sončni sistem prav gotovo v drugačnih fizikalnih razmerah, kot jih poznamo danes. To je predvsem: napetost in zmes atmosfere, povprečna temperatura med 10 in 30 stopinjami, pritisk in temperatura, ki omogočata obstoj vode v tekočem stanju in obstoj pare, zadosti močno sončno sevanje, ki daje energijo, in, končno, skoraj popolna odsotnost ionskega sevanja, ki ga sprošča pritok delcev iz prostora.

Če bi sevanje iz dežja delcev in gama sevanje seglo do vodne gladine morij in bi doze tega sevanja dosegle 1.000 radov, bi to uničilo vse višje oblike življenja. Žuželke lahko sprejmejo tisočkrat več žarkov kot sesalci, ne da bi jim to škodovalo. Po drugi strani pa je nekaj metrov »debel« vodna gladina zanesljivo ščit pred sevanjem. Iz tega lahko sklepamo: če bi Zemlja močno začrnila, bi to žarčenje uničilo živalsko in rastlinsko življenje na zemeljski površini. Ohranil bi se le svet žuželk (pozneje bi tudi izumrl, ker ne bi bilo rastlinskega življenja), v morskih globlinah pa bi se ohranile ribe in alge. Zemlja bi se tako povrnila k svojemu prvotnemu stanju, ko je obstajalo samo življenje v vodi.

Kakšni so lahko izvori takšnega sevanja? Najprej: eksplozija zvezde supernova na lokalnem območju, v bližini tistega območja, v katerem se razvija sončni sistem.

Supernova

Supernova – znova povejmo, da je to zvezda, z dvakrat ali trikrat večjo maso kot Sonce – katere osrednji termonuklearni ciklusi hipoma sintetizirajo elemente, začeni z železom, kateremu odvzamejo helij, ki se je nakopičil v njem v vodikovem ciklusu. Ta proces se v hipu konča v imploziji (hitro porušenje votlega telesa zaradi premočnega zunanega pritiska) osrednjega dela, ki se zruši vase in v nekaj sekun-

dah sprosti fantastično energijo: enako energiji, ki jo odda Sonce v sto milijonih let. Skoraj vse ohišje zvezde je odpihne- no. Sferična lupina, ki vsebuje 95 odstotkov prvotne zvezde, je vržena v prostor in se izgubi v praznini. Osrednji nuklearni ciklusi sprostijo v trenutku eksplozije – to traja nekaj dni – občutno gama sevanje ter svetlobne valove, prave svetlobne bliskavice, v razsežnosti galaksije. Prav to svetlobno izžarevanje omogoča odkritje in proučevanje supernove, kadar kakšna eksplozira v galaksiji, ki je blizu Rimski cesti.

Pri proučevanju plohe zvezdnega prahu in pri proučevanju žarčenja, ki ga oddaja kaka supernova, ugotovimo, da vse zvezde in njihovi verjetni planeti, ki so v območju polmera sto svetlobnih let, prejemajo občutno dozo ionskih žarkov. Učinki tega žarčenja so pomembni še v polmeru tisoč svetlobnih let, ne dosežejo pa smrtno nevarne doze (od 500 do 1.000 radov). V območju, katerega polmer je 1.000 svetlobnih let, se preobraža na deset tisoč zvezd. Zakaj se ne bi sem ter tja tudi kaka supernova?

Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, je treba imeti predstavo o frekvenci take vrste dogajanja: v celotnem sistemu, kakršen je galaksija, ki jo sestavlja sto milijard zvezd, se pojavi ena supernova v stoletju. Močnejši snopi žarčenja, sposobnega, da uniči vse živo na Zemlji, ki jih sprosti supernova, ki je eksploziral sto svetlobnih let daleč od nas, se v načelu pojavijo v zaporedju ene ali dveh milijard let. To je torej zelo redek pojav. Saj tudi mora biti redek, kajti življenje – pisano z veliko začetnico – na naši Zemlji je staro tri milijarde let.

Vesoljske cone možnega življenja

Do super izgorevanj prihaja morda vsakih deset milijonov let. To izgorevanje učinkuje na daljšavo 10 ali 20 tisoč svetlobnih let (Sonce je oddaljeno od jedra 40.000 svetlobnih let). Tak pogled na stvari – za sedaj je še zelo hipotetičen – bi imel izredno pomembne posledice na našo predstavo o življenju v vesolju, če bi se pokazalo, da je pravilen: vsaka galaksija, vključno z našo, ima nemara osrednje območje, oddaljeno 10 do 20 tisoč svetlobnih let od jedra. V teh območjih življenje ni mogoče zaradi bliskavic iz centra, ki sterilizirajo s svojo visoko frekvenco vsak zametek biološke organiziranosti. Samo obrbne cone, oddaljene 30 tisoč svetlobnih let od jedra, bi lahko dajale zavetje življenju, ker so na varnem pred erupcijami iz centra. Ta novi pogled bo odslej nedvomno imel svojo težo pri vseh raziskavah in razglabljanjih o tem, na katerih planetih bi utegnile biti življenja in razum.

Tretji vir katastrofalnega žarčenja je žarčenje zvezde, ki je čisto blizu in ki je sposobna poslati na Zemljo plamen zvezdnatih delcev in žarke gama. Taka zvezda bi lahko bilo tudi Sonce.

Seveda, Sonce se nam zdi zelo razsodno in zelo stabilno, ko gre za njegovo žarčenje. Toda, ali smo prepričani, da med njegovimi erupcijami ne bo nikoli prostora za veliko bolj intenzivno žarčenje? Mar se res ne more pripetiti, da bi ogromne izbovine odposlale veliko močnejši tok elektricni-

nabitih delcev (protoni, elektroni) in veliko močnejši tok žarkov X in gama? Učinke takšnega bombardiranja je mogoče kvalitativno opredeliti: delno ali popolnoma bi bila od zunaj uničena zaščitna plast ozona (triatomski kisik), ki nas v višini med 20 in 30 kilometri varuje pred ultravijoličnimi sončnimi žarki.

Delci, ki jih oddaja Sonce, vsebujejo energijo nekaj milijonov elektronvoltov, kar je veliko premalo, da bi prodrl v atmosfero. Absorbirajo jih prvi kilometri zraka, čeprav je 50 kilometrov visoko zelo razredčen.

Če pa bi izredna erupcija na Soncu dala tem delcem energijo, enako energiji primarnega kozmičnega žarčenja, bi ti delci lahko prebili vso atmosfero in dosegli tla na Zemlji. Zdaj pridejo do nas samo drugotni delci, ki nastanejo v višini 50 kilometrov iz prvotnih kozmičnih delcev (skozi našo glavo gre vsako sekundo pet drugotnih delcev).

Kaj bodo »povedali« vzorci z Lune?

Sedaj poskušajo na vzorcih, ki jih je Apollo prinesel z Lune, odkriti znamenja takih gigantskih erupcij. Posledice bi utegnile biti take, ki nosijo v sebi spremembo. Mar niso taka žarčenja v različnih obdobjih pospešila razvoja različnih vrst? Žarčenje skoraj vedno povzroča škodljive spremembe, so pa tudi taka žarčenja, ki priključijo v življenje nove vrste. Nenehno žarčenje bi seveda škodljivo vplivalo na življenje. In obratno. Šibke, občasne doze žarčenja lahko prispevajo k evoluciji. Na pojav sevanja Zemlje od zunaj se veže še drug pojav: inverzija zemeljskega magnetnega polja. V dvesto milijonih let se je magnetno polje sever-jug izničilo in spremenilo smer v jug-sever. To se je zgodilo vsaj desetkrat. Pred milijonom let, ko je še obstajal človek, se je magnetno polje izničevalo 20.000 let. Na to inverzijo so opozorili Japonci, ko so iz velikih oceanskih globlin vzeli usedline in jih analizirali.

Važna posledica trenutne izginitve magnetnega polja se kaže na ravni kozmičnega sevanja, na ravni delcev sončnega vetra in na ravni sončnih erupcij. Delcev, ki drvijo proti Zemlji, magnetno polje nič več ne odvrača in jim ne spreminja smeri. Ob magnetnem polju se ti delci razvrščajo po magnetnih silnicah in se potem odbijajo proti visokim zemljepisnim širinam (severni polarni sij). Če pa bi se magnetno polje izničilo, bi ti delci direktno bombardirali Zemljo, ki bi ostala brez zaščite, z vsemi že prej opisanimi uničujočimi učinki na ozon.

Ti magnetni preobrati, ki se niso pojasnjeni, utegnijo izvirati iz neke druge, predhodne katastrofe, ki jih je sprožila. Dr. J. Pohl iz splošnega geofizikalnega inštituta v Münchnu je vzpostavil korelacijo med treskom gigantskih meteoritov – ki brizgajo tektite – in med zrušenjem magnetnega polja. Tresk v vdrtu zemeljske skorje seže v globoke zemeljske plasti prav do jedra in najbrž povzroči preobrat v učinku dinamika – kako, še ni znano – ki ustvarja magnetno polje osrednjega železovega jedra.

Sedaj pa si oglejmo popolnoma drugačno vrsto »katastrofe«: tisto, ki nastane, ko sončni sistem prodre v oblak medzvezdnega prahu.

razširjanje vrste samo, če se tudi okolje zaveda, da bo v svojem času izginito. V tej perspektivi se nam vsiljujejo tri ugotovitve.

1. Treba se je vprašati o logiki družbe, ki ne deli svoje udeležbe v smrti, ampak poizkuša, da bi jo izločila ali postavila zunaj družbenega kroga, kajti s tem odkriva, da ne pozna osnovnih dimenzij svoje lastne dinamike. Dejansko tako gledanje prevladuje v zahodnih deželah. Druge kulture ali religije, zlasti afriške in azijske, veliko bolj vključujejo smrt v pojem življenja. Ne bi kazalo na tem mestu analizirati razlogov za to desocializacijo smrti, kakršni smo pričali v Evropi že od grško-latinske in krščanske antike, in ki je nedavno dobila še več razmaha v tako imenovani potrošniški družbi. Vselej se trudi, da bi smrti oddelil, da bi jo predstavili kot neko pomankljivost, da bi jo prisilili k molčanju ali da bi jo celo izključili, da bi jo naredili čim bolj tesnobno, kar seveda povzroča številne nevrose in kar vpliva na psihično in fizično ravnanje ljudi. Po drugi strani to posredno navaja tudi zdravnik v praksi, da se zagrizeno lotevajo terapevtskih postopkov za vsako ceno. Treba bi bilo globoko preobrniti mentaliteto in pripraviti naše sodobnike na biološko nujnost smrti. Samo tako bodo lahko naše generacije sposobne soočiti se tudi z novo odgovornostjo, ki se jim bo vse bolj in bolj vsiljevala: da človeku pustijo umreti.

2. Da bi tako odgovornost lahko prevzeli, pa je treba, da se vsak posameznik pozna in da sam prizna, da lahko svoje, lastne kakovosti uporabi po odhodu prednikov, da pa bo sam šel isto pot. Samo s takim spoznanjem bo človek lahko zavestno pustil človeka umreti, kajti tako odločitev bi bila nečloveška, če se ne bi tudi sam čutil obvezanega v isti smeri v odnosu do svojega lastnega umiranja. Dopustiti človeku, da umre, nujno tudi zahteva, da se vsak čuti sam za partnerja smrti, kajti kot življenje, tako je tudi smrt vselej enkratna. Zato prihajamo znova do pobude: smrt bi morala biti integrirana; ne samo kot »poginiti«, ampak tudi kot »umreti«, se pravi kot dogajanje med dvema.

Če bi bilo tako, bi nedvomno pomirili svojo globoko nenaklonjenost, kadar govorimo o tem, da bi bila naša usoda odvisna od drugih. Če dobro premislimo, ni večje sramote, ako pustimo človeku, da v nekem trenutku umre, kot pa da posameznika oropamo za njegovo smrt in ga prisilimo, da ne umre. Morda bomo nekega dne spoznali, da ni manj častno za človeka tudi

Oblaki zvezdnega prahu in njih gostota

Prah, ki lebdi med Soncem in Zemljo, nujno zmanjšuje kvantiteto (na Zemlji) prejete svetlobe in toplote. Če je gostota oblaka nizka (100 atom/cm³) ali povprečna (1.000 atom/cm³), bo zmanjšanje količine prejete svetlobe zadostovalo, da se zmanjša povprečna temperatura na površini Zemlje in da se s tem povzroči majhna – ali velika – zaledenitev, odvisno od primera od primera. Če je gostota oblaka še večja, recimo 10.000 atom/cm³, bo Sonce odstranilo materijo, ki jo je srečevalo v deset tisočih svetlobnih let, in bo za toliko povečalo svojo maso, kar bo imelo za posledico, da se bodo spremenili termonuklearni ciklusi glede na delež novih elementov. Njegovo sevanje se bo povečalo in nastala bo teka med zamrzitvijo zaradi učinkovanja filtra in med povečanjem temperature zaradi povečanega sevanja s tem, da to slednje utegne prevladati.

Težko je torej natančno izračunati evolucijo zvezdno-planetnega sistema, ko le-ta stopi v oblak medzvezdnega prahu: vse je odvisno od gostote oblaka in od njegove vesoljske razsežnosti. Oblak, ki meri sto svetlobnih let, prečka zvezdno-planetni sistem v milijonu let (s hitrostjo 30 km/s), kar omogoča naštetim učinkom, da pridejo do izraza.

S hitrostjo 20 km/s

Trenutno se Sonce s hitrostjo 20 km/s približuje masi zvezdnega prahu, ki ima gostoto 1.000 atomov na kubčni centimeter. Sonce bo doseglo to maso v 5.000 letih, to je kmalu, če govorimo v astronomskem jeziku. Najbolj razpršeni okrajki tega oblaka lahko prodrejo v sončni sistem že v štirih ali petih stoletjih. Nekateri zatrujejo, da smo se že (naš sončni sistem) dotaknili neopipljivih območij, in s tem razlagajo rahli padec temperature, ki smo ga opazili. Toda francoski raziskovalci, ki so odkrili ta pojav, preprosto napovedujejo, da je vstop našega sončnega sistema v zvezdni oblak šele dogodek prihodnosti.

Eden izmed načinov, kako ugotoviti vstop (našega sončnega sistema) v oblak, je proučevanje frekvence kometov na zelo dolgo obdobje. Ti kometi prihajajo iz obroščaste cone, ki v velikanski oddaljenosti obkrožata naš sončni sistem, in to s hitrostjo delčka svetlobnega leta. Tisti del tega obrobnega obroča (ki obkrožata naš sončni sistem), ki bo prvi prodrl v oblak zvezdnega prahu, bo doživel, da bodo kometi ali zavrti ali pa pospešili njegovo prodiranje v oblak, odvisno od tega, ali se bodo kometi oddaljevali ali približevali Soncu.

Ali je to pogost pojav? Sončni sistem je moral, odkar obstaja, prečkati že več oblakov zvezdnega prahu: več kot sto. Tretjina od le-teh je imela občutno gostoto, takšno, kot jo ima oblak, ki se mu zdaj približujemo. Kakih deset oblakov je imelo visoko gostoto, sposobno, da je spremenila sončno aktivnost v smislu, kot je bilo že razloženo. Zdi se, da je prav v tem razlaga za dolge ledene dobe. Toda njihovo trajanje in starost lahko določijo samo na podlagi geoloških opazovanj.

Charles-Noël Martin

to, da ne umre pod udarci kake nesreče ali zaradi slepega procesa, ampak da sprejme smrt iz ljubezni iz rok tistih, katerim je življenje dal. V tem trenutku bi se grozljivost smrti zmanjšala.

3. In kako tega ne bi želeli? Kajti groza, ki nam jo smrt navdihuje, nam jo tudi prikriva. Vendar pa morda še bolj kot spolnost, smrt (biološko programirana in integrirana) odkriva protislovje življenja: treba je vselej vzdrževati celovitost, čeravno bivajo samo živi, kajti celovitost se razprostira med dvema, celo onstran življenja, skratka, se razširja historično. Ta dimenzija, katere pomembnost smo že nekajkrat omenjali zlasti, kadar je šlo za vprašanje genetik in razmnoževanja, je osnovnega pomena za slehernega, ki poizkuša razsvetliti odnose med biologijo in etiko.

Kaj je življenje v bistvu drugega kot to, kar se dogaja v živih in med njimi? Človek, ki živi, je v bistvu trenutek, je okolje, je poizkus življenja. O tem imamo dovolj dokazov. Ta poizkus je vselej zaznamovan z neko končnostjo in pod udarcem vsakovrstnih zagat. Noben živ človek ne more popolnoma uresničiti tega, kar zahteva logika življenja. Biologom pripada naloga, da pozdravijo te napake trenutka, da se upirajo nerazumskosti zlasti, kadar le-ta tvega neprogramsko smrt; vendar pa bi zgrešili hudo napako v nasprotni smeri, če bi poizkušali določiti bivanje zgolj po nekem poenotenem vzorcu, odklanjajoč postavko, da je življenje poizkus za vsakega posameznika. Nasprotno, treba si je prizadevati za to, da damo vse možnosti sleherni življenjski avanturi, pri tem pa bdeti, da se uresničijo potrebni pogoji za to, da se ta avantura življenja nadaljuje. Če pomislimo na mirjade živih, ki so umrli, bi se nam lahko zadelo, da je o taki avanturi govoriti pravzaprav ničemerno. Vendar nobena oblika življenja ni taka, da bi o njej lahko govorili, češ da je brez pomena: že zaradi tega, ker je, kar dovoljuje, da se življenje nadaljuje, in ker je sama po sebi kljub vsemu potencialna možnost. Nesmisel človekovega bivanja ni v tem, ker je človek umrljiv; bil bi, če bi se življenje samo v sebi končalo, če se ne bi odprlo na prihodnost, če bi bila smrt oropava svoje historičnosti, če človek ne bi nadalje zbiral in poganjal dinamike, ki teče v daljne rodove. Če pa je tako, biologija ne more biti znanost neumiranja, ampak znanost premagovanja samega življenja z življenjem, z razširjanjem njegovih možnosti.

Bruno Ribes